

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie - soudobých dějin

Bc. Pavla Sýkorová

**Učitelé z pražských gymnázií v období
tzv. normalizace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s vyznačením všech použitých pramenů a spoluautorství. Souhlasím se zveřejněním diplomové práce podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

V Praze dne 22. června 2014

Pavla Sýkorová

Anotace:

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat profesní život gymnaziálních učitelů v Praze v období tzv. normalizace prostřednictvím životopisných vyprávění, dobových tištěných dokumentů a archivních materiálů. Soustředí se především na důvod výběru samotné profese, náplň vlastní pedagogické činnosti a způsoby, jakými učitelé reagovali a reflektovali formy ideologické indoktrinace, k nimž se komunistický režim v tomto prostředí uchýloval.

Klíčová slova:

Gymnázium, KSČ, metoda orální historie, období tzv. normalizace, učitelé

Annotation:

The aim of this thesis is to map a professional life of secondary school teachers of Czech gymnasiums (rough equivalent of British grammar schools) in so called normalization period through the use of autobiographical recountings, contemporary documents and archival materials. Above all the work focuses on reasons for choosing their profession, content of their pedagogical work and ways in which they reflected the forms of an ideological indoctrination used by the communist regime during this time.

Key words:

Gymnasium, grammar school, methods of oral history, Communist party of Czechoslovakia, normalization period, teachers

Poděkování

Děkuji PhDr. Zdeňku Doskočilovi, Ph.D., za odborné vedení práce, cenné rady a věnovaný čas. Dále děkuji všem ochotným učitelům, pamětníkům, bez jejichž přispění by tato práce nevznikla.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Shrnutí dosavadního bádání a zhodnocení použité literatury.....	10
2.1 Současná historická literatura věnující se gymnaziálnímu školství	10
2.2 Archivní prameny	14
2.3 Dokumenty úřední provenience	15
2.4 Školní kroniky a almanachy.....	15
2.5 Oficiální dobová literatura	16
2.6 Dobový tisk.....	18
3 Kvalitativní výzkum. Metody výzkumu	19
3.1 Orální historie jako výzkumná metoda	19
3.2 Příprava rozhovorů.....	21
3.3 Narátoři – pamětníci.....	21
3.4 Vedení rozhovoru.....	22
3.5 Další práce s rozhovory.....	25
3.6 Etika	26
4 Gymnaziální školství v 2. pol. 20. století.....	28
4.1 Postupné odzvánění gymnáziím, léta 1948-1953.....	28
4.2 Doba jedenáctiletěk 1953-1960.....	31
4.3 Léta středních všeobecně vzdělávacích škol 1960-1968.....	32
4.4 Opětovný vznik gymnázií, rok 1968.....	33
4.5 „Poučené“ gymnaziální školství v 70. letech.....	36
4.6 Gymnaziální školství v 80. letech	42
5 Kapitoly ze života gymnaziálních učitelů	46
5.1 Formování socialistického učitele - Aspekty výběru učitelské profese	47
5.1.1 Rodinné zázemí.....	47
5.1.2 Prvotní impulz k učitelství	48
5.1.3 Studium na vysoké škole.....	50
5.1.4 Vstup do zaměstnání	54
5.2 Řízení školy.....	55
5.2.1 Ředitel školy	56
5.2.2 Stranická organizace ve škole	58

5.3 Posílení vedoucí úlohy KSČ ve škole po roce 1968	64
5.3.1 Politické prověrky	65
5.3.2 Přijímání na gymnázia – otázka komplexních hodnocení.....	68
5.3.3 Odchod studentů z gymnázií	74
5.4 Udržování vedoucí role KSČ	80
5.4.1 Kontrola	80
5.4.2 Porady, schůze a školení	85
5.4.3 Dobový školní jazyk, terminologie a frazeologie	92
5.4.4 Materiální zabezpečení výuky – učebnice a pomůcky	96
5.4.5 Oslavy výročí a nástěnky	101
5.4.6 Brigády, lyžařské a branné kurzy, výměnné zájezdy	104
5.4.7 Postavení učitele ve společnosti.....	114
5.5 Rozpad vedoucí úlohy KSČ na gymnáziích.....	117
6 Závěr	122
7 Prameny a literatura	126
7.1 Prameny	126
7.1.1 Archivní dokumenty.....	126
7.1.2 Dokumenty úřední provenience	129
7.1.3 Kroniky a almanachy	131
7.1.4 Rozhovory	132
7.2. Literatura.....	134
7.2.1 Oficiální dobová literatura	134
7.2.2 Články z dobového tisku.....	136
7.2.3 Slovníky a encyklopedie	137
7.2.4 Současná odborná literatura	137
8 Použité zkratky.....	140
9 Přílohy – výběr dokumentů z celoroční činnosti školy.....	143

1 Úvod

Pro diplomovou práci jsem si zvolila téma *Učitelé z pražských gymnázií v období tzv. normalizace* a zpracovala jsem ho převážně pomocí metody orální historie.

Cíleně jsem vybrala profesní skupinu učitelů, neboť učitelství bylo v období komunistického režimu vnímáno tak, že je „*čímisi více než profesí – je posláním, které naplňuje smysl života.*“¹ Učitel byl podle základních principů socialistické pedagogiky „*hlavním činitelem výchovně vzdělávacího procesu.*“² Tuto tezi rozvíjel Miroslav Cipro, bývalý ředitel Výzkumného ústavu pedagogického (1964-1971) a odborný náměstek ministra školství (1971-1975)³ tak, že „*jde o formování osobnosti mladého člověka, o výchovu nové generace,*“ protože „*ti, kteří dnes sedí ve školních lavicích, budou dělníky a rolníky, techniky a umělci, učiteli a lékaři, funkcionáři a poslanci, vědci a vynálezci, hrdiny práce, laureáty státních cen, nositeli řádů, otci a matkami.*“⁴

Územně je práce vymezená Prahou, a to především proto, že pozice hlavního města je specifická. Na počátku 70. let byl kladen důraz na pražské školy, protože Praha „*má velkou důležitost*“ při dalším vývoji všech škol v republice.⁵

Gymnázia byla vybrána proto, že v jejich vývoji se odrážely osudy společnosti v druhé polovině dvacátého století. Je specifický v tom, že gymnázia byla zavrhována jako návrat k buržoazním přežitkům, ale zároveň brána jako nutné řešení špatného stavu středního školství. Před počátkem vymezeného období byla gymnázia po patnácti letech zákonem č. 68/1968 ze dne 19. prosince 1968 obnovena.

Těžiště práce se nachází v 70. a 80. letech. Základní teze tohoto období prezentovaná na XIV. sjezdu KSČ byla: Škola - opora socialismu.⁶ Záměr opět učinit „*školu oporou socialismu byl východiskem všech stranických, státních a odborářských*

---

¹ CIPRO, Miroslav. *Výchova v socialismu*. Praha 1976, str. 195.

² Tamtéž, str. 195.

³ JŮVA, Vladimír st.: Odešel profesor Miroslav Cipro. *Pedagogická orientace*, 2003, č. 4., s. 109-110.

⁴ CIPRO, Miroslav. *Výchova v socialismu*. Praha 1976, str. 195.

⁵ Konsolidace na pražských školách. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 10, str. 1.

⁶ Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIII. sjezdu KSČ a dalších úkolech strany. Referát na XIV. sjezdu KSČ. in *Sborník vybraných dokumentů orgánů KSČ k ideologické a ideově výchovné práci*. Praha 1979, str. 8-9.

dokumentů a veřejných projevů osobností politického života.“⁷ Proto byl kladen důraz na učitele, neboť: „Učitel je základní a rozhodující činitel školy a jeho kvalita je rozhodující pro to, zda škola se bude dále rozvíjet jako škola socialistická, či zda bude dále nedostatečně uspokojovat potřeby socialistické společnosti.“⁸ Cílem diplomové práce je postihnout základní momenty dopadu vlády komunistické strany na školství z pohledu běžných gymnaziálních profesorů. Práce zachycuje snahu o nastolení normalizačního kurzu, na začátku 70. let prováděného represivně, přes mechanismy, jež měly nastolený kurz udržet, až po jeho definitivní rozpad.

Dosavadní historický výzkum k danému tématu vychází převážně z analýzy dobových zákonných norem a tehdejších pedagogických příruček. „Nepostihuje však rovinu praxe. ... Dobová literární produkce vztahující se ke gymnáziu je - až na několik výjimek – loajální, což je s ohledem na charakter doby pochopitelné, a monotematická: zabývá se téměř výhradně zaváděním odborné přípravy. O skutečném fungování gymnázia v 70. a 80. letech vypovídá pramálo.“⁹ Proto autorka jednoho z příspěvků ze současné produkce navrhuje: „Zdá se, že zdrojem poznání praktického fungování gymnázií v uvedeném období mohou být pouze výpovědi pamětníků, zejména profesorů a studentů.“¹⁰ V diplomové práci vycházím nejen ze zákonů, vyhlášek, soudobé odborné literatury, nařízení a provozních materiálů, ale hlavně z metod orální historie.

Na začátku jsem si položila tyto otázky: Jak bylo školství vnímáno z pohledu samotných učitelů? Co je vedlo k tomu, že se stali učiteli? Jak je bavilo učit? Kolik času učení vyžadovalo? Jak velké měli platy? Jak hodnotili žáky? A jak se tyto aspekty změnily po roce 1989? Na jaké historické události si vzpomínají a jaký měly pro ně význam? Jak se učitelé vyrovnávali s vládnoucím komunistickým režimem a jak s přechodem k demokracii? Postupně, jak probíhal výzkum, se dané otázky třídily, seskupovaly, měnily. Odpovědi na ně se snaží nalézt tato diplomová práce.

Teoretická část práce se věnuje metodickému ukotvení výzkumu, shrnuje dosavadní literaturu a bádání ve zkoumané oblasti, popisuje výchozí literaturu, posléze

---

⁷ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. 1. vyd. Semily 2000, str. 101.

⁸ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 5.

⁹ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. 1. vyd. Semily 2000, str. 101.

¹⁰ Tamtéž, str. 101.

se věnuje průběhu celého výzkumu a jeho ukotvení v metodě orální historie. Představuje také gymnaziální školství v 2. polovině 20. století jako místo a dobu, ve které učitelé žili a pracovali.

Praktická část obsahuje výstupy z rozhovorů s deseti gymnaziálními učiteli různých předmětových kombinací (dějepis, matematika, fyzika, biologie, český a ruský jazyk, občanská, tělesná a branná výchova). Je zaměřená přímo na profesní život učitelů, zabývá se výběrem učitelského povolání a formováním budoucích učitelů, poté vstupem učitelů do zaměstnání. Protože vybraní učitelé začínali svou profesní kariéru většinou koncem 60. let, je část výzkumu věnovaná situaci po srpnové okupaci a následné tzv. normalizaci. Do škol pronikala především pomocí zástupců komunistické strany na pracovišti, tj. ředitele a stranické organizace, dále pomocí politických prověrek, kritérií přijímacího řízení a komplexního hodnocení, jež ovlivnilo, zda studenti mohli nebo nemohli být přijati na vysoké školy. Aby škola byla proklamovanou oporou socialismu, musela využít série mechanismů, jež jí k tomu měly pomoci. Mezi ně patřily kontroly, porady, schůze, školení, školní frazeologie, materiální zabezpečení, oslavy výročí, brigády a jiné mimoškolní akce, vysoké společenské hodnocení učitelů. Ve chvíli, kdy se komunistický režim na konci roku 1989 rozpadl v celé společnosti, rozpad vedoucí úlohy KSCM proběhl také na školách.

V rámci práce používám velké množství zkratk, které vysvětluji na konci celého textu. V otázce názvosloví se řídím současnými pravopisnými pravidly, v práci je uveden pouze tvar gymnázium, ne gymnasium¹¹. Podobně názvy gymnázií jsou psané podle současného pravopisu velkých a malých písmen, proto používám tvar Gymnázium Nad Alejí a nikoliv Gymnázium Nad alejí, jak se v části své existence psalo. Současnou podobu psaní jsem zvolila z důvodu přehlednosti a menší míry zmatečnosti. Dále slova učitel, ředitel, inspektor, jež mají i ženský rod, používám většinou v mužském tvaru, i když jsou tím vnímána obě pohlaví. Pokud jsou použity v ženském rodě, tak to má určitý specifický důvod. V provozních dokumentech i různých metodikách je vždy uváděn jen mužský rod, z důvodu přehlednosti i zachování autentičnosti jsem ho také zachovala.

---

¹¹ použito např. v Zákoně č. 31 ze dne 7. května 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). In Sbirka zákonů republiky Československé. 1953, částka 18, s. 193-196. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

V diplomové práci jsem nejen zpracovala výše uvedené skutečnosti, ale nastiňuji i další témata, jimiž by bylo dobré se dále zabývat, ať už se jedná o výpovědi studentů ve zpracovávaném období, prožívání konkrétních událostí v průběhu jejich studia, či další aspekty učitelské profese z hlediska vyučovaného předmětu. A svou prací jsem chtěla přispět i k tomu, aby taková osobnost, jako je učitel, byla lépe pochopena, a třeba i doceněna.

2 Shrnutí dosavadního bádání a zhodnocení použité literatury

Ve své práci navazuji na publikace o dějinách školství a pedagogiky.¹² V nich se mohu odkázat jen na několik odstavců, do nichž je shrnuto celých dvacet let tzv. normalizace ve školách. A právě toto minimum informací mě dovedlo k tomu, podívat se na školství ve 70. a 80. letech podrobněji. Další inspirací mi byla kniha *Dějiny učitelstva*¹³ z roku 1968, po jejímž přečtení jsem se rozhodla, že se v práci zaměřím na to, jak se v době normalizace pracovalo učitelům ve škole. Uvedená kniha popisuje vývoj učitelské profese od roku 1848 do roku 1968 a je velmi zatížená dobou vzniku. Věnuje se učitelům jako celku, je to jedna z mála publikací, která se zamýšlí nad tím, jak se učitelům v dané době žilo a pracovalo. Snaží se objasnit, jaký vliv na ně měla školská nařízení, která posléze hodnotí prizmatem roku 1968. Objevuje se tu např. velmi odmítavý postoj k reformě v roce 1953, na druhou stranu velmi nekriticky hodnotí vznik jednotné školy.

Při zkoumání tohoto období se lze opřít o několik typů pramenů a literatury. Nejdříve jsem pročetla základní současnou historickou literaturu věnující se gymnaziálnímu školství. Poté hlavně dobové prameny stranické a státní: různá nařízení, zákony, které měly mít vliv na celé gymnaziální školství. Následovala literatura dobová, různé metodiky, vysvětlení k nařízením, studie. Dalším pramenem byl dobový tisk. Velkou roli sehrály i archivní prameny a provozní dokumenty, školní kroniky a almanachy.

2.1 Současná historická literatura věnující se gymnaziálnímu školství

Prvotně jsem hledala informace ohledně tohoto období v dnešní historické literatuře. Dosavadní bádání se historii školství v 2. polovině 20. století příliš nevěnuje. Pro mnoho lidí je to téma ještě velmi živé a nejednou jsem se setkala s tím, že mi téma práce bylo rozmlouváno jako příliš náročné a zatížené vzpomínkami.

---

¹² VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Pedagogika pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 402 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1734-0., str. 87.

¹³ *Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968: osnovy*. Praha: Min. školství, 1968. 75, [2] s. Knižnice dějin učitelstva; sv. 1.

Gymnáziím v 2. polovině 20. století se věnuje publikace *Gymnázium J. K. Tyla očima pamětníků*.¹⁴ Kniha je sborníkem studentských prací navazujících na studentský výzkum realizovaný v letech 2007/2008 pomocí metody orální historie. Hlavními zdroji publikace je 24 rozhovorů s osmnácti narátory – bývalými i současnými profesory a absolventy, a také školní kronika. Práce má některá omezení studentského výzkumu, např. málo zdrojů (jen ty výše jmenované). Co se týče odkazů a citací - můj prvotní záměr zjistit další literaturu – např. na téma brigád, personálních čistek, změn ve vedení školy, nebyl úspěšný. Kniha mi však posloužila jako soubor témat, která se v rozhovorech s učiteli mohou otevřít, a po provedení vlastních úvodních rozhovorů se s jejími náměty plně ztotožňuji. I moji narátoři vzpomínají na obdobná témata, takže se lze zamýšlet nad určitými interpretačními závěry. Například autoři docházejí k zjištění, že školní brigády „*narušovaly fungování školy, čímž stěžovaly naplnění jejího poslání*.“¹⁵ S tím si dovoluji nesouhlasit. Důvody podrobněji vysvětlím v kapitole o brigádách, neboť brigády naplňovaly další funkce, jež byly součástí tehdejšího poslání školy – např. zásady kolektivismu a budování vztahu k práci. Další záměr – inspirovat se koncepcí knihy – nebyl také příliš úspěšný. Rozhovory jsou v ní zařazeny do několika na sebe nenavazujících kapitol, takže kniha působí spíše jako soubor perliček z učitelského života. Je zaměřena pouze na jednu školu, což je výhoda pro možnost porovnání vzpomínek. Zajímavý je kontrast vzpomínek studentů a učitelů například na podmínky ubytování na brigádách.¹⁶ Chybí mi zde konfrontační témata – např. stranická organizace ve škole, přijímání žáků na gymnázia, funkce SSM, role ředitele, podobně o učitelských čistkách je zde jen malá zmínka. Zda je to tím, že studenti na škole ještě studují a třeba právě je učí jeden z bývalých vysokých funkcionářů ZO KSČ, a tudíž je toto téma dosud tabuizované, nelze z publikace zjistit. V úryvcích se dotazování učitelé, jak lze v knize vysledovat, obrací často ke studentům: „*kdybych se o tom zmínil teď studentům*“,¹⁷ takže rozhovory procházejí ve vztahu k žákům určitou autocenzurou.

---

¹⁴ DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. *Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků*. 1. vyd. Hradec Králové: Gymnázium J.K.Tyla, 2008. 482 s. ISBN 978-80-254-3814-5.

¹⁵ Tamtéž, str. 80.

¹⁶ Tamtéž, str. 59.

¹⁷ Tamtéž, str. 57.

Přímo učitelům se také věnuje příspěvek Zdeňka Filipa *Učitelé na Šumpersku v letech demokratizace a normalizace 1969-1970*¹⁸. Kniha představuje pohled učitelů na tehdejší politickou situaci a jejich angažovanost, čemuž odpovídá i výběr použitých pramenů - týdeník *Naše slovo*¹⁹, zápisy ze zasedání OV KSČ. Dozvídáme se zde, jakými názorovými proměnami procházeli učitelé, jak reagovali na vstup vojsk Varšavské smlouvy i jak docházelo k výměně komunistů ve funkcích v OV KSČ a následné perzekuci učitelů.

Velmi zajímavou publikací je *Čeština a škola – úryvky skrytých dějin*²⁰ od Martiny Šmejkalové. Je sice zaměřena především na vyučování českému jazyku, ale zasazuje ho velmi precizně do historického rámce tehdejšího školství. Ve mnou sledovaném období, době tzv. normalizace, se věnuje střednímu školství, jak odbornému, tak gymnaziálnímu. Opírá se především o školské zákony, nařízení a vyhlášky, využívá učebních osnov i metodických publikací vztahujících se především k českému jazyku. Jen výjimečně ovšem využívá „osobní sdělení“ nebo cituje nějaký rozhovor. V knize nelze dohledat, jak rozhovory probíhaly, u některých citací není ani zveřejněn autor, případně jen jméno a příjmení.

V rámci přípravy rozhovorů mi byla inspirací kniha Miroslava Vaňka *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny*²¹, zejména část s vydanými rozhovory. Využila jsem především životopisná vyprávění učitelek Evy Hrstkové²² a Jaroslavy Wollerové²³. Podobně tomu bylo s knihou *Sto studentských revolucí*,²⁴ kde jsem si mohla přečíst rozhovory s žáky, kteří na pražských gymnáziích studovali. Pro počáteční orientaci v chodu školství byl tento pohled užitečný, i když v mé práci je studentský aspekt plně podřízen učitelskému pohledu.

---

¹⁸ GÍMEŠ, Emil, ed. a KOUDELKA, František, ed. *Počátky normalizace na severní a střední Moravě: sborník studií*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 1996. 136 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 24. ISBN 80-85270-56-0.

¹⁹ *Naše slovo: orgán Okresního výboru KSČ a Okresního národního výboru v Šumperku*. Šumperk: OV KSČ, 1959-1990. ISSN není uvedeno.

²⁰ ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Čeština a škola - úryvky skrytých dějin: český jazyk a jeho vyučování na středních školách, 1918-1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 517 s. ISBN 978-802-4616-926.

²¹ VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8.

²² Rozhovor vedl Zdeněk Doskočil, Chomutov, prosinec 2006 a únor 2007, str. 253-285, nar. 1937.

²³ Rozhovor vedla Jana Nosková, Domažlice, prosinec 2007, *Obyčejní lidé*, str. 1220-1290, nar. 1947.

²⁴ VANĚK, Miroslav a Milan OTÁHAL. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*. Praha: Lidové noviny, 1999, 859 s. ISBN 80-710-6337-1.

Informace i koncepční východiska jsem čerpala také z knih věnujících se vysokému školství. A to ze dvou důvodů. Dotazovaní učitelé studovali na vysokých školách. Rovněž studenti gymnázií se chtěli dostat na vysoké školy, bylo to jejich cílem, tudíž některé otázky, např. otázky ukončení gymnaziální docházky a psaní posudků s tím přímo souvisí. Jedná se o knihy *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945-1969*²⁵ a *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*²⁶. Pro doplnění kapitol věnujících se studiu budoucích učitelů a posléze přijímání na vysoké školy jsou tyto knihy nenahraditelné.

Velmi inspirativní je také kniha *Náměstí Krasnoarmějců. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*²⁷. Doplnuje mozaiku v souvislosti s přijímáním studentů z gymnázií, kteří se hlásili na Filozofickou fakultu, ale hlavně se zabývá etickými otázkami práce s pamětníky (např. uveřejňování jmen současných učitelů), které jsem také řešila. Zajímavé je také propojení učitelů a studentů v jedné knize, což je jeden ze směrů bádání, v němž bych chtěla dále pokračovat.

Obecné informace o gymnáziích v době tzv. normalizace mi poskytl i patnácti stránkový příspěvek Růženy Váňové *České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století* ve sborníku *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání*²⁸. Autorka zde vychází z analýzy dobových právních norem: školských zákonů, vyhlášek, výnosů směrnic a výzkumných projektů. Výběr pramenů komentuje tak, že „o stavu praxe víceméně neexistují objektivní písemné doklady.“²⁹ Je to práce především souhrnná, o čemž svědčí i délka příspěvku, nicméně je to jediná práce zaměřující se pouze na historii gymnázií. Zpracovává také období zavádění polytechnického a odborného vzdělávání,³⁰ ale jak se zavádění ve skutečnosti projevilo v práci učitelů, nehodnotí.

---

²⁵ URBÁŠEK, Pavel a PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-2979-3.

²⁶ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 234 s. ISBN 978-80-244-1879-7.

²⁷ JAREŠ, Jakub, SPURNÝ, Matěj a VOLNÁ, Kateřina. *Náměstí Krasnoarmějců 2: učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, 400 s. ISBN 978-807-3084-264.

²⁸ *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. 255 s. Z Českého ráje a Podkrkonoší, suppl. 5. ISBN 80-86254-02-X.

²⁹ Tamtéž, str. 101.

³⁰ V čem polytechnické vyučování spočívalo, příliš nedefinuje. Zmiňuje se o příčinách tohoto kroku: nedostatek vysokoškolsky vzdělaných odborníků v oblasti průmyslu, malý zájem absolventů o školy technického směru. Jako třetí důvod uvádí, že absolventi gymnázií, pokud nepokračovali na vysoké škole,

Výše uvedené knihy byly inspirací na počátku a v průběhu tvorby práce. Všechny se nějakým způsobem dotýkají práce gymnaziálních učitelů, u žádné z nich však tato problematika není ústředním tématem.

2.2 Archivní prameny

Při hledání archivních pramenů k tomuto období narážíme na archivní zákony, k nimž se váže třicetiletá lhůta, limituje nás i zákon o ochraně osobních údajů. Další nástrahou jsou dosud ještě nezpracované fondy, které jsou nepřístupné veřejnosti. Jedná se o fondy jednotlivých škol, nebo odboru školství. Ve školách jsou dokumenty většinou skartovány, protože nebyly považovány za důležité – hlavně různé provozní dokumenty, zápisy z porad aj. Zprávy inspekčních komisí se ze škol pravděpodobně ztratily. Badatel je tedy odkázán na shánění různých dokumentů přímo od učitelů nebo vedení konkrétních škol. Učitelé většinu věcí už vyřadili, „*co bych s těmi cáry papíru dělala.*“³¹ Za půjčení některých provozních, především třídnických dokumentů vděčím paní profesorce Iloně Navrátilové a také archivu Gymnázia Nad Alejí, kde jedna velká bedna náhodou unikla skartaci. Z ní využívám hlavně školní plány a hodnocení školních plánů, plány předmětových komisí, zápisy ze schůzí předmětových komisí a hodnocení práce předmětových komisí, dále plány a zápisy SRPŠ, zprávy o přijímacích zkouškách na gymnázium i na vysokou školu, hodnocení mimoškolních akcí jako lyžařské a branné kurzy nebo brigády. Na všech dokumentech je napsáno „*ke skartaci*“. Ve školách se uchovávají hlavně zápisy z maturit a záznamy o studiu žáků.

Školním provozním materiálům není přikládána velká důležitost, archivy o ně nemají zájem, učitelé i školy je vyhazují. Je možné, že bude něco nalezeno po zpracování fondů v Archivu hlavního města Prahy.

---

vstupovali do zaměstnání bez kvalifikace. Nová koncepce měla řešit otázky obsahu, forem i metod studia, např. rozvoj poznávacích procesů, samostatnost a tvořivost. Polytechnizace měla být zavedena zejména v přírodovědných předmětech. Odborné vzdělání měl zajišťovat předmět základy techniky a ekonomiky. Ideově-politickou a vědeckou úroveň ale měly mít všechny předměty.

³¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

2.3 Dokumenty úřední provenience

Gymnaziální školství bylo plně v rukou stranických a státních orgánů, jež ho ovlivňovaly určitými nařízeními. Vyučujících se dotkly především některé zákony, zvláště zákon o vzniku gymnázií č. 168/1968 Sb., ze dne 19. prosince 1968. Dále také různá nařízení a vyhlášky vycházející ve věstnících ministerstev školství a kultury.³² Ideologicky bylo celé zkoumané období ovlivněno *Poučením z krizového vývoje*³³ a dalšími usneseními ze zasedání ÚV KSČ věnovaných školské problematice, zvláště z pléna ve dnech 3. - 4. července 1973.³⁴ Na ně se odvolávají další studie Výzkumného ústavu pedagogického a projekty ministerstva školství.³⁵ Všechny studie směřovaly k proklamované polytechnizaci gymnaziálního vzdělání. Otázkou je, co přesně se pod tímto pojmem skrývalo a do jaké míry se polytechnizace skutečně promítla do práce učitele na gymnáziu.

Ministerstvo školství také vydávalo učební plány pro gymnázia³⁶, které byly pro školy závazné. Kromě učebních plánů byly vydávány i metodické pokyny k přípravám a průběhu přijímacích i maturitních zkoušek³⁷.

2.4 Školní kroniky a almanachy

Další možností, jak se dozvědět něco zajímavého o chodu školy, jsou školní kroniky. Jsou však vedeny jen na některých školách a nezahrnují ani celé období výzkumu.

V této práci je použita kronika SVVŠ, posléze Gymnázia Nad Turbovou, psaná do roku 1984, kdy gymnázium zaniklo a stalo se součástí Gymnázia Nad Alejí.

---

³² *Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969-1988. ISSN 0322-7936.

³³ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970*. Praha: Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1971.

³⁴ *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973. ISBN 25-086-73.

³⁵ *Výzkumy koncepce a obsahu všeobecně vzdělávací školy: Závěrečné zprávy úkolů státního a resortního plánu výzkumu koordinované pracovníky VÚP Praha v letech 1971-1975*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. ISBN 14-486-77. a *K některým didaktickým otázkám nového pojetí gymnázia: Zprávy Výzkumného ústavu pedagogického v Praze*. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. ISBN 14-555-81.

³⁶ *Učební plány pro gymnázia*. 1. vyd. Praha: SPN, 1986. ISBN není uvedeno. a *Učební plány pro gymnázia*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-610-87.

³⁷ např. *Metodické pokyny k přípravám a průběhu maturitních zkoušek v gymnáziu*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-513-87.

Gymnázium nad Alejí psalo kroniku školy až v 90. letech. Ale díky družebnímu zájezdu do Moskvy v roce 1988 má kroniku věnující se alespoň tomuto zájezdu. Zájezd uskutečněný v roce 1989 už nebyl dopsán.

Dalším zdrojem je soubor kronik Gymnázia Jana Keplera. Ve sledovaném období jsou každoročně zapsány studentské brigády, maturitní plesy, zájezdy, lyžařské kurzy, branné kurzy. Dále v nich najdeme provozní údaje, tj. změny v profesorském sboru, jednotlivá školení učitelů. Bohužel zápisy jsou velmi stručné. Velmi zajímavé jsou zmínky o postupné polytechnizaci vyučování, protože toto gymnázium patřilo mezi první experimentální gymnázia.

Prezentací gymnázií směrem k veřejnosti bylo vydávání almanachů. Cituji z almanachů Gymnázia Nad Turbovou³⁸, Akademického gymnázia Štěpánská³⁹ a Gymnázia Nad Alejí⁴⁰, ve kterých učili narátoři. Nalezneme v nich příspěvky jejich studentů, rozhovory s učiteli, ale také fotografie, např. ze závodů branné všestrannosti.

2.5 Oficiální dobová literatura

V základním popisu gymnaziálního školství využívám také dobové knihy, které se normalizačním školstvím zabývají. Jedná se o knihy *Třicet let socialistického školství*⁴¹, *Třicet let jednotné školy*⁴², *30 let budování pražského školství*⁴³, *40 let československého školství*⁴⁴ a další. Všechny jsou podmíněny dobou, a tudíž v nich mohlo být jen to, co bylo oficiálně schváleno. Je zajímavé sledovat, kolik prostoru je v těchto knihách věnováno gymnáziím, jak na ně bylo pohlíženo, a hlavně, jak je hodnocen zákon z roku

---

³⁸ JÁNSKÝ, Jiří. *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100*. 1. vyd. Praha: SRPŠ Gymnázia pro svou potřebu, 1984. ISBN není uvedeno.

³⁹ HRUŠKOVÁ, Marie aj. *Almanach Gymnázia Praha 1, Štěpánská*. Praha: Řed. Gymnázia, [1986]. 144 s. a HORKÝ, Martin. *Almanach Akademického gymnázia, školy hlavního města Prahy*. 1. vyd. Praha: Kliment a Mrázek, 1996. ISBN není uvedeno.

⁴⁰ JÁNSKÝ, Jiří. *Almanach 20. výročí Gymnázia Nad Alejí*. 1. vyd. Praha: Tiskárna Daniel, 2004. ISBN není uvedeno.

⁴¹ *1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1975. ISBN není uvedeno.

⁴² KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. ISBN 14-716-79.

⁴³ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám*. 1. vyd. Praha: Pedagogický ústav hl. m. Prahy, 1975. ISBN není uvedeno.

⁴⁴ *40 let československého školství*. 1. vyd. Praha: ÚŠI při MŠ ČR, 1985. ISBN není uvedeno.

1968. Knihy po roce 1989 jsou také ovlivněny dobou vzniku, i když už nemusely procházet schvalovacím mechanismem. Jedná se např. o knihy *Školství v pohybu*⁴⁵, nebo *Vývoj školství v České republice po roce 1989*⁴⁶. Uvedené knihy společně se základními stranickými dokumenty tvoří základní páteř kapitoly o gymnaziálním školství jako prostředí, v němž učitelé působili.

Základním materiálem, který se odrazil v organizaci školství a vytváření školních plánů, byl *Program komunistické výchovy žáků gymnázia*⁴⁷. V jednotlivých školních plánech se doslovně opakují formulace z této knihy. Složky komunistické výchovy jsou zde rozděleny tak, jak byly v knize uvedeny, včetně stejného odrážkování. Jsou citovány v každém ročním plánu a rozpracovány pro jednotlivé školy i předměty. Proto se tato publikace stala jednou z výchozích pro moji práci a je často konfrontována se skutečnou denní učitelskou realitou ve škole.

Pro kapitoly věnující se formování učitele jsem využila několik metodických knih. Především *Formování socialistického učitele*⁴⁸ Zdeňka Koláře, v jehož publikaci jsem se inspirovala, pokud jde o nároky, které byly na učitele kladeny. Podobně tomu bylo v knihách *Výchova socialistického učitele*⁴⁹, *Uvádění začínajících učitelů do praxe*⁵⁰, *Výchova v socialismu*⁵¹ a další.

Pro kapitoly ze života učitelů jsou využity také mnohé specifické zdroje týkající se dané oblasti. K vysvětlování základních pojmů jako ředitel, stranická organizace, brigáda..., je použit *Pedagogický slovník*⁵² z let 1965 a 1967. Je využit proto, že

---

⁴⁵ *Školství v pohybu: výroční zpráva o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v letech 1995 - 1996*. 1. vyd. Praha: MŠMT, 1996, 136 s. ISBN není uvedeno.

⁴⁶ *Vývoj školství v České republice po roce 1989: (kvantitativní rozvoj gymnázií, středních odborných škol, vysokých škol)*. Editor Jitka Gobyová. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1994, 52 s. ISBN 80-211-0178-4.

⁴⁷ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. ISBN 14-504-84.

⁴⁸ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBORTOVÁ. *Formování socialistického učitele*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1985. ISBN 60-038-85.

⁴⁹ SÝKORA, Jaroslav. *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení pedagogické fakulty UJEP v Brně*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1978. ISBN 55-994-78.

⁵⁰ TMEJ, Karel. *Uvádění začínajících učitelů základních a středních škol do praxe*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. ISBN není uvedeno.

⁵¹ CIPRO, Miroslav. *Výchova v socialismu*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1976. 253, [2] s. Socialistická státní politika.

⁵² KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. 1. vyd. Praha: SPN, 1965. 12, 350, [1] s. *Pedagogická teorie a praxe, KUJAL, Bohumír, ed. Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. 1. vyd. Praha: SPN, 1967. 533, [1] s. *Pedagogická teorie a praxe*.

uvozuje sledované období, a také proto, že během normalizace jiný nevyšel. Pro kapitoly o výročích a nástěnkách mi pomohly např. *Zápisníky agitátora*,⁵³ kde jsou seznamy výročí i metodiky, jak je oslavovat. V kapitolách o stranické organizaci využívám publikaci *Stranická organizace a škola*.⁵⁴ Všechny tyto a podobné knihy mně pomohly zasadit vzpomínky pamětníků do obecnějšího rámce s důrazem na to, co bylo oficiálně stanoveno a po učitelích požadováno.

2.6 Dobový tisk

Z dobového tisku měly pro poznání tehdejšího školství klíčový význam především *Učitelské noviny*⁵⁵, což byl týdeník založený v roce 1951, jenž navazoval na tradici stejnojmenného periodika z let 1883-1939⁵⁶. Časopis se vyjadřoval k aktuálním otázkám ve školství. Pro diplomovou práci byly využity především články věnující se konsolidaci školství a týkající se přijímacích zkoušek na gymnázia. V rozhovorech vysvětlují hlavní představitelé školství jejich pohled na situaci počátkem 70. let, obhajují prověrky straníků i nestraníků a náročnější kvóty pro přijímání studentů.

---

⁵³ *Slovo agitátora: materiál pro agitátory a referenty*. Praha: odbor propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952-1989.

⁵⁴ *Práce stranických organizací na školách a učilištích: (Sborník stranické práce)*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 175, [4] s. Knihovna výstavby strany a stranické práce.

⁵⁵ *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: SPN, Roč. 1 (1883)-roč. 53 (1939), roč. 1, č. 1 (1951)-. ISSN 0139-5718.

⁵⁶ *Učitelské noviny*. In: KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 645 s. Šťastné zítřky (Academia), sv. 5. ISBN 978-802-0020, str. 976.

3 Kvalitativní výzkum. Metody výzkumu

Východiskem práce o gymnaziálních učitelích v době tzv. normalizace je poměrně široké spektrum pramenů a dobové literatury, státem kontrolované. Údaje se týkají školství jako celku. Nelze z nich ovšem vyčíst, jak to v konkrétních školách ve skutečnosti vypadalo a jak se v nich učitelům pracovalo. Zajímavým zdrojem jsou školní kroniky a provozní dokumenty. Kroniky se ukazyvaly návštěvám, o čemž svědčí podpisy na jednotlivých stránkách. Provozní dokumenty, např. plány školy byly inspekcí kontrolovány, podobně jako plány předmětových komisí. Proto jsem jako další výzkumnou metodu zvolila jednu z kvalitativních metod - orální historii. Cílem bylo uskutečnění rozhovoru, který by přinesl nové poznatky o sledovaném období, o prožitcích, aktivitě a postojích narátorů – gymnaziálních profesorů v období tzv. normalizace.⁵⁷

V této kapitole jsou popsány využití badatelské postupy i jejich přizpůsobení danému tématu. Nejdříve jsem se zaměřila na orální historii jako výzkumnou metodu, dále na přípravu samotného výzkumu. Jsou v nich charakterizováni narátoři – pamětníci, dále průběh rozhovorů, jejich analýza a interpretace. V závěru kapitoly jsou uvedeny etické otázky, jež jsem během výzkumu musela řešit.

3.1 Orální historie jako výzkumná metoda

Po základní rešerši písemných pramenů bylo z výše popsaných důvodů jasné, že k napsání této práce nebudou dostačující, a protože normalizace je doba, jejíž pamětníci ještě žijí, bylo nasnadě využít právě metody orální historie. Orální historie je *„řada propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel dobírá nových poznatků, a to na základně ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit*

---

⁵⁷ VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004, str. 53.

badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“⁵⁸ Orální historie je tedy kvalitativní metoda opírající se o vyprávění pamětníků a jejich následnou analýzu a interpretaci. Mým cílem bylo, aby se metoda orální historie i dobové písemné prameny doplňovaly, propojovaly a společně utvořily co nejucelenější pohled na dané téma.

Jádrem orální historie je paměť.⁵⁹ Samotná existence a důležitost paměti vynikne v kontrastu jejího nutného protipólu, a tím je zapomínání. Vzpomínáním i zapomináním vyjadřujeme svůj vztah k minulosti.⁶⁰ Důležité je nejen zapamatované, ale i zapomenuté, třeba i proto, že narátoři událost raději vytěsnili. Kromě individuálního rozměru paměti je nutné brát v potaz i kolektivní paměť.⁶¹ Kolektivní paměť se vztahuje k sociálním rozměrům lidského vzpomínání.⁶² Lze tedy díky ní pochopit, jakým způsobem a proč pamětník své vzpomínky strukturuje, co zdůrazňuje a naopak opomíná. K uvědomění si sociálního rámce paměti dochází např. ve chvíli, kdy narátor vypráví o stranické organizaci tak, „že to patřilo k době, ale dnes se o tom mluví jinak.“⁶³ Podobně, když hodnotí jiná profesorka své působení ve funkci předsedkyně stranické organizace tak, že má z dnešního pohledu „škrálop.“⁶⁴ Musíme si uvědomit, že vzpomínání dnes probíhá za jiných historických podmínek, doba tzv. normalizace je hodnocena určitým způsobem a narátoři se vůči tomuto hodnocení mohou vymezovat, stvrzovat ho, či naopak mít snahu se mu podřizovat.

Samotný „pramen“ orální historie vzniká interakcí pamětníka, tj. narátora a tazatele. Hlavními formami využití orální historie jsou interview, tj. rozhovor, a životní příběh, tj. životopisné vyprávění. Ve své badatelské práci jsem se opřela o formu životopisného vyprávění. Před každým nahráváním proběhla příprava, poté analýza dat a jejich následná interpretace.

---

⁵⁸ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha 2011, str. 9.

⁵⁹ Tamtéž, str. 9.

⁶⁰ Tamtéž, str. 108.

⁶¹ Pojem kolektivní paměť proslavil Maurice Halbwachs HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha 2009.

⁶² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha 2011, str. 108.

⁶³ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

3.2 Příprava rozhovorů

Příprava rozhovorů začínala sběrem informací z dostupné literatury. Následovala formulace okruhů, jimž jsem se chtěla ve své práci věnovat. Z metodických knih jsem využila především *Třetí stranu trojúhelníku*⁶⁵. Po stránce historické, kromě literatury zmiňované v předchozí kapitole, se předvýzkumem v oblasti orální historie staly vydané rozhovory s učitelkami Jaroslavou Wollerovou a Evou Hrstkovou a se studenty pražských škol. Zde jsem se snažila osvojit si možnosti vedení rozhovorů s učiteli a také témata, která by mohla být během rozhovorů otevřena. Další a nemalou inspirací mi bylo vlastní studium na gymnáziu a také to, že moje maminka na gymnáziu vyučuje. Využila jsem i zkušenosti ze své pedagogické praxe.

Na počátku výzkumu jsem si stanovila tři hlavní okruhy: motivace k učení (rodina, vlastní studium, výběr pracoviště), výuka učitele na gymnáziu (vyučovací předměty, žáci ve třídě, mimoškolní aktivity, maturity a odchod studentů z gymnázia, osobnost učitele ve společnosti, běh školy, historické mezníky) a všední život učitele (vlastní rodina, trávení volného času, dovolená, osvětové aktivity, členství v organizacích). Tyto okruhy jsem si následně rozpracovala do možných otázek. Otázky jsem v průběhu celého sběru dat modifikovala nebo doplňovala, proměnou prošly i základní okruhy.

V rámci přípravy rozhovorů jsem se také snažila zjistit co nejvíce informací o vybraném pamětníkovi. Většinou jsem věděla, které předměty učil nebo ještě učí, v některých případech jsem znala základní rodinnou situaci (jestli má děti, manžela, manželku), někde mi pomohly internetové stránky školy.

3.3 Narátoři – pamětníci

V prvé řadě byl proveden výběr narátorů a narátorek.⁶⁶ Na základě zvolení tématu práce *Učitelé z pražských gymnázií v době tzv. normalizace*, bylo základním kritériem

---

⁶⁵ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, 293 s. ISBN 978-807-2851-454.

⁶⁶ Pro tuto práci zachovávám mužskou verzi slova narátor, pokud nechci zdůraznit, že v daném případě jde o ženský rod.

pro hledání pamětníků, aby vybraný učil větší část 70. a 80. let na pražském gymnáziu. S oslovováním jsem začala na Gymnáziu Nad Alejí (Praha 6, Petřiny), protože na této škole učí maminka. Kantory jsem oslovovala pomocí dopisu, kde bylo shrnuto téma práce se žádostí o poskytnutí vyprávění, nakonec šest učitelů souhlasilo. Tento učitelský sbor vznikl spojením Gymnázia Nad Turbovou (Praha 5, Smíchov), jež v první polovině 80. let zaniklo, a Gymnázia Štěpánská (Praha 1, Nové Město), na počátku 80. let přemístěného kvůli opravám budovy ve Štěpánské ulici právě na Petřiny. Někteří vyučující i po návratu Gymnázia Štěpánská do opravené budovy zůstali pracovat Nad Alejí. Protože jsem chtěla zachovat určitou územní celistvost, další pamětníci jsou z Gymnázia Jana Keplera (Praha 6, Pohořelec) a Gymnázia Wilhelma Piecka (Praha 2, Vinohrady). Vzájemně se učitelé gymnázií většinou znali, protože mezi těmito školami docházelo k občasnému přesunu učitelů. Za zprostředkování setkání s bývalými učiteli Gymnázia Wilhelma Piecka vděčím doc. RNDr. Jaroslavu Zhoufovi, Ph.D. Pro získání základní důvěry mi pomohlo také to, že moje maminka učila na této škole ve školním roce 1988/89. Popsaným způsobem nakonec s účastí na diplomové práci souhlasilo deset narátorů, sedm žen a tři muži. Shodou okolností je to stejný poměr žen a mužů, jaký byl v učitelských sborech škol v 1. polovině 70. let.⁶⁷

V předaném dopise bylo uvedeno téma diplomové práce, vysvětleno narátorovo zapojení, nakládání s rozhovorem včetně autorizace. Telefonních kontaktů jsem využívala především u kantorů, kteří jsou v důchodu.

3.4 Vedení rozhovoru

Po domluvení rozhovoru následovalo setkání s narátorem na určeném místě. V případě, že daný kantor ještě učil, se konalo v kabinetě, v prázdné třídě, v jednom případě v ředitelně. Vzhledem k tomu, že první rozhovory proběhly většinou během přípravného týdnu v srpnu, nerušilo nás zvonění, a tak nahrávání mohlo probíhat v klidném prostředí, pro učitele důvěrně známém. Pokud už byl kantor v důchodu,

---

⁶⁷ 30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám. Praha 1975. Tabulka č. 7 – růst feminizace v pražském školství 1955-1975. Nestránkováno.

rozhovor proběhl u něj doma. Jen v jednom případě proběhlo nahrávání v relativně klidné kavárně.

Samotnému rozhovoru předcházelo seznámení s tématem diplomové práce, postupem vedení rozhovoru a ujištění o následné autorizaci. Narátoři měli základní povědomí z úvodního dopisu, takže se v této části nevyskytl žádný problém. Velmi jsem ocenila, že jsem vzhledově podobná mamince, protože sdělení, že jsem jako „moje maminka za mlada“ překonalo počáteční fázi nedůvěry. Snadnějšímu navázání kontaktu pomohlo i to, že sama studuji pedagogickou fakultu a připravuji se na učitelské povolání. Genderový aspekt se dle mého názoru neprojevil.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, žádné prostředí kvalitu zvukového záznamu příliš nenarušovalo, pouze v kavárně bylo nahrávání podkresleno hudbou, jednou ve škole došlo k jeho přerušení rozhlasovým vysíláním a také příchodem kolegy. Technika během natáčení rozhovorů neselhala, takže všechny rozhovory jsou v odpovídající kvalitě.

Rozhovor byl veden v několika fázích, jež byly částečně přizpůsobeny jednotlivým narátorům. Během první fáze rozhovoru jsem narátora povzbudila k vyprávění svého životního příběhu a do jeho konstrukce jsem mu nezasahovala. Protože narátoři znali téma mé diplomové práce, jejich vyprávění začínala dětstvím, dále se věnovala středoškolskému a vysokoškolskému studiu a hlavně profesní kariéře. Během druhé fáze rozhovoru jsem konkretizovala témata zmíněná v první fázi a snažila se o jejich rozšíření. V tuto chvíli se rozhovor stával spíše dialogem mezi narátorem a tazatelem a více se přiblížil formě interview. Podobně tomu bylo během třetí fáze rozhovoru, kdy přišla na řadu sada témat a otázek, jež jsem si během přípravy stanovila jako nejdůležitější nebo se během rozhovorů objevily jako podstatné a dosud ještě nezazněly. Čtvrtá fáze rozhovoru, nazývána Alexandrem von Platem „fází sporu“, bývá častým tématem diskusí, zda ji do rozhovorů zařadit. Vzhledem k tomu, že jsem cítila potřebu ujasnit si některé rozpory mezi informacemi z pramenů a narátorovými vyprávěními, zařadila jsem zde i tuto fázi. Nebyla mnou ani narátory brána jako konfrontační, protože, jak oni sami dodávali, něco se psalo, a něco jiného se skutečně dělalo. I poslední fáze tedy byla pro vedení tohoto rozhovoru přínosná.

Jak už jsem zmínila, jednotlivé fáze se nerovnaly počtu rozhovorů. V prvním rozhovoru se vždy uskutečnila první fáze vlastního spontánního vyprávění, jež

v různých případech trvala rozdílný čas. Zde byl velmi podstatný individuální přístup k jednotlivým narátorům. Někteří v rámci svých životopisných vyprávění představili svůj životní příběh velmi rychle, třeba během pěti minut, jiným vydržel na mnohem delší čas. Proto jsem do některých prvních rozhovorů i částečně zařazovala druhou fázi. Sami narátoři chtěli, abych se ptala na to, co mě zajímá, a cítili se potěšeni, že se ještě doptávám. Zde se ukázala velmi tenká hranice mezi druhou a třetí fází rozhovoru, kdy rozšiřující otázky vážící se na dosavadní vyprávění narátora splynuly s tematicky předem připravenými otázkami.

Za velmi důležité považuji ukončení rozhovoru. Docházelo k němu z iniciativy narátora, případně mé, když jsem měla pocit, že narátor už je vyčerpaný a spíše ho zdržuji. Na závěr jsem se jich zeptala, co by chtěli popřát budoucím učitelům. Tato otázka se ukázala jako velmi vhodná, protože překlenula most mezi vyprávěnou minulostí a současností a navodila téma na mimorozhovorové povídání. Nejvíce se protáhlo u učitelů, kteří jsou již v důchodu a stále se zajímají o současnou přípravu učitelů a o školství obecně.

Druhé rozhovory proběhly po relativně delší době, než je doporučená doba dvou až tří týdnů. Nejdříve jsem nahrávala všechny první rozhovory, které jsem pečlivě přepisovala, což se ukázalo jako velmi časově náročné. Dalším důvodem byl i začátek školního roku, kdy učitelé měli více práce a neměli na rozhovory čas. Po prvních rozhovorech jsem doplnila okruhy témat, a tudíž jsem upravila i výběr otázek. Nestalo se mi, že by učitelé detailně popisovali totéž, co už řekli v prvním rozhovoru, ani jiné větší nevýhody jsem nespatořovala. Díky protokolům z rozhovorů jsem si zapsala informace, jež napomohly vstřícnému přijetí při prvním rozhovoru, a mohla jsem je použít (např. počty vnučat, jak se vnučce daří v první třídě...). Podobně jako první rozhovory, i druhé končily, zvláště u učitelů v důchodu, povídáním nad čajem. Vyprávění už bylo často i v osobnější rovině, nejen o školství.

K druhému setkání jsem také přinesla přepsaný první rozhovor, nahrávku a souhlas s využitím informací z rozhovorů. Někteří učitelé si přepis pečlivě přečetli, upravili chyby v transkripci, např. u názvů a jmen, a některé body svého vyprávění ještě dovysvětlili, když jim nepřišly úplně pochopitelné. Někteří procházeli slovo za slovem a upravovali věty do redigované řeči, i když věděli, že jejich rozhovor nebude otištěn v takto surové formě. Také byli velmi roztrpčení nad svým slovním projevem, protože

jako učitelé si na něm zakládali. Souhlas jsem získala po několikanásobném ujištění, že úryvky z rozhovorů v práci budou použity v redigované formě tak, aby sice zachovaly základní specifika jejich jazyka, ale bude poupravena jazyková a stylistická správnost. Původní surová forma umožňovala autentické zachování rozhovoru jako pramene a chtěla jsem se tak vyhnout následné dezinterpretaci. Někteří učitelé vyslovili obavu nad tím, aby jejich vyprávění nebylo veřejně použito.

3.5 Další práce s rozhovory

Další práce s rozhovory spočívala v analýze a interpretaci rozhovorů. Jejím cílem je pochopit a porozumět smyslu sdělení obsaženému v rozhovorech. Analýza probíhá svým způsobem od počátku – od výběru tématu diplomové práce (možnosti pramenů, metodologické aspekty, časový plán, možnosti oslovení okruhu narátorů...). Jednotlivá témata se během rozhovorů dále zpřesňují. Předstupněm analýzy byl výběr narátorů a vytvoření tematických okruhů otázek. Během celého procesu byla získávána nová fakta z rozhovorů i z dalších materiálů, tudíž docházelo i ke změnám při samotných rozhovorech a v struktuře okruhů. Po proběhnutí prvních rozhovorů a jejich prepisech se původní tři okruhy mírně pozměnily.

První okruh týkající se motivace narátorů k učení byl rozšířen na celkové formování budoucího učitele (rodinné zázemí, studium na vysoké škole, vstup do zaměstnání). Druhý okruh týkající se výuky na gymnáziu se proměnil více. Ačkoliv původní rešerše rozhodně nebyla podceněna, v rámci rozhovorů se objevily úplně nové souvislosti. V rámci druhých rozhovorů vznikla nová struktura témat této oblasti. Ovlivnilo ji několik skutečností. Dotazovaní učitelé začínali učit na přelomu 60. a 70. let, tedy v době, kdy se komunistická strana snažila znovu upevnit svůj režim a vymezit se proti předchozímu období nejen ve státě, ale i na jednotlivých pracovištích. Ve chvíli, kdy se vládnoucí komunistické straně upevnění režimu podařilo, snažila se různými způsoby danou moc udržet. Z této oblasti přibylo několik nových okruhů: řízení gymnázia, posílení a udržení vedoucí úlohy KSČ ve škole a situace po listopadu 1989. Každá tato část měla několik podotázek, jež se staly základem dalších kapitol.

Třetí okruh byl zaměřen na všední život učitele, definovaný prvotně jako vlastní rodina, trávení volného času, dovolená, osvětové aktivity a členství v organizacích. Po prvních rozhovorech jsem se rozhodla ho vyřadit. Hlavním důvodem bylo velké množství materiálů týkajících se profesního života. Gymnaziální učitelé se většinu času věnovali výuce, školním i mimoškolním aktivitám studentů. Okruh členství v organizacích se naopak ukázal být mnohem více provázaný se životem na gymnáziu, proto byl přiřazen k druhému okruhu.

Interpretací rozhovorů jsem se na základě analyzované výpovědi narátorů snažila vysvětlit nejen smysl toho, co v nich bylo sděleno výslovně, ale odkrýt i smysl nesděleného. Práce je doplněna přímými i nepřímými citacemi z rozhovorů, které jsou uvedeny v mírně redigované formě tak, aby byla zachována pouze specifičnost narátorovy řeči, jak jsem jim slíbila.

3.6 Etika

Během své práce jsem se setkala s řadou situací, kdy jsem chtěla i byla nucena přemýšlet nad různými etickými otázkami. Pro začátek je vhodné si uvědomit asymetrický vztah tazatele a narátora,⁶⁸ kdy narátor je nezištným dárce příběhu, a s tímto vědomím je nutné k němu přistupovat. V etické oblasti jsem se musela vyrovnat se dvěma skutečnostmi: dobře vysvětlit průběh nahrávání a následné nakládání s rozhovorem a zachovat neutrální postoj tak, aby nebyl brán za lhostejnost.

Před každým rozhovorem jsem pečlivě vysvětlila, jak rozhovor bude probíhat, k čemu a jakým způsobem bude použit. Před začátkem nahrávání jsem upozornila na zapnutí diktafonu. Nahrála jsem úvodní větu, ve které bylo zmíněno, kdo a s kým rozhovor pořizuje, na jakém místě a za jakým účelem. Stejně tak jsem oznámila i vypnutí diktafonu. Vysvětlila jsem, jak se pozná, že diktafon funguje – pomocí červené kontrolky, takže i sám narátor si mohl být jistý, kdy je diktafon zapnutý a kdy vypnutý. Přesto jsem po skončení rozhovoru některé musela ujišťovat, že opravdu už nenahrávám, že prepis bude předložen k autorizaci a bude možné cokoli z rozhovoru

---

⁶⁸ VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha 2011, str. 129.

vypustit. Vyřazení konkrétních informací někteří narátoři využili, ale jednalo se spíše o drobnosti, které neovlivnily strukturu ani obsah práce. V jednom případě došlo i přes mnohá ujištění k takovým úpravám, že ze zmíněného přepisu zůstalo původních jen pár základních informací. Autorizace se naopak osvědčila při opravování chyb způsobených přepisem díky nesrozumitelnosti nahrávky, nebo při uvedení různých jmen a názvů, jež by se jen těžko dohledávaly.

Přesto jsem narazila na obavy části narátorů. První směřovala k tomu, aby je v nahrávce nikdo nepoznal. Nejvíce se obávali toho, že bude někde uložena a že by si ji někdo mohl poslechnout a použít ji. Větší obavy měli učitelé, co dosud učí. Myslím si, že je to dáno dnešní dobou, kdy se na webové stránky, Facebook a další sociální sítě dají dát různé informace. Ve chvíli, kdy učitelé mají za sebou nejedno školení o bezpečnosti nakládání s údaji, ale i zkušenosti s některými rodiči a médii, budí uchování oprávněnou nedůvěru. Proto jsem po důkladném zvážení situace vyšla učitelům vstříc a veškeré nahrávky jsou uloženy pouze u mě. Uvedené rozhodnutí mi umožnilo získat souhlasy pro použití nahrávek pro diplomovou práci i od váhajících učitelů. Dále bylo výhodné, že se práce netýká jen jedné školy, a tudíž není na první pohled patrné, kterého gymnázia se daný problém týká. Protože jsem chtěla učitelům vyjít co nejvíce vstříc, jsou ukázky citovány pouze pod iniciálami jmen, skutečná jména jsou uváděna až v seznamu pramenů a literatury. Tyto malé ústupky učitelům při rozhodování velmi pomohly. S každým narátorem bylo sepsáno udělení souhlasu ke zpracování osobních a citlivých údajů, jež vychází ze smlouvy používané Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. V něm bylo vysvětleno základní využití nahraného rozhovoru, jakož i místo archivování. Zároveň jsem se zavázala provádět výzkum dle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů.

Také bylo důležité zbavit se vlastních předsudků vůči dané době, udržet určitý nadhled a nastolit příjemné chápající prostředí. K tomu mi u narátorů pomohlo, že jsem se narodila až v roce 1989, pocházím z učitelské rodiny a sama se na toto povolání připravuji. V průběhu rozhovorů jsem se snažila vyjadřovat mimikou pochopení a ujistila jsem je, že je nebudu nijak hodnotit či soudit.

4 Gymnaziální školství v 2. pol. 20. století

Abychom lépe pochopili profesní život gymnaziálního profesora, je potřeba se nejdříve zaměřit na čas a prostor, kde se profesní život gymnaziálních učitelů odehrával. Je to tedy gymnázium jako místo, kde učitelé učili, a základní historické mezníky, které chod gymnázií ovlivňovaly.

Charakter gymnaziálního školství doznal v 2. polovině 20. století mnoha změn. V první řadě byly změny způsobeny vydávanými zákony. Gymnázia jako instituce byla rušena i obnovována, chválena i zatracována.

V této kapitole bych chtěla představit základní etapy rozvoje gymnaziálního školství v 2. polovině 20. století pomocí zákonů, nařízení a vyhlášek, dobových publikací o školství a v neposlední řadě i z pohledu vybraných narátorů a narátorek, kteří některé změny prožívali na vlastní kůži a v rozhovorech je následně komentovali, glosovali a hodnotili. Nejvíce prostoru je věnováno zavádění odborné přípravy v 70. a 80. letech, jež byla tehdy velmi propagována.

4.1 Postupné odzvánění gymnáziím, léta 1948-1953

Směr vývoje školství v druhé polovině 20. století, a tedy i gymnázií, byl vymezen schválením *Zákona o základní úpravě jednotného školství*.⁶⁹ Myšlenka jednotného školství nebyla tak nová, jak by se mohlo zdát. Požadavky na její zavedení zaznívaly hned po konci války, znovu na VIII. sjezdu KSC v březnu roku 1946. Zákon, vypracovaný tehdejšími ministrem školství Zdeňkem Nejedlým, se však do voleb v roce 1946 už nepodařilo v Prozatímním národním shromáždění projednat.⁷⁰ Po volbách byla snaha ho prosadit, ale proti tomuto zákonu se postavili jak lidovci, tak i národní socialisté.⁷¹ Tehdejšími ministrem školství byl zástupce České strany národně sociální

---

⁶⁹ Zákon č. 95 ze dne 10. května 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). In Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé. 1948, částka 38, s. 829-838. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

⁷⁰ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám*. Praha 1975, str. 1.

⁷¹ ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. et al. *České země v evropských dějinách*. Praha, 2006. 4 sv., str. 173.

Jaroslav Stránský.⁷² Proti jednotné škole se objevovaly velmi kritické hlasy, a to především z řad profesorských sborů a ředitelů středních škol.⁷³ Naopak jednotnou školu si přáli „*snad na nepatrné výjimky především učitelé obecných a měšťanských škol až téměř fanaticky, a to i příslušníci jiných politických stran, nejen komunisté.*“⁷⁴

Po únorovém převratu schválení zákona již nic nebránilo, a tak byl 21. dubna 1948 přijat. Ve známost vešel pod názvem *Zákon o jednotné škole*, nebo také školský zákon. Zákon nabyt účinnosti 1. září 1948. Škola se stala programově školou politickou⁷⁵ a „*včleňovala se do národního úsilí o budování lidově demokratického státu.*“⁷⁶

Gymnázia jsou v zákonu definována jako školy, jež „*poskytují vyšší obecné vzdělání, rozšiřují přírodní, kulturní, technické a sociální znalosti žáků tím, že všestranně rozvíjejí jejich osobnost a připravují je i ke studiu na vysokých školách.*“⁷⁷ Výchovnými a vzdělávacími obory a naukami byly „*společenské, jazykové (český, ruský, latinský a další živý jazyk), matematika, přírodní vědy, filozofie, obory technické, estetické, zdravotní, tělovýchovné.*“⁷⁸ Gymnázia měla čtyři postupné ročníky.

Za hlavní dva neduhy gymnázií během první republiky byla považována výběrovost školy a nepropojenost s měšťanskými školami. Gymnázium (tehdy ještě reálné gymnázium, klasické gymnázium, reformní reálné, aj.) „*navštěvovaly ve většině děti z vládnoucích tříd a s ní přímo spjatých společenských skupin, dále děti lékařů, profesorů, učitelů atd.*“⁷⁹ Lze to doložit statisticky sociologickým výzkumem z let 1929-1930, kdy poměr mezi dětmi na výběrové střední škole a měšťanské škole byl např. u průmyslových dělníků 7% : 18%, u zemědělských dělníků 1,3% : 3,5%, naopak děti úředníků ve veřejné službě 16,3% : 5%, učitelů a profesorů 9,2% : 0,6% (uváděno z celkového počtu žáků).⁸⁰ Studium na gymnáziu bylo považováno za „*třídní výsadu*“⁸¹

---

⁷² KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté : 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha 2010.

⁷³ MERTLÍK, Rudolf. *Nebezpečí jednotné školy*. Praha 1947, str. 8.

⁷⁴ Tamtéž, str. 8

⁷⁵ Učební plány a učební osnovy škol I.-III. stupně. *Věstník MŠO*. 1948, č. 4, str. 9-10.

⁷⁶ Učební plány a učební osnovy pro školy národní. *Věstník MŠO*. 1948, č. 4, str. 7.

⁷⁷ Zákon č. 95 ze dne 10. května 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) . In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 38, s. 829-838. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979, str. 73.

⁸⁰ KOUBEK, L: Sociologický výzkum žactva měšťanských škol ve školním roce 1929-1930 in KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979, str. 74.

– ta byla podpořena i tím, že studium bylo velmi nákladné (vysoké školné, poměrně drahé učebnice a učební pomůcky).⁸² Svou roli hrála také vzdálenost, tudíž tyto obtíže se daly „překonat jedině v důsledku ohromných obětí a námahy jednotlivců i celých rodin.“⁸³ Zákon o jednotné škole byl oslavován jako zákon, jenž umožnil přístup na vyšší školy pro každého, občané si tedy byli rovni nejen před zákonem, ale i ve škole, ve vzdělávání.⁸⁴ Kromě výběrovosti byla gymnáziím vyčítána špatná návaznost mezi nimi a měšťanskými školami (gymnázia tehdy byla jak čtyřletá, tak osmiletá), která „byla nejen neplánovaná, ale z hlediska obsahu této školy téměř vyloučená.“⁸⁵ „I sebenadanější žák ze třetí třídy měšťanské školy nemohl zvládnout učivo tří let střední školy, kde se vyučovalo některým předmětům již od první třídy, a se kterými se vůbec neseznámil, např. latina na gymnáziích...“⁸⁶ Řešení tohoto problému bylo vcelku jednoduché, zákonem o jednotné škole se zrušila nižší gymnázia.

V roce 1948 bylo v Praze 37 gymnázií, do roku 1951 jejich počet klesl na 24 z důvodu orientace na odborné školy.⁸⁷ Průběh rušení škol lze najít i ve vyprávění narátorky: „...já jsem chodila na Gymnázium do Slezský, když jsem byla v kvintě [pozn. rok 1948, zrušení osmiletých gymnázií], tak to gymnázium zrušili a spojili nás s gymnáziem v Korunní, tenkrát Arcibiskupské, spojili nás s ním, ale v roce 1949 na konci školního roku ho zrušili taky a přešli jsme do různých gymnázií. Já přešla do Akademického.“⁸⁸

Zákonem o jednotné škole a v průběhu dalších let po Vítězném únoru se podle tehdejší rétoriky „utvořily objektivní podmínky pro prudký růst vzdělanostní úrovně nejširších mas od základního a středního vzdělání až po vysokou školu.“⁸⁹

---

⁸¹ KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979, str. 75.

⁸² KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979, str. 75.

⁸³ Tamtéž, str. 75.

⁸⁴ Tamtéž, str. 76.

⁸⁵ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 9.

⁸⁶ Tamtéž, str. 9.

⁸⁷ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám*. Praha 1975, str. 22.

⁸⁸ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁸⁹ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 8.

4.2 Doba jedenáctiletěk 1953-1960

Gymnázium jako školní instituce skončilo svou existenci v roce 1953, kdy bylo přeměněno na třetí, tříletý stupeň jedenáctileté střední školy. Poslední tři postupné ročníky byly výběrové. Mohli být do nich přijímáni žáci, kteří úspěšně ukončili osmiletou střední školu⁹⁰ nebo prvních osm postupných ročníků jedenáctileté střední školy.⁹¹ V prováděcím nařízení byla charakterizována přeměna dosavadního gymnázia podle nového zákona: „*Ve školním roce 1952/53 ukončí docházku na gymnáziu nejen žáci IV. postupného ročníku, ale i žáci III. postupného ročníku gymnázií. Pro žáky III. postupného ročníku gymnázií se zřídí prázdninový kurz, ve kterém budou připraveni na závěrečnou zkoušku.*“⁹²

O tom, že změny ve školství byly na počátku padesátých let velmi hektické, svědčí i tato vzpomínka: „*Zažila jsem všechny školské reformy, které v té době proběhly, na vlastní kůži. Z gymnázia ze sekundy jsem musela přejít na měšťanku na dva roky, a pak teprve znovu na gymnázium. [Zákon o jednotné škole z roku 1948, pozn. aut.] Dost nás to také poznamenalo. A když jsme byli ve 3. ročníku gymnázia, někdy na jaře jsme se dozvěděli, že budeme maturovat ten samý rok, o prázdninách a v době prázdnin budeme procházet oktávou. [Zákon z roku 1953, pozn. aut.] No, samozřejmě, že nás to poznamenalo pro další studia. Protože to nebylo dostatečně hodnotné pro další studium. Nestálo to za nic.*“⁹³

V Praze v té době bylo 21 jedenáctiletěk, do roku 1959 vzrostl jejich počet téměř dvojnásobně, na 40 škol. Bylo to tím, že jedenáctiletky byly zřízeny v každém městském obvodě, „*aby děti pracujících mohly docházet do výběrové školy v místě bydliště.*“⁹⁴ Naproti tomu bývalá gymnázia byla většinou v centru Prahy.⁹⁵

---

⁹⁰ V paragrafu 3 zákona 31/1953 Sb. základní všeobecné vzdělání opravdu poskytuje osmiletá střední škola.

⁹¹ Zákon č. 31 ze dne 7. května 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). In Sbirka zákonů republiky Československé. 1953, částka 18, s. 193-196. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁹⁴ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám.* Praha 1975, str. 23.

⁹⁵ Tamtéž, str. 23.

V roce 1968 je školskému zákonu z roku 1953 vyčítáno to, že „*mechanické přenášení sovětských zkušeností zabrzdí se studium sovětských zkušeností mezi učitelstvem a budilo často i oprávněnou nedůvěru.*“⁹⁶ Naopak, v roce 1973 je tato kritika odmítána: „*aniž se přijatý systém [...] mohl dostatečně rozvinout – byla jedenáctiletá střední škola bez hlubší analýzy a zhodnocení kritizována.*“⁹⁷ Avšak ve velké části literatury není tento zákon v 70. a 80. letech hodnocen a vysvětlován, většinou se autoři omezují jen na charakteristiku zákona,⁹⁸ nebo se o něm nezmiňují vůbec.⁹⁹ Dle mého názoru je to z toho důvodu, že daná reforma z roku 1953 se neosvědčila.

4.3 Léta středních všeobecně vzdělávacích škol 1960-1968

V roce 1960¹⁰⁰ došlo k další změně, poslední tři ročníky jedenáctileté střední školy se změnilly na rovněž tříletou střední všeobecně vzdělávací školu (SVVŠ). Podle zákona 186/1960 byla definována tak, že „*poskytuje mládeži úplné střední všeobecné a polytechnické vzdělání a základy odborného vzdělání pro práci v některém odvětví národního hospodářství a kultury. Jedním z hlavních úkolů této školy je příprava mládeže pro studium na vysoké škole.*“¹⁰¹ Změnou, jež se také dotkla SVVŠ, bylo prodloužení povinné školní docházky na devět let.¹⁰² Na střední školy proto nastupovali žáci o rok starší. V novém zákoně bylo poprvé v úvodním ustanovení zakotveno, že „*výchova a vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru, marxismu-leninismu.*“¹⁰³

---

⁹⁶ *Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968: osnovy.* Praha 1968.

⁹⁷ *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973.* Praha 1973, str. 50.

⁹⁸ např. *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám.* Praha 1975, str. 11, *1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy.* Praha 1975, str. 11, *40 let československého školství.* Praha 1985, str. 5.

⁹⁹ KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy.* Praha 1979.

¹⁰⁰ Směrnici k opětovnému prodloužení středního vzdělání už byla přijata na XI. sjezdu KSČ v roce 1958, *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973.* Praha 1973, str. 50.

¹⁰¹ Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

Hlavním impulzem k novému školskému zákonu bylo usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v ČSR*¹⁰⁴ z dubna 1959. Tehdy po velkých diskusích, kterých se zúčastnilo přes 800 000 lidí, byl vysloven jednomyslný souhlas s prodloužením povinného vzdělání a byla načrtnuta perspektiva poskytnout převážné části mládeže plné středoškolské vzdělání do roku 1970.¹⁰⁵ Následkem předcházejícího zkrácení školní docházky a nedostatečného propracování osnov a učebnic se totiž vyhrtyly některé nedostatky v přípravě mládeže pro život.¹⁰⁶ Mezi závažnější patřily: odtržení výchovy a vzdělávání od života, od práce ve výrobě. Dále se ukazovalo, že část mládeže nebyla dostatečně připravena k fyzické práci.¹⁰⁷

4.4 Opětovný vznik gymnázií, rok 1968

O osm let později byla reforma z roku 1960 hodnocena sice jako „*první obrat k lepšímu*“,¹⁰⁸ ale na sklonku 60. let už se jevila nedostatečná, zvláště v oblasti středního školství. *Akční program ministerstva školství*¹⁰⁹ z roku 1968 považoval: „*za nejnaléhavější úkol [...] vypracování nové koncepce střední všeobecně vzdělávací školy, která by lépe plnila úkoly, spojené s potřebou všeobecného růstu vzdělanosti naší společnosti.*“¹¹⁰ Byly vytyčeny dvě etapy, jak řešit současný stav SVVŠ. Prvně bylo potřeba vyřešit největší problémy, mezi něž patřily „*délka studia, název školy, odborná orientace*“, v další pak stanovit vyhovující koncepci studia.¹¹¹ Gymnázia byla znovu obnovena „*ke zvýšení úrovně středoškolského vzdělání*“ podle zákona č.168/1968 Sb.

V rozhovorech jsou velmi často všechny tyto tři typy škol zaměňovány – gymnázium, JŠŠ i SVVŠ. Např. „*Já mám gymnázium, tehdy to byla SVVŠ, takže tu*

---

¹⁰⁴ HENRYCH, Jiří. *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu*. Praha 1959.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 11-12.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 13.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 15-16.

¹⁰⁸ *Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968: osnovy*. Praha 1968, str. 66.

¹⁰⁹ Návrh akčního programu ministerstva školství byl zpracován na základě příslušné části Akčního programu Národní fronty, vládního prohlášení vlády ČSSR a na základě diskuse o demokratizačním procesu ve školství po lednovém plénu ústředního výboru KSČ. *Akční program Ministerstva školství*. Praha, 1968, str. 24.

¹¹⁰ *Akční program Ministerstva školství*. Praha, 1968, str. 6.

¹¹¹ Tamtéž, str. 6.

mám čtyřletou.“¹¹² Jedním z důvodů může být, jak sami narátoři přiznávají, že změny probíhaly přímo v době, kdy studovali, a to často velmi rychle a překotně. Dalším důvodem může být i to, že v době, kdy vyučovali na střední škole, byla už gymnázia, takže vlastní studium srovnávali s dobou své pedagogické praxe. Přeměny SVVŠ v gymnázia vnímali učitelé „*víceméně jako změnu názvu, ale pochopitelně, že změny byly, protože se měnily školní osnovy.*“¹¹³ Jiný vyučující se vyjádřil téměř stejně: „*To byla změna názvu, ona totiž byla SVVŠ, pak se udělala gymnázia a pak ten název nechtěli vrátet [myšleno v 70. letech, pozn. aut.], obsah byl stejný.*“¹¹⁴

Podobně nerozlišují uvedenou situaci almanachy pražských gymnázií, kdy se výročí nepočítají podle reálných roků gymnaziálního života školy, ale podle roků existence školy jako instituce.¹¹⁵ I citace tomu odpovídají: „*Na gymnázium jsem byl od r. 1963 do roku 1980.*“¹¹⁶ Nebo otázka: „*Vybavíte si nejstarší vzpomínku na Akademické gymnázium?*“¹¹⁷ směřovaná na člověka, který na tuto školu přišel ještě v době SVVŠ, v roce 1964. V některé literatuře je např. doslova napsáno: „*Jedenáctiletá všeobecně vzdělávací škola změnila sice svůj obsah ideologicky, ale ne dost didakticky. V didaktice se přibližovala obsahu bývalého gymnázia.*“¹¹⁸ Podobně v různých tabulkách a statistikách, např. vývoj počtu žáků gymnázií v ČSSR, se srovnávají jak roky 1936, tak 1950, 1960 či 1970.¹¹⁹

Gymnázium poskytovalo úplné střední všeobecné vzdělání, a to jazykové, společenskovední včetně základů filosofie, vzdělání v matematice a přírodních vědách, ale také i estetickou a tělesnou výchovu.¹²⁰ Pro pochopení dalšího vývoje gymnázií je třeba také zdůraznit, jak se na trhu práce počítalo s jejich absolventy. Gymnázium

---

¹¹² Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

¹¹⁵ HRUŠKOVÁ, Marie aj. *Almanach Gymnázia Praha 1, Štěpánská*. Praha 1986. nebo JÁNSKÝ, Jiří. *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100*. Praha 1984.

¹¹⁶ JÁNSKÝ, Jiří. *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100*. Praha 1984. Nestránkováno.

¹¹⁷ HORKÝ, Martin. *Almanach Akademického gymnázia, školy hlavního města Prahy*. Praha 1996. str. 23

¹¹⁸ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám*. Praha 1975, str. 16.

¹¹⁹ *1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy*. Praha 1975, str. 12.

¹²⁰ Vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky č. 103 ze dne 27. srpna 1969 o organizaci gymnasií a studia na nich. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1969, částka 34, s. 391-392. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

„připravuje pro studium na vysokých školách; absolventi gymnasia jsou též způsobilí pro zastávání funkcí v oblasti správy a hospodářství, odpovídajících jejich vzdělání.“¹²¹

Obsah studia gymnázia *„se od prvních ročníků člení na větev humanitní a větev přírodovědnou. Na obou větvích mohou krajské národní výbory se souhlasem ministerstva školství ČSR zřizovat třídy se speciálním zaměřením podle požadavků na přípravu absolventů gymnasií jak pro studium na vysokých školách, tak i pro jejich uplatnění v praxi.“¹²²* Tím mohla vzniknout určitá vnější diferenciací, např. gymnázium s rozšířenou výukou moderních jazyků, klasických jazyků, nebo třeba přírodovědná větev se zaměřením na matematiku a fyziku, nebo chemii a biologii či hudební nebo výtvarnou výchovu, v neposlední řadě také na programování a obsluhu počítačích strojů.¹²³

Studium trvalo čtyři roky a bylo zakončeno maturitní zkouškou.¹²⁴ Podobnost se SVVŠ byla definovaná i v zákoně, kdy *„se na gymnázia vztahují právní předpisy platné pro střední všeobecně vzdělávací školy.“¹²⁵* Přejít ze SVVŠ na gymnázia byl stanoven takto: *„Dosavadní střední všeobecně vzdělávací školy postupně zaniknou tak, že od školního roku 1969/1970 již nebudou na nich zřizovány první ročníky; studium na středních všeobecně vzdělávacích školách bude dobíhat pouze ve vyšších ročnících.“¹²⁶* V reálu to ale nebylo tak jednoduché: *„Konec školního roku probíhal v intenzivní přípravě na novou organizaci školy. Protože téměř do poslední chvíle nebylo jasno, zda budou otevřeny třídy čtyřletého gymnázia, byla rodičovská veřejnost informována v tom smyslu, že škola přejde na čtyřleté studium od počátku školního roku 1968/69 a že další informace budou sděleny po vyjasnění celého problému. Stalo se tak 25. 6. 1968, kdy byli rodiče nových žáků znovu informováni o organizaci školy a kdy jim byla dána možnost, aby se sami rozhodli, do kterého typu školy chtějí děti dát. Převážně*

---

¹²¹ Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In Sbirka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

¹²² Tamtéž.

¹²³ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. 1. vyd. Semily 2000, str. 103.

¹²⁴ Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). In Sbirka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

většina rodičů se rozhodla pro čtyřleté. Pro zbytek byla otevřena jedna třída studia tříletého charakteru přírodovědného.¹²⁷

Podle vzdělávacího programu Ministerstva školství ČSR se tedy začalo vyučovat od 1. září 1969. „Podle zákona č. 168/1968 Sb. byla také při některých gymnáziích založena osmiletá experimentální gymnázia, záhy však byla vlivem postupující normalizace opět zrušena.“¹²⁸ V roce 1968 vznikly na Akademickém gymnáziu dvě primy. Byly jediné v Praze. Paní profesorka Marie Suková, třídní jedné z nich vzpomíná na svoji třídu: „Byla opravdu prima – škoda, že jen na dva roky. Pak to byl návrat k buržoazním poměrům a žáci museli zpět na základní školu. ... Po dvou letech přišli opět vykonat přijímací zkoušky na svou školu téměř všichni.“¹²⁹

Nejen osmiletá gymnázia byla po roce 1968 považována za návrat k buržoazním poměrům. „Protisocialistické, revizionistické a pravicové oportunistické živly“ se snažily zvrátit socialistickou cestu společnosti, což se plně odhalilo tím, že prosadily zákon o gymnáziích.¹³⁰ Přesto čtyřletá gymnázia zrušena nebyla, i když i v jejich chodu se projeví další události a nařízení. Samotný *Akční program ministerstva školství* byl v 70. letech kritizován, že „idealizoval školskou soustavu existující před rokem 1968. Prosazoval apolitičnost ve výchovné a vzdělávací práci, jednostranně zdůrazňoval odbornost a ve svých důsledcích podporoval antisocialistické tendence.“¹³¹

4.5 „Poučené“ gymnaziální školství v 70. letech

Za rozhodující obrat ve školské politice strany bylo v éře tzv. normalizace považováno dubnové plénum ÚV KSČ v roce 1969 spojené se zvolením Gustáva Husáka do čela komunistické strany.¹³² Díky němu vznikla „příznivá společenská a politická atmosféra s pozitivním vlivem na zásadní změny“ ve školství, která se projevila v jednoznačném uplatnění marxisticko-leninského přístupu k řešení problémů školské politiky. Byl

---

¹²⁷ Kronika Gymnázia Jana Keplera, nestránkováno. Školní rok 1967/1968.

¹²⁸ ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Čeština a škola - úryvky skrytých dějin: český jazyk a jeho vyučování na středních školách 1918-1989*. Praha 2010, str. 313.

¹²⁹ HORKÝ, Martin. *Almanach Akademického gymnázia*. Praha 1996, str. 22.

¹³⁰ *Cesta učitelů v boji za jednotnou školu*. České Budějovice 1981, str. 6.

¹³¹ *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. Praha 1973, str. 51.

¹³² Tamtéž, str. 52.

obnoven kurz tzv. důsledné demokratizace vzdělání vylučující sociální a třídní diskriminaci dětí z dělnických a rolnických rodin.¹³³

Zhodnocení situace ve školství na konci 60. let nalezneme také v *Poučení z krizového vývoje*, které bylo závazné pro celá 70. a 80. léta. V jedné jeho části se píše, že „*pravicová seskupení vznikala i v krajích a okresech. Přitom jejich struktura byla budována tak, aby [...] umožňovala vliv pravice [...mimo jiné...] v oblasti školství, vědy a kultury a v důležitých člancích státního aparátu.*“¹³⁴ I pražští učitelé byli obviňováni, že se stali „*prokazatelně aktivními organizátory a nositeli nacionalismu, protisovětských, protisocialistických i protistranických názorů a akcí.*“¹³⁵ Příklady ve školách v Praze byla prý celá řada: „*Jejich vypočítávání by v této chvíli veřejným publikováním k ničemu kloudnému nevedlo, neboť strana i státní orgány si z větší části s krajními případy již poradily.*“¹³⁶ Podstatné ovšem bylo i to, že si s nimi „*poradili také sami učitelé i mnozí ředitelé škol.*“ Prostředkem jim k tomu byly: „*pohovory k výměně stranických průkazů, sebekritické zhodnocení činnosti v období 1968-69, inspekční činnost nadřízených státních školských orgánů a nezbytné kádrové změny na některých pražských školách.*“¹³⁷

Již brzy po roce 1968 bylo konstatováno, že československé školství překonalo krizové období a stalo se důležitým nástrojem dělnické třídy a socialistického státu při budování a progresivní výstavbě a rozvoji socialistické společnosti.¹³⁸ Proklamovalo se, že škola je opět oporou socialismu.¹³⁹ Z pozice komunistické strany na tom měl zásluhu XIV. sjezd KSČ v roce 1971 a na něj navazující plenární zasedání ÚV KSČ věnovaná v letech 1972 a 1973 školské problematice.¹⁴⁰

---

¹³³ Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. Praha 1973, str. 52.

¹³⁴ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970.* Praha 1971, str. 16.

¹³⁵ DVOŘÁK, Antonín. Brány pražských škol se otevřely. *Život strany: časopis Ústředního výboru KSČ.* 1970, č. 19, str. 31.

¹³⁶ Tamtéž, str. 33.

¹³⁷ Tamtéž, str. 33.

¹³⁸ *Cesta učitelů v boji za jednotnou školu.* České Budějovice 1981, str. 32.

¹³⁹ *1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy.* Praha 1975, str. 141.

¹⁴⁰ *Cesta učitelů v boji za jednotnou školu.* České Budějovice 1981, str. 34.

Od roku 1971 se na některých gymnáziích aplikovaly nové projekty a analýzy gymnaziálního vzdělání zaměřené především na zavádění odborné přípravy.¹⁴¹ Jednou z prvních škol, kde byl nový typ vzdělávání experimentálně zařazen, se stalo Gymnázium Jana Keplera,¹⁴² kdy na poradě „*soudruh ředitel oznámil, že se příští školní rok stává naše škola experimentálním gymnáziem.*“¹⁴³ V čem odborné vzdělávání spočívalo, vysvětlil ředitel školy pro tisk takto: „*Cílem nového směru povinné výuky je další přiblížení školní výchovy potřebám naší společnosti. Ve třech specializacích – jsou to základy zemědělství, průmyslové chemie a techniky administrativy – žáci získávají vědomosti o ekonomickém rozvoji důležitých hospodářských odvětví a částečně i odborné vzdělání, které po absolutoriu budou moci uplatnit při dalším studiu, nebo přímo v praxi.*“¹⁴⁴ Pro splnění tohoto cíle bylo nezbytné zajistit nové školní vybavení. Bylo potřeba provést „*různé adaptace a úpravy potřebné ke zlepšení provozu.*“¹⁴⁵ A to nejen v roce 1972, ale i 1973, kdy „*ještě z období prázdnin pokračují adaptace ve 2. patře školní budovy, kde jsou připravovány laboratoře a další místnosti pro úspěšné plnění experimentu naší školy v polytechnické výchově.*“¹⁴⁶

Dalším gymnáziem, které zavádělo experimentálně odbornou přípravu, se stalo Gymnázium J. K. Tyla v Hradci Králové. Tuto problematiku měla na starosti paní profesorka Růžena Ryglová: „*To byly vlastně všeobecné odbornosti, tam si každý našel něco, co se mu mohlo hodit. Každý mohl dělat programování, vždyť to mělo do budoucna vývoj. Každý mohl dělat třeba stavebnictví, kdo chtěl dělat techniku, naučil se rýsovat, naučil se technické věci, anebo to pak využil ve svém osobním životě*

---

¹⁴¹ Výzkum vyšel publikačně pod názvem *Výzkumy koncepce a obsahu všeobecně vzdělávacích škol. Zprávy VÚP v Praze. Praha 1977.* Do kontextu vývoje gymnaziálního školství ho zasadila autorka VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně.* 1. vyd. Semily 2000., kde se tomuto výzkumu na dvou stranách 108-109 věnuje.

¹⁴² Dalších osm vybraných škol: Praha, Dobruška, Hradec Králové, Moravské Budějovice, Strakonice, Kralupy nad Vltavou, Chomutov, Přerov. VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně.* 1. vyd. Semily 2000, str. 108.

¹⁴³ Kronika GJK, rok 1971/72.

¹⁴⁴ Kronika GJK, 1972/73 výstřížek z novin nalepený v kronice, bez popisků.

¹⁴⁵ Kronika GJK, 1972/73.

¹⁴⁶ Kronika GJK, 1974/75.

při nějaké přestavbě. Chemie se hodila medikům, chemikům. Takže jsme to měli na škole dobře udělané, za tím jsme si vždycky stála.“¹⁴⁷

Nutnost polytechnického vzdělání na gymnáziích byla veřejně zdůrazňována od dvoudenního zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973, kde přijatý dokument¹⁴⁸ kriticky zhodnotil vývoj školství na konci 60. let a rozpracoval také další směřování gymnázií, které mělo být „podkladem pro přípravu komplexního řešení školské soustavy po XV. sjezdu KSČ.“¹⁴⁹ Bylo zjištěno, že 40% absolventů nepokračuje ve studiu na VŠ a má potíže se zařazením do praxe.¹⁵⁰ Zpochybnilo se dělení tříd na humanitní a s přírodovědným zaměřením.¹⁵¹ Obsah studia gymnázia se totiž od prvního ročníku dělil na větev humanitní (s převažujícími předměty: čeština, cizí jazyk, dějepis, latina) a přírodovědnou (kde bylo více matematiky, fyziky, chemie, biologie a deskriptivní geometrie). Usnesením ÚV KSČ měl být posílen jednotný obsah studia přírodovědných předmětů a rozpracován systém volitelných předmětů.¹⁵² V tu dobu bylo v Praze (r. 1975) dvacet dva gymnázií s různorodým zaměřením:¹⁵³ s rozšířenou výukou cizích jazyků, matematicko-fyzikální, biologicko-chemická, tělovýchovně sportovní, pedagogická, se zaměřením na programování a obsluhu počítačích strojů a pro členy středisek vrcholového sportu.¹⁵⁴

Projekt *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy* byl schválen v roce 1976 bezprostředně po XV. sjezdu KSČ „na základě pozitivních výsledků jako potvrzení správnosti nastoupeného kurzu.“¹⁵⁵ V něm už byly za určující znak školy označeny dvě složky vzdělávání: všeobecná polytechnická a odborná. Všeobecná polytechnická složka vzdělávání zahrnovala povinné vyučovací předměty: matematicko-přírodovědné, základy výroby a další předměty volitelné a nepovinné.

---

¹⁴⁷ DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. *Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků*. Hradec Králové 2008, str. 130, rozhovor s paní Růženu Ryglovou nahrál Lukáš Dulíček dne 15.2.2008.

¹⁴⁸ *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. Praha 1973.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 85.

¹⁵⁰ *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. Praha 1973. str. 59, Připravuje ke studiu na VŠ a částečně pro praktická povolání a společenské funkce. Do denního studia se přijímá 12-16% po ukončení školy. 54-60% pokračuje na VŠ, ostatní odcházejí do praxe.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 60.

¹⁵² *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. Praha 1973, str. 60.

¹⁵³ *30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám*. Praha 1975, str. 15.

¹⁵⁴ *Pražské školství v 6. a 7. pětiletce: Nástin vývoje od r. 1975 do r. 1985*. Praha 1982, str. 29.

¹⁵⁵ *40 let československého školství*. Praha 1985, str. 7.

Polytechnický obsah měl být zabezpečen i ve všech ostatních vyučovacích předmětech. Obsah matematicko-přírodovědných předmětů byl nově koncipován tak, aby se v nich žáci seznamovali též s aplikacemi teorie a praxe socialistické výroby.¹⁵⁶ Odborná složka byla v obsahu výuky na gymnáziích zastoupena povinným předmětem základy výroby a odborné přípravy, který měl rozšiřovat a prohlubovat předpoklady absolventů pro vysokoškolské studium a zároveň poskytovat odbornou přípravu k uplatnění absolventů gymnázií ve společenské praxi. Měla dávat žákům všeobecnou technickou orientaci a formou povinně volitelných souborů odborných předmětů jim poskytovat vědomosti, dovednosti a návyky z věd uplatňujících se v základních výrobních oborech a společenských činnostech (strojírenství, elektrotechnika, chemické technologie, stavebnictví, zemědělství, výpočetní technika, ekonomika).¹⁵⁷

Dvojitá funkce gymnázia – příprava žáků na studium na vysoké škole i na přímý vstup do povolání – byla odůvodněna potřebami socialistické společnosti. Charakteristickým znakem absolventů gymnázií měly být „*ideově politická vyspělost, třídní uvědomění a vědomí socialistické internacionální jednoty,*“¹⁵⁸ projevující se v „*pochopení a podpoře významného poslání dělnické třídy při budování socialistické společnosti pod vedením komunistické strany.*“¹⁵⁹ Ve dvou etapách se postupně zaváděl nový model vzdělávání, jenž počítal s předměty jako *základy výroby a odborné přípravy* a skupinami volitelných předmětů odborného zaměření. V závorkách je uveden procentuální podíl žáků pražských gymnázií, kteří daný předmět absolvovali v letech 1981/82 v třetích a čtvrtých ročnících¹⁶⁰: základy strojírenství (6,4%), elektrotechniky (19,6%), stavebnictví (8,8%), chemických technologií (20,7%), zemědělské výroby (6,2%), programování a obsluha počítačích strojů (6,7%) a ekonomiky (31,6%).¹⁶¹ „*Z uvedeného přehledu je patrné, že je třeba posílit zájem o strojírenství a částečně o programování.*“¹⁶² Katalog dělnických povolání byl doplněn o místa pro absolventy

---

¹⁵⁶ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva.* Praha 1976, str. 10 a 36-37.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 10 a 36-37.

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 35.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 35.

¹⁶⁰ *Pražské školství v 6. a 7. pětiletce: Nástin vývoje od r. 1975 do r. 1985.* Praha 1982, str. 30.

¹⁶¹ Bylo možno zavést další skupiny volitelných předmětů podle regionálních potřeb a podmínek škol. *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva.* Praha 1976, str. 40.

¹⁶² *Pražské školství v 6. a 7. pětiletce: Nástin vývoje od r. 1975 do r. 1985.* Praha 1982, str. 30.

gymnázií. Zároveň byla provedena i změna metodiky plánování kvalifikovaných pracovníků tak, aby se zde počítalo i s absolventy gymnázií.¹⁶³

Na tento dokument navázal další školský zákon z roku 1978. Zákon č. 63/1978 Sb. o opatřeních v soustavě základních a středních škol¹⁶⁴ potvrdil v odstavci o gymnáziích nastoupený trend polytechnizace, kdy gymnázium „*připravuje pro studium na vysokých školách a poskytuje odbornou přípravu pro výkon povolání a činností v národním hospodářství, správě a kultuře určených federálním ministerstvem práce a sociálních věcí v dohodě s ministerstvy školství republik.*“¹⁶⁵ Zákon zavedl desetiletou povinnou školní docházku, po jejímž ukončení žák získal střední vzdělání. Základní škola byla pouze osmiletá, dva roky docházky bylo potřeba dokončit na libovolné střední škole. Ke gymnáziím a odborným školám tak přibyl další typ školy – střední odborné učiliště. Všechny tři typy středních škol byly zrovnoprávněny.¹⁶⁶

V rámci gymnaziálního školství došlo ke změnám učebních plánů. Byl přidán předmět *základy výroby a odborné přípravy*. Student prvního ročníku si volil jednu skupinu odborných předmětů na dva roky, pak si vybíral další tři předměty.¹⁶⁷ Vzdělávací plány byly zpracovány pro období do poloviny 80. let. Na pěti školách v Praze¹⁶⁸ se však v roce 1982 již testoval nový učební plán, který měl být od roku 1984 zaveden na všech gymnáziích.¹⁶⁹

---

¹⁶³ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva*. Praha 1976, str. 38.

¹⁶⁴ Zákon č. 63 ze dne 23. června 1978 o opatřeních v soustavě základních a středních škol. In Sbirka zákonů Československé socialistické republiky. 1978, částka 14, s. 285-262. Dostupný také z WWW: <http://www.epravo.cz>.

¹⁶⁵ HORÁČEK, Jiří. *Zákony upravující výchovu a vzdělávání na školách v Československé socialistické republice*. Praha 1978, str. 20.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 20.

¹⁶⁷ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. Semily 2000, str. 111.

¹⁶⁸ Gymnázium Botičská, Na Pražačce, Na Zatlance, nám. Lidových milicí, Jana Keplera

¹⁶⁹ *Pražské školství v 6. a 7. pětiletce: Nástin vývoje od r. 1975 do r. 1985*. Praha 1982, str. 30.

4.6 Gymnaziální školství v 80. letech

80. léta se nesla ve znamení unifikace a oslabování humanitní orientace gymnázií.¹⁷⁰ V roce 1981 byly zaváděny základy odborné přípravy, „*kteřé tvořily bezpochyby nejpodstatnější progresivní změnu v pojetí gymnázia.*“ Stadium experimentu na vybraných školách bylo ukončeno. Nastoupila etapa jejich postupného zavádění do všech škol.¹⁷¹ Znovu byl vydán dokument z roku 1976 *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*¹⁷². Vyšel těsně před přijetím nového školského zákona v roce 1984. V novém zákoně č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol se o gymnáziích mluví jen v několika větech. V zákoně tedy žádné změny v pojetí gymnázií nejsou.¹⁷³

Hlavní změny se tak odehrály na poli osnov a zavádění předmětů. Podle osnov byly dva hlavní typy gymnázií – gymnázia a gymnázia se zaměřením. Zaměření gymnázií bylo však značně zredukováno: specializace se omezila jen na matematiku, na matematiku a fyziku, na programování a na tělesnou výchovu.¹⁷⁴ V základním učebním plánu kromě běžných, již výše zmiňovaných předmětů (český jazyk a literatura, ruský jazyk, další živý jazyk, občanská nauka, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná a branná výchova), byly doplněny odborné předměty: *Základy odborné přípravy*, jež se v druhém ročníku dělily na *Technickou grafiku* a *Techniku administrativy*, přičemž záleželo na tom, jakou volbu studijního zaměření žáci provedli - měli na výběr ložiskovou geologii, hornictví, hutnickou výrobu, strojírenství, elektrotechniku, technickou chemii, stavebnictví, zemědělství, nebo programování, ekonomiku a organizaci, kulturně výchovnou činnost a tělesnou výchovu. Ke každému z těchto oborů byly vypsány ještě jednotlivé předměty. Volitelné předměty byly až ve čtvrtém ročníku.¹⁷⁵ Učební plány

---

¹⁷⁰ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. Semily 2000, str. 111.

¹⁷¹ *Cesta učitelů v boji za jednotnou školu*. České Budějovice 1981, str. 62.

¹⁷² *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva*. 2. vyd. Praha: SPN, 1983. 63 s. ISBN není uvedeno.

¹⁷³ Tamtéž, str. 11.

¹⁷⁴ *Učební plány pro gymnázia*. Praha 1986, str. 1.

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 2-3.

pro gymnázia zůstaly stejné i v roce 1986, velkých změn nedoznaly ani učební plány v roce 1987, a tudíž tento systém vydržel až do revoluce v roce 1989.

Polytechnizace vzdělání na gymnáziích byla velmi propagována. Samotné slovo „polytechnizace“ bylo zaklínadlo, za něž se dalo leccos schovat. Psalo se o ní v tisku, např. v periodikách *Výroba a škola*¹⁷⁶, *Práce*¹⁷⁷, *Učitelské noviny*¹⁷⁸, dále byla zmiňována v projevech při různých příležitostech, v metodikách. Tento fakt o to více kontrastuje s konkrétními vzpomínkami učitelů, např. ze vzorové školy Jana Keplera: „Zavedl se předmět základy výroby a odborné přípravy, zkratkou ZVOP, naše škola měla to štěstí, že si gymnazisté mohli vybrat mezi elektrotechnikou, stavebnictvím, administrativou a zemědělstvím. Pro většinu lidí to byla spíš taškařice a většinou nesmysl. Nepochybuju o tom, že pár lidem, co chtěli dělat technické školy, to prospělo, na některé věci si mohli sáhnout. Nemyslím si, že by to někdy prospělo těm, co chodili na to stavebnictví, tam to neměl kdo učit. Elektrotechniku učili fyzikáři, zemědělství učili biologové, administrativu - byla paní, co učila psaní na stroji, to se nějak zvládlo, tam se aspoň něco naučili, psát na stroji, že ano. Největší malér bylo stavebnictví, tak jsem se řediteli Knorovi přihlásil, že to budu učit, ale že mě nikdy nikdo nebude chodit na hospitaci a že to budu pojímat jako stavebnictví z hlediska architektury. Předmět jsem si docela užíval, dějiny umění se nikdy neučily, abych naplnil myšlenku, tak jsem vývoj architektury sledoval i z hlediska technického vývoje a vývoje materiálu a hmot. Byly přesné osnovy, ale nebyli na to lidi, co by to učili.“¹⁷⁹

Na Gymnázium nad Alejí „byly zaváděny předměty jako zemědělství a ještě ten druhý - psaní na stroji a nějaká ekonomika, to bylo tímhle tím způsobem směřovaný. Dokonce nám to zemědělství prospělo, školy v tom měly určitý výběr, protože se diskutovalo, který ty předměty praktický, polytechnický bychom si vzali. Tak jsme si vzali to zemědělství kvůli biologii, počítali jsme s tím, že tam budeme infiltrovat tu biologii s tím, co se nestihne. Nějaký ty půdy, obilniny. A při tom jsme na to dostali dost vysokou finanční dotaci, takže jsme z toho nakoupili spoustu biologických pomůcek. Zařítavali jsme se tím. Učili to biologové. Nebyl nikdo speciální. Dokonce se z toho

---

¹⁷⁶ *Výroba a škola: časopis pro pracovní výchovu a polytechnické vyučování*. Praha: SPN, 1956-1990. ISSN 0322-7855.

¹⁷⁷ *Práce: český deník v českých rukou [Čechy]*. Praha: Deník Práce, 1945-1997. ISSN není uvedeno.

¹⁷⁸ *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: SPN, 1966-1991. ISSN není uvedeno.

¹⁷⁹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

maturovalo. Probírali inseminaci králíků, byla to maturitní otázka. Já tam seděl jako přisedící. To zemědělství se dalo strávit.“¹⁸⁰ Pokud učitelé nějaký z polytechnických předmětů neučili, většinou si ani moc nevzpomínají, v čem polytechnizace spočívala: „tak to se projevovalo třeba při maturitách, ona by třeba otázka zněla místo, aby vypočítali objem něčeho, tak jste vzala kousek kovového předmětu, kontaktní měřítko, a musel to změřit, spočítat. Ale to mi připadalo příliš násilné. Jeden čas se zkoušelo, to jsem si říkala, bylo lepší, že třeba z fyziky byla jedna otázka teoretická, jedna otázka praktická, praktickou dělali den předtím, měli na to 4 hodiny času, měli k tomu i technickou literaturu. A praktickou část obhajovali.“¹⁸¹

Učitelé se shodují, že předměty neměl kdo učit, tak si je většinou rozdělili ti, kteří ve škole učili podobné předměty. Druhý problém, který se promítl také do zápisů z porad, byl nedostatek odpovídajícího vybavení: „Zásadním nedostatkem práce podle nové koncepce, pokud se objektivních podmínek týče, je nedůsledné materiální vybavování (pozdní vydávání učebnic, opožděné vydávání nových názorných pomůcek a metodických příruček).“¹⁸² Školy stály i před nesnadným úkolem vybudování nové sítě styků s výrobními závody a dalšími institucemi, potřebnými k realizaci praktické složky výuky ZOP a VSOP. „To se podařilo vcelku úspěšně, praxe ve všech závodech a zařízeních pozitivně ovlivnila polytechnickou výchovu žáků.“¹⁸³

Podle struktury studijních plánů se gymnázium přiblížilo střední odborné škole. O studium na gymnáziu se začali ucházet i ti, kteří se dříve hlásili na odbornou školu a nepočítali s dalším vysokoškolským studiem. Brzy ale zjistili, že zaměstnavatelé dávají přednost absolventům středních škol. Tak začal klesat počet studentů gymnázií. V tu chvíli se gymnázium zase začalo propagovat jako všeobecně vzdělávací škola připravující pro vysokoškolské studium.¹⁸⁴ Tento začarovaný kruh se prolomil až listopadem 1989. „Nejlepší to bylo po revoluci, kdy nikdo nevěděl, jak se má co vykládat.“¹⁸⁵ Poté se to chvíli ustálilo a hlavní změny proběhly „za tři, čtyři roky. To byl ten 93. rok, kdy se toho už hodně změnilo, doběhla kurikula ta starší, došlo tam

¹⁸⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

¹⁸¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

¹⁸² Zápis ze schůze předmětové komise On, D, Z, která se konala 22. května 1985.

¹⁸³ Hodnocení výchovně vzdělávací činnosti školy ve školním roce 1984/85, str. 5 a dále.

¹⁸⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně*. 1. vyd. Semily 2000, str. 113.

¹⁸⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

*k nějakým změnám, byl tam nějaký prostor, aby si školy mohly něco přidat, ubrat.*¹⁸⁶
Za definitivní tečku vnímání osnov někteří považují přechod na *Rámcové vzdělávací plány* a *Školní vzdělávací plány*.¹⁸⁷

Po roce 1989 v Praze značně narostl počet státních gymnázií, o celých patnáct.¹⁸⁸ Také začala vznikat gymnázia soukromá,¹⁸⁹ jichž bylo ve školním roce 1992/93 dvanáct.¹⁹⁰ Od roku 1990/91 bylo na některých gymnáziích zahájeno šestileté a osmileté studium.¹⁹¹

---

¹⁸⁶ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ GOBYOVÁ, Jitka. *Vývoj školství v České republice po roce 1989: Kvantitativní rozvoj gymnázií, středních odborných škol, vysokých škol*. Praha 1994, str. 8.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 9.

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 12.

¹⁹¹ Tamtéž, str. 17.

5 Kapitoly ze života gymnaziálních učitelů

V ústavě z roku 1960¹⁹² byla zakotvena vedoucí úloha komunistické strany: „*Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.*“¹⁹³ Při uplatňování vedoucí úlohy ve společnosti se KSČ řídila zásadami v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu.¹⁹⁴ Jejich uplatňování se stalo základem její politiky a každodenní činnosti. Prostředkem jí k tomu byl propracovaný systém stranických organizací a orgánů od sjezdu, ústředního výboru, přes krajské, okresní, městské, místní, podnikové a celozávodní organizace až k základním organizacím KSČ. A také demokratický centralismus, tj. všechny organizace KSČ, všichni členové a kandidáti KSČ na pracovištích a v místech aktivně a poslušně uskutečňovali politiku KSČ a usnesení vyšších stranických orgánů. Protože i gymnázia byla pracoviště, i zde musela být uplatňována vedoucí úloha komunistické strany.

Jak v éře normalizace probíhalo uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany na gymnáziích? Jak se podařilo zajistit nadvládu komunistické ideologie nad vyučujícími? Kdo ručil za splnění tohoto úkolu? Jaké donucovací mechanismy se použily na počátku tzv. normalizace? Jaké postupy se užívaly pro udržení statutu quo na gymnáziích po celou dobu tzv. normalizace? Jak probíhal jejich rozpad po listopadu 1989? A především, jak všechny tyto kroky vnímali učitelé, kteří byli nedílnou součástí vyučovacího procesu?

---

¹⁹² Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 40, s. 289-309. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

5.1 Formování socialistického učitele - Aspekty výběru učitelské profese

Každého člověka ovlivňuje prostředí, ve kterém vyrůstá. Dají se mezi učiteli najít podobné vývojové tendence? Z jakých rodin pocházejí? Jak si vybrali učitelskou profesi? Jak je ovlivnilo studium na vysoké škole? Jaký byl jejich vstup do zaměstnání?

Nejdříve jsem se zaměřila na několik rozhodujících oblastí ve formování učitelské kariéry tak, jak vyšly z daných životopisných vyprávění. Překvapivě učitelé až na výjimky nepocházeli z učitelských rodin, takže o to zajímavější jsou důvody, na jejichž základě se definitivně pro toto povolání rozhodli. Reakce jejich rodičů nebyla v žádném z případů odmítavá. Na cestě stát se gymnaziálním učitelem je ovšem čekalo ještě mnoho nástrah – ať už nepřijetí na VŠ, nelehké studium na VŠ a poté ještě nedobrovolné pracovní zařazení v podobě umístěnky, v některých případech i překládání na jiné školy. Nemělo by se opomenout ani to, že většina oslovených kantorů získala i pracovní „dělnickou“ zkušenost.

5.1.1 Rodinné zázemí

Podle ústavy z roku 1960 byl náš stát „založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence.“¹⁹⁵ Pokud bychom chtěli použít toto dobové dělení na analýzu prostředí, z něhož budoucí gymnaziální učitelé pocházeli, dostaneme nejednoznačný výsledek, protože některá povolání jsou obtížně zařaditelná do uvedených kategorií.

Pouze menšina narátorů pocházela z učitelské rodiny, tedy náležela k inteligenci. Hlavní inspirací pro výkon povolání zde byl pohyb v kantorském prostředí od dětství, např. v konkrétním případě matka byla učitelkou na prvním stupni a otec lékařem chirurgem vyučujícím na vojenské lékařské fakultě.¹⁹⁶ V dalším případě rodiče dceru podnítli ke studiu učitelství přes strýce, který byl učitelem.¹⁹⁷ Nikdo neměl v rodině středoškolské učitele. Otec jednoho narátora byl účetním s vystudovanou obchodní akademií – tedy opět příslušník pracující inteligence. Někteří měli matky v domácnosti,

¹⁹⁵ Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 40, s. 289-309. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

¹⁹⁶ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

¹⁹⁷ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

jež teprve později nastoupily do zaměstnání. Jedna pracovala v kanceláři,¹⁹⁸ další dělala úřednickou práci ve skladu.¹⁹⁹ Někteří budoucí učitelé měli rodiče zařaditelné do dělnických profesí jako např. řidiči.²⁰⁰ Jedni rodiče byli soukromí živnostníci, po vynuceném zrušení živnosti špatně sháněli uplatnění.²⁰¹ Z rolnické rodiny nikdo nepocházel z pochopitelných důvodů – většina narátorů se narodila v Praze nebo ve větším městě.

Politické názory rodičů v rozhovorech narátoři příliš nezmiňují. Angažovanost rodiny se projevila jen v několika případech, např. když byl otec národní socialista, smělo studovat jen jedno dítě z rodiny. Na členství rodičů v komunistické straně vzpomínají hlavně v souvislosti s vlastním vstupem do KSČ: „*Že jsem se stala členkou strany, jsem měla z rodiny, protože maminka byla členka strany, můj táta byl člen strany.*“²⁰² Nebo: „*Nepoučil jsem se z otce. Vyhodili ho, ale on mi to neřekl, nezajímal jsem se o to, takže když bych se byl býval zeptal, tak by mě asi poučil* [a do strany bych býval nevstoupil, pozn. aut.]. *Byl jsem takový idealista.*“²⁰³

Z výpovědi narátorů je patrné, že ani povolání rodičů, ani stranická příslušnost rodičů nebyla pro volbu povolání rozhodující. Proto se v další části na důvody volby povolání zaměřuji podrobněji.

5.1.2 Prvotní impulz k učitelství

V 60. letech u nás pravděpodobně nebyl proveden žádný rozsáhlejší výzkum týkající se motivace studentů pro učitelské povolání. Pokud proveden byl, tak není dnes běžně dohledatelný. V dobových textech jsou časté zmínky o tom, že je potřeba „*v blízké budoucnosti podstatně zlepšit nejenom hmotné, ale i společenské postavení učitele. ... Bez jeho urychleného řešení zůstane učitelské povolání i nadále málo atraktivní.*“²⁰⁴ Jedna z možností, jak toto téma uchopit, je pomoci si dnešními kritérii a srovnat je

---

¹⁹⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

¹⁹⁹ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁰⁰ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰² Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰⁴ KOTÁSEK, Jiří. *Učitelské vzdělání: Zprávy ústavu pro učitelské vzdělání na Univerzitě Karlově*. Praha 1966, str. 66.

s tehdejší dobou. Může to být zajímavé i tím, že většina oslovených pamětníků dnes ještě učí na částečný úvazek, či chodí na výpomoc do škol, pokud nějaký učitel dlouhodobě chybí.

Podle *Analýzy předpokladů a vzdělávacích potřeb pracovníků*²⁰⁵ z roku 2009 si 80 procent učitelů vybralo toto povolání před studiem na vysoké škole, z nich třetina už na střední škole a pětina po ukončení střední školy. Narátoři z mého výzkumu se rozhodli většinou na střední škole (ať už to byla JSS, SVVŠ), a pokud byli úspěšní při přijímacích zkouškách, začali studovat pedagogický obor na příslušné vysoké škole (např. učitelství matematiky a fyziky na MFF UK). Někteří nedostali doporučení ke studiu a vykonávali nejprve dělnické profese. Až po určité době mohli studovat učitelství. Jeden si učitelské povolání zvolil až průběhu vykonávání dělnické profese. V neposlední řadě někteří studovali neučitelský obor vysoké školy a až během studia přestoupili na pedagogický obor v rámci téže školy.

Ve jmenované *Analýze*²⁰⁶ je při rozhodování o učitelském povolání nejdůležitější zájem o práci s dětmi, následovaný potřebou svobody a tvořivosti a možnost zůstat duševně mladý. I v mých rozhovorech byla důležitou motivací práce s dětmi, a to v podobě nadšení z vedení dětí na pionýrských táborech, vysvětlování něčeho ostatním a doučování spolužáků. Z odstupů všichni, kteří měli tuto motivaci, shodně tvrdí, že by šli učit znovu, a mají pocit správného profesního rozhodnutí. Nelituje ani pamětnice, jež se k učení dostala vlastně náhodou, když na VŠ studovala chemii, byl v sousední střední škole potřeba záskok, a u učení už zůstala. Pro učitele tělesné výchovy byla častou motivací možnost věnovat se sportu: mezi narátory je i několik závodních sportovců – mistryně republiky ve skoku do dálky, mistr republiky ve skoku o tyči a závodní gymnastka. Možnost zůstat duševně mladý uvádějí učitelé až dodatečně, ve chvíli, kdy ještě v důchodu vyučují na zkrácený úvazek nebo suplují za nemocné kolegy. Spolu s prací s dětmi je to pro ně nyní nejdůležitější motivace.

Jak dlouhá mohla být cesta od prvotního rozhodnutí ke studiu na vysoké škole, lze dokumentovat na několika příkladech. Jeden z narátorů se rozhodl, že se stane

---

²⁰⁵ Analýza předpokladů a vzdělávacích potřeb pedagogických pracovníků pro zkvalitňování jejich práce: Učitelé ZŠ a SŠ. In: [Http://www.msmt.cz/](http://www.msmt.cz/) [online]. 2009 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/predpoklady-a-vzdelavaci-potreby-pedagogu>, str. 8.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 8.

učitelem na JSS – imponoval mu učitel tělocviku, nadchla ho práce s dětmi na táborech. Na konci školy nedostal doporučení, protože byl „dítka nezdárné“. Poté pracoval jako spojovací montér – „lezl jsem na ty sloupy telegrafní s téma šplhadlami, to mě hrozně bavilo, pak jsem kopal strašný jámy pro ty sloupy, dokonce mě to bavilo, tak jsem trhal rekordy, kolik jsem toho vykopal. No, ale toužil jsem, nechtěl jsem makat manuálně, říkal jsem, budu radši vydělávat hlavou.“²⁰⁷ Zpětně to hodnotí jako „životní zkušenost, co je to manuální práce.“²⁰⁸ Další z narátorů byl odmalička vášnivý čtenář a atlet, po základní škole šel studovat mechaniku měřicí a regulační techniky, během studia pracoval dva roky v Mitasce a dva roky v Syntezii. Svě zaměstnání hodnotí takto: „byla to hodně drsná škola života, tam ti lidi, co pracují v gumárnách, tak skutečně nejsou přespráviš kultivovaní jedinci ... Bylo to poučné období a nemyslím si, že by mně to příliš ublížilo, spíš mě to motivovalo k tomu, že jsem si řekl, že toto dělat nechci.“²⁰⁹ Nejen muži před učitelským povoláním měli zkušenosti s dělnickou prací. „Že budu učit, jsem se rozhodla na gymplu. Protože jsem měla kádrové problémy, nedostala jsem doporučení na vysokou školu, tak jsem pracovala jako pomocná dělnice v zahradnictví.“²¹⁰ Praxe byla i v rámci SVVŠ, takže z dnešního pohledu zní velmi nezvykle, když gymnaziální profesorka je i vyučenou slévačkou.²¹¹

Na základě výpovědí narátorů lze říci, že ve chvíli rozhodování, zda být učitelem, hlavní motivační faktory zůstávají i dnes nezměněny. Co se však liší, je potřeba svobody a tvořivosti,²¹² kterou tehdejší učitelé tolik nepocítovali.

5.1.3 Studium na vysoké škole

Na rozdíl od počáteční motivace a rozhodování studentů pro výběr učitelského povolání, kde nejsou k dispozici větší studie, problematika studia a hlavně „výchovy“ budoucích učitelů na vysoké škole je celkem rozpracovaná, a to jak v 60., tak především

---

²⁰⁷ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰⁸ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁰⁹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²¹⁰ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²¹¹ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²¹² Tvořivá práce učitele měla „tkvít v tom, že včleňuje obsah učiva do živého vyučovacího procesu, že obsah poznání v učivu roztavuje, oživuje a vdechuje mu dynamiku, uvádí jej do nových souvislostí...“ DOSTÁL, A. M. *Pedagogické problémy dnešní doby*. Praha 1967, str. 118.

v 70. a 80. letech. Obsah studií je velmi podobný, ale pozdější jsou pečlivěji rozpracované. Využívám zde zdroje z těchto tří desetiletí i z toho důvodu, že výchova a vzdělání učitele měly být celoživotní.²¹³ „*Náročnost práce učitele, nezbytnost všeobecné připravenosti pro tuto práci, nezbytnost vložit celou osobnost do své práce s dětmi a mládeží – to vše vyžaduje, aby byl učitel skutečně kvalifikovaně připravován, aby byl vychováván pro tuto těžkou a odpovědnou práci.*“²¹⁴

Důležitost jednoty „výchovy a vzdělání“ učitele se vyzdvihovala, protože „*složitost práce učitele vyžaduje plně rozvinutou osobnost, kterou je třeba v pravém slova smyslu vychovávat, tedy záměrně, cílevědomě formovat při plnění náročně společenské úlohy.*“²¹⁵ Důraz se kladl na „*rozvinutí kvalit osobnosti, které vyžaduje práce a společenské postavení učitele.*“²¹⁶

Ač by se mohlo zdát, že logickým krokem k vytyčené cestě za učitelským povoláním byla pedagogická fakulta, žádný ze zmiňovaných narátorů ji nestudoval. Osud pedagogických fakult byl v druhé polovině 20. století velmi složitý.²¹⁷ Pedagogické fakulty vznikly po druhé světové válce v roce 1946,²¹⁸ zrušeny byly v roce 1953, kdy došlo k jejich přeměně na dvouleté vyšší pedagogické školy.²¹⁹ Poté byly v roce 1959 zřízeny pedagogické instituty.²²⁰ Pedagogické fakulty byly znovu obnoveny až v roce 1964.²²¹ Ne vždy však byly spojeny s kvalitním pedagogickým vzděláním, což dosvědčuje kritika z roku 1966, která hodnotí pedagogické fakulty jako školy „*bez koncepce, bez struktury, bez podkladů.*“²²²

---

²¹³ SÝKORA, Jaroslav. *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení pedagogické fakulty UJEP v Brně.* Brno 1978, str. 92.

²¹⁴ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele.* Praha 1985, str. 31.

²¹⁵ Tamtéž, str. 30.

²¹⁶ Tamtéž, str. 30.

²¹⁷ více např. URBÁŠEK, Pavel a PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969.* Olomouc 2012., VORLÍČEK, Chrudoš. *Z historie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.* Praha 1996., z pohledu dnešní literární produkce, z pohledu socialistické literatury např. KOTÁSEK, Jiří. *Učitelství vzdělání: Zprávy ústavu pro učitelství na Univerzitě Karlově.* Praha 1966.

²¹⁸ VORLÍČEK, Chrudoš. *Z historie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.* Praha 1996, str. 19.

²¹⁹ Tamtéž, str. 23.

²²⁰ Tamtéž, str. 25.

²²¹ Tamtéž, str. 27.

²²² KOTÁSEK, Jiří. *Učitelství vzdělání: Zprávy ústavu pro učitelství na Univerzitě Karlově.* Praha 1966, str. 11.

Pedagogické fakulty se již od samého počátku dostávaly do kolize s dalšími učitelskými fakultami – filozofickými a přírodovědeckými.²²³ A právě tyto fakulty společně s matematicko-fyzikální a fakultou tělovýchovy a sportu²²⁴ se staly místy, kde budoucí středoškolští profesori získali své vzdělání. Vycházelo ze tří základních směrů - rozvíjení komplexní kvalifikace v jednotě ideově politické, speciálně-odborné a pedagogicko-psychologické.²²⁵

Složka ideově-politická se prolínala všemi předměty. Speciálně měla být realizována ve výuce předmětů marxismu-leninismu.²²⁶ Marxistické katedry na fakultách byly tři: katedra základů marxismu-leninismu, katedra dialektického a historického materialismu a katedra politické ekonomie – byly zřízeny v roce 1951.²²⁷ Vysokoškolští studenti na FTVS na tyto předměty velmi často vzpomínali: „*Jediná zkouška, z které jsem vylítl, byl marxismus. S kamarádem jsme tu kantorku provokovali, jaksi politicky, ona nám to osladila a u zkoušky nás vyhodila.*“²²⁸ Podobné vzpomínky měla další kantorka: „*K tomu bylo šílený literatury, to se prostě nedalo přecíst. Na zkoušku jsme šli po nějakých závodech, tak se nám to nepovedlo. Tak jsme šli k tomu vyučujícímu, nandal nám asi 150 dalších knih. Nakonec nám to na podruhé dal za snahu. Jinak se to nedalo.*“²²⁹ Podobně studenti MFF shodně dodávali: „*To byla katastrofa. Matematika a fyzika jsou prudce logické předměty, tady ta logičnost nebyla, ještě se učit nějaké bláboly a navíc zcela jednostranný.*“²³⁰ Kromě zkoušek vzpomínali i na přednášky a semináře, na které si měli něco připravit, „*pro mě byl hrozný problém něco říct, pro mě to byly samé pindy. Zdůvodnění bylo vždycky, že to řekl Lenin nebo Stalin.*“²³¹ Jak sami někteří učitelé dodávali, „*měli jsme štěstí,*“²³² pokud končili

---

²²³ URBÁŠEK, Pavel a PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*. Olomouc 2012, str. 195.

²²⁴ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 35-36. KOTÁSEK, Jiří. *Učitelské vzdělání: Zprávy ústavu pro učitelské vzdělání na Univerzitě Karlově*. Praha 1966, str. 54.

²²⁵ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 37.

²²⁶ Tamtéž, str. 38.

²²⁷ URBÁŠEK, Pavel a PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*. Olomouc 2012, str. 163.

²²⁸ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²²⁹ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²³⁰ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²³¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²³² Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky. Rozhovor s J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

studium koncem 60. let, protože nedělali státní zkoušku z marxismu-leninismu.²³³ Narátoři zpětně hodnotili, že nepocíťovali, tedy kromě již výše zmíněných předmětů, které brali jako povinné penzum, že by odborná výuka obsahovala ideově-politickou složku. Ve škole byly dva světy – ideový a odborný, které se moc neprolínaly.²³⁴

Druhou složkou výchovy učitele byla odbornost v oboru podle aprobačních předmětů. Studenti se měli seznámit jak s teoretickými základy, tak s didaktickým aspektem daných předmětů.²³⁵ Na specializační oblast není tolik vzpomínáno, byla překryta hlavně zážitky ze zkoušek z marxismu nebo vyprávěním o didaktické oblasti. Na MFF narátoři vzpomínali jako na hodně náročnou vysokou školu, jež naučí určité metodě a způsobu myšlení,²³⁶ a nedali na ni dopustit.²³⁷ Na PřF UK si hlavně vybavovali biologické exkurze, chválili si výpravy do terénu.²³⁸ Na FTVS vzpomínali jako na pětileté studium naplněné sportem.

Třetí složka byla pedagogicko-psychologická, která se realizovala ve výuce pedagogiky, psychologie a dalších oborů, aby byl vytvořen teoretický základ pro průběžné a souvislé pedagogické praxe.²³⁹ Na MFF si všichni velmi pochvalovali odbornou část předmětu,²⁴⁰ ale „nemůžou vás naučit, jak učit. Měli jsme nějaké didaktiky, měli jsme praxe – ta už o něčem je, ale jinak vás prakticky nenaučí středoškolskou matematiku tak, abyste ji mohli vykládat.“²⁴¹ Na FF a FTVS: „Musím říct, že hodiny didaktiky mě nikdy nic nikde nedaly. Protože to byly asi nejnudnější části studia, co si vůbec vzpomínám.“²⁴² Na FF: „Měli jsme metodické předměty, ale že by ta příprava byla taková, že bych si nedovedla představit lepší, to ne, bohužel. Metodiku toho předmětu nás naučili slušně, ale takové ty praktické věci, se kterými se setkává kantor ve škole, absolutně ne.“²⁴³ FTVS: „A je tedy fakt, že jsme měli pedagogiku, tam

---

²³³ V.B. končila studia 1968, J.R. končil na poč. 70. let.

²³⁴ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²³⁵ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 38.

²³⁶ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²³⁷ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²³⁸ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²³⁹ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 38.

²⁴⁰ „Umíte něco navíc, ale to je v pořádku, protože pak vlastně člověk v té praxi ostřílí a záleží potom na tom, v jakém jste kolektivu, jak vás přijmou ti ostatní kolegové stejné aprobase, jestli jsou ochotni se s vámi podělit o zkušenosti.“ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁴¹ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁴² Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁴³ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

je jedna věta vedle druhé, a pokud jste to neodpouškovala, tak to byl průšvih.“²⁴⁴
Všichni se shodli, že pedagogické dovednosti učitel získá až v praxi.

5.1.4 Vstup do zaměstnání

„...student opouští školu a jako učitel vstupuje do školy. [...] Vstupuje do školy a přijímá společenskou roli učitele. [...] Jde tedy o komplexní změnu osobnosti, postojů osobnosti, o posun kvalit osobnosti, o posun využití kvalit.“²⁴⁵ Nástup do vyučovacího procesu nárotoři hodnotili jako obtížný, a to i kvůli umístěnkám, které ne vždy vyhověly preferencím daného učitele. Můžeme se tedy setkat s třemi variantami profesních začátků: první, který zavedl začínající učitele úplně někam jinam, na jiný typ školy i na jiné místo, než chtěli. Druhý, jenž zavedl učitele sice jinam, ale bylo mu vyhověno alespoň místem nebo typem školy. Třetí, kdy původní preference byly dodrženy.

Podle mého vzorku učitelů lze říci, že nevyhověno bylo především učitelům mužům, a to v obou oblastech – v místě i typu školy: *„Chtěl jsem se vrátit do mých milovaných Mariánských Lázní, ale tam bylo obsazeno, takže to vyšlo tak, že jsem sehnal místo na učňovce v Pštrosově ulici, tam byli klempíři, biologii jsem tam nemohl mít, jo, což mě hrozně vadilo, takže s téma učněma to bylo trošku složitý, ale zase docela legrace.*“²⁴⁶ Podobně další kantor učil dva roky fyziku budoucí zedníky, kominíky, instalatéry, dlaždiče na učňovské škole, než se mu podařilo získat místo na gymnáziu.²⁴⁷ Jiný zas dostal umístěnku do školy pro děti s vadami zraku: *„Pro mě to byl velký šok, děti chodily, držely se stěny, občas někdo dostal epileptický záchvat. Když jsem na ně mluvil, tak koukají jinam, mají hlavu někam obrácenou.*“²⁴⁸

Všichni kantoři žádali o jiné místo: *„Během učňovky jsem usilovně sháněl místo z biologie a na gymplu, takže se mi to podařilo, potom jsem se dostal na Gymnázium Nad Turbovou [tehdy ještě SVVŠ, pozn. aut.], což je dneska Nad Kavalírkou v Košířích.*“²⁴⁹ Oběma učitelům z učňovské školy bylo později vyhověno. Podobně třetí

---

²⁴⁴ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁴⁵ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 110.

²⁴⁶ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁴⁷ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁴⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁴⁹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

učitel dostal po třech letech nabídku, jestli by nechtěl přestoupit na Gymnázium Jana Keplera: „*Měl jsem to tam [škola pro děti s vadami zraku, pozn. autorka] docela rád, ale věděl jsem, že to není přesně to, co jsem chtěl dělat.*“²⁵⁰

Začínající kantorky to měly jednodušší. Žádost o přestup mohla být např. podmíněna tím, že se vdaly a mají manžela v Praze: „*Z Hořovic jsem žádala o přeložení do Prahy, byla jsem tam sice spokojená, ale bydlela jsem v podnájmu, chtěla jsem se vdávat a manžela jsem měla zaměstnaného v Praze. Podala jsem tedy žádost a dostala jsem umístěnku na Botičskou, bylo to gymnázium, tehdy ještě SVVŠ.*“²⁵¹ Dalším důvodem k získání umístěnky na jinou školu byly vlastní děti: „*Učila jsem nejdřív na gymnáziu pro studující při zaměstnání [večerní škola, pozn. aut.]. Potom jsem měla dvě malé děti, žádala jsem o denní gymnázium, takže jsem nastoupila sem na Petřiny.*“²⁵²

Učitelé se shodovali, že před rokem 1968 nebylo v Praze moc učitelských míst na SVVŠ: „*tehdy přišla nabídka jediného místa, protože moc místa v Praze nebylo.*“²⁵³ Nedostatek míst se změnil počátkem 70. let, kdy „*se uvolnila spousta míst, protože řada lidí emigrovala po srpnu 1968, takže všichni kolegové, kteří absolvovali učitelství, tak se do škol dostali.*“²⁵⁴ V praxi to mohlo vypadat i takto: „*Rok jsem učila na základní škole, a protože na základní škole Nad Turbovou zároveň byl i gympl, když přišel právě rok 68, někteří kantoři z toho gymnázia prostě odešli do zahraničí, takže se tam uvolnila nějaká místa.*“²⁵⁵

Po určité době všichni narátoři nastoupili na gymnázia, kde setrvali až do 90. let, a někteří učí dodnes, i když jen na částečný úvazek.

5.2 Řízení školy

První kroky nastupujícího učitele vedly do ředitelny. Řízením školy byl pověřen ředitel spolu se stranickou organizací. Kromě odborného vedení bylo jejich úkolem, podle

---

²⁵⁰ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁵¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁵² Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

zásad demokratického centralismu, prosazovat myšlenky marxismu-leninismu a vedoucí úlohu komunistické strany. Ředitelé, na něž byly kladeny vysoké politické požadavky, sehráli velkou roli nejen během stranických prověrek na počátku 70. let, ale také po celé období tzv. normalizace. Jak jejich roli vnímali běžní učitelé?

5.2.1 Ředitel školy

Ředitel školy „řídí školu tak, aby se její výchovně vzdělávací činnost v souhlase se stranickými dokumenty a směrnicemi školských orgánů a úřadů neustále zlepšovala.“²⁵⁶

Funkce ředitele gymnázia, stejně jako jiných škol, spadala pod kádrovou nomenklaturu OV KSČ.²⁵⁷ I to svědčilo o tom, jaký byl kladen důraz na výběr ředitele školy. „Ředitel odpovídá za ideovou, pedagogickou a odbornou úroveň a výsledky práce školy, vytváří podmínky pro práci všech pracovníků, řídí a kontroluje práci všech pracovníků i žáků; pečuje o další ideově politické, pedagogické a odborné vzdělávání pracovníků.“²⁵⁸

Nároky na ředitelovu osobnost vyplývaly z výše uvedených požadavků. Musel být členem strany, přesvědčený marxista, odborně kvalifikovaný a schopný organizátor. Nesměl chybět ani socialistický morální a charakterový profil ředitele – vysoká ideovost, čestnost, zásadovost, rozhodnost, spravedlivost, náročnost, pedagogický takt, porozumění, soudružská pomoc, pedagogický optimismus a mnohé další vlastnosti.²⁵⁹

Podle plánu řídicí a kontrolní činnosti z roku 1984, který byl neveřejný, měl ředitel školy na starosti: plán činnosti školy, hodnocení plánu činnosti školy, pedagogické rady, aktiv třídních učitelů, hospitační činnost, kádrové spisy a kontrolní činnost, hodnocení pracovníků školy, učební úvazky učitelů, péči o vzdělávání učitelů, SRPŠ, přijímací řízení, rozpočtovou a finanční činnost, udělování mimořádných odměn, evidenci zbraní a střeliva, ...²⁶⁰

---

²⁵⁶ Ředitel školy. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. Praha 1967, str. 114.

²⁵⁷ To znamená, že to byla funkce, do které mohli být lidé jmenováni či voleni (a také odvoláváni) po předcházejícím schválení příslušného okresního výboru KSČ. HRADECKÁ, Vladimíra a František KOUDELKA. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha 1998, str. 8.

²⁵⁸ Ředitel školy. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. Praha 1967, str. 114.

²⁵⁹ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele*. Praha 1984, str. 107-108.

²⁶⁰ Plán řídicí a kontrolní činnosti na rok 1984/85.

Důležitost funkce ředitele potvrzovaly i samotné rozhovory. Ředitel byl zmiňován jak v souvislosti s výše jmenovanými vlastnostmi, tak s kolektivem učitelů: „*Nejlepší kolektiv na škole byl, když jsme měli ředitele Fürsta, ten tak všechny dokázal stmelit svým chováním, všichni s ním byli nespokojení.*“²⁶¹ Ale i hodnocení ideovosti ve srovnání se slušností: „*Měla jsem štěstí na ředitelku, byla sice komunistka, byla slušná.*“²⁶²

Učitelé se velmi často o ředitelích zmiňovali. Svědčí to nejen o důležitosti této pozice, ale i o jejím vlivu. Dokonce osobnost ředitele ztotožňovali s atmosférou školy: „*Já jsem byl ve škole, kde byla poměrně dobrá atmosféra, byl tam dobrý ředitel.*“²⁶³ „*Ředitel byl pragmatický straník, snažil se to tlačit tím směrem, který se v 70. letech vyžadoval, ta ideovost koukala ze všeho.*“²⁶⁴ S tím souvisel postupně se vytvářející obraz ředitele, který byl ochráncem klimatu ve škole i učitelů: „*Byl tam úžasnej ředitel, když odešel do důchodu a přišla jiná ředitelka, i když byla výborná, ale najednou jsme zjistili, co k nám vůbec nepustil. Tím pádem jsme byli v takový jakoby ochraně.*“²⁶⁵ To se nejvíce projevilo v době normalizačních čistek: „*zachoval se velice slušně a nikoho nepotopil...*“²⁶⁶

Z rozhovorů vyplývá, že chod školy neovlivňoval jen ředitel, úkoly ho pověřoval i OV KSČ. „*To jde shora, své pokyny dostanou ředitelé, ředitelé musí něco splnit, aby se udrželi ve funkci.*“²⁶⁷ Na druhou stranu ředitelé také nebyli úplně bez pravomocí: „*Na politický běh Klamovkou naše děti nepřišly. Poté volal někdo z OV KSČ, proč tam naše děti nebyly, že to je strašnej škraloup. Ředitel reagoval: Soudruhu, ten běh nebyl vůbec připravenej a já si budu stěžovat MV KSČ. A soudruh: dobře, dobře. A nic se nestalo.*“²⁶⁸ Pokud řediteli „něco prošlo“, tak byli na něj učitelé velmi hrdí a odůvodňovali to jeho schopnostmi i minulostí: „*Úžasný pan ředitel, byl koncentráčník, takže mu všechno prošlo – i děti disidentů.*“²⁶⁹ I v jiných případech vyjmenovávání dětí disidentů mělo poukazovat na dobrou vůli ředitele.

---

²⁶¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁶² Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁶³ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁴ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁵ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁶ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁷ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁸ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁶⁹ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

Postava ředitele se podle výpovědí jevila rozporuplně. Na základě rozhovorů lze říci, že většina učitelů připisovala ředitelům velké pravomoci. Také je často hodnotí černobíle – špatný x dobrý. Velmi se cenilo, pokud byl podle učitelů spravedlivý, držel nad nimi ochrannou ruku, nepropustil žádné nepříjemné informace, nedělal politické dusno.²⁷⁰

Učitelé nemohli ovlivnit, kdo bude jejich ředitelem, což se projevovalo tak, že dobrého ředitele považovali za štěstí. A dodnes to dokládají tím, že si ho velmi váží a mluví o něm s vděčností a respektem.

5.2.2 Stranická organizace ve škole

Stranická organizace ve škole je dodnes velmi rezonujícím tématem mezi učiteli. Často demonizovaným (pokud nám přísluší to zpětně hodnotit), nebo naopak demonstrativně přehlíženým a tabuizovaným. Co bylo jejím úkolem? Jak se na ni s odstupem času vzpomíná? Jak ji hodnotí straníci a jak nestraníci?

Stranické organizace byly ve školách zřizovány od roku 1950. Pro jejich vytvoření platily stejné zásady jako pro jiná pracoviště. Byly řízeny OV KSČ podle správní příslušnosti školy.²⁷¹ Do stranické organizace byli školní pracovníci – tedy nejen učitelé, ale například i školníci či uklízečky - vybíráni okresními a obvodními výbory KSČ.²⁷²

Nejvíce zpráv o činnosti stranických organizací máme dnes díky usnesení ÚV KSČ *O těsném spojení školy se životem a dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu* z dubna 1959. „Zvlášť odpovědná úloha za plnění tohoto usnesení připadá stranickým organizacím na školách a učilištích.“²⁷³ Úkoly, které stály před stranickými organizacemi, nejsou překvapivé: „aktivně se podílet na politickém, pedagogickém i organizačním zajišťování úkolů přestavby školy.“²⁷⁴ V konkrétní rovině to znamenalo: „aby učitelé správně pochopili a tvořivě realizovali požadavky nových učebních osnov a učebnic, aby učivo odpovídalo potřebám současného života a bylo

²⁷⁰ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁷¹ Organizace stranická. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. Praha 1965, str. 335.

²⁷² *Stranická organizace a škola: [Sborník]*. Praha 1961, str. 45.

²⁷³ Tamtéž, str. 6.

²⁷⁴ Tamtéž, str. 6.

zbaveno všeho přežitého balastu, aby přispívalo k vypěstování marxistického světového názoru“.²⁷⁵ Kontroly realizace požadavků probíhaly v rámci hospitací ředitelů a členů stranické organizace, i v rámci jednotlivých předmětových komisí.

Stranická organizace měla velké množství úkolů a pravomocí. Kdo měl větší moc: stranická organizace, nebo ředitel? Stranická organizace měla za úkol kontrolovat ředitele, jestli prosazuje plnění stanovených úkolů v souladu se směrnicemi strany.²⁷⁶ Na druhou stranu se stranická organizace neobešla bez pomoci ředitelů a jejich zástupců a školních inspektorů.²⁷⁷ Možné konflikty mělo tlumit pravidlo, že funkce stranické organizace je „ve své podstatě dána vedoucí úlohou KSČ a všechny její úkoly souvisí s programem celé strany,“²⁷⁸ rovněž ředitel „řídí školu v souladu se stranickými dokumenty.“²⁷⁹ Z výpovědí narátorů - straníků byl cítit velký respekt k řediteli, který byl považován za nejvyšší autoritu.

Ani stranická organizace nebyla všemocná (stejně jako ředitel), byla pod dohledem nadřazených jednotek: „On tam chodil zástupce, někdy obvodního výboru, někdy městského výboru, měli jsme stálého dohlázeatele, dozor z obvodního výboru. i při KSČ i při obecním úřadě, národním výboru - byla školská správa, takový školský odbor, z toho třeba inspektoři byli určeni na jednotlivé školy jako naši partajní reprezentanti obvodu.“²⁸⁰ Z toho důvodu i schůze stranické organizace probíhaly s jakousi autocenzurou, která se mohla projevit i takto: „Povídali jsme třeba o tom, co se děje ve společnosti a běda, když si někdo pustil pusu na špacír.“²⁸¹

Člen stranické organizace měl ostatním učitelům jít příkladem, měl být aktivním bojovníkem za splnění stranických usnesení, nestačilo, když pouze souhlasil.²⁸² Stranická organizace měla projednávat i usnesení vyšších stranických orgánů: „Jestliže ÚV KSČ projednává problémy zemědělské výroby, je nutné, aby je projednala i stranická organizace na škole a přijala účinná opatření například k splnění náboru mládeže do zemědělství, k prohloubení spolupráce s místním JZD, ke zlepšení práce

---

²⁷⁵ Stranická organizace a škola: [Sborník]. Praha 1961, str. 21.

²⁷⁶ Tamtéž, str. 38.

²⁷⁷ Tamtéž, str. 26.

²⁷⁸ Organizace stranická. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. Praha 1965, str. 335.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 335.

²⁸⁰ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Stranická organizace a škola: [Sborník]. Praha 1961, str. 31.

na školním pozemku, ale současně ke zlepšení vyučovacíh výsledků v přírodovědných předmětech.²⁸³ K této situaci narátor uvádí: „Když byl x-tý sjezd KSČ, tak co se tam týkalo školství, to se probralo, a konkrétně rozvedlo to jednotlivých oborů a akcí.“²⁸⁴ Na schůzích se mělo řešit vše, od projednávání komplexního plánu přestavby školství až k průběhu stranického školení.²⁸⁵

Odpovídala proklamovaná funkce realitě? Podle plánu schůzovní činnosti se konala členská schůze ZO KSČ jednou do měsíce.²⁸⁶ V rámci kontrolní činnosti měla na starosti spolupráci s vedením školy, zajišťování vedoucí úlohy strany v ZV ROH, SČSP, organizaci IPVU, ČŠV SSM.²⁸⁷ Z každé schůze se vytvářel zápis, nicméně zápisy a jiný materiál byly často zničeny: „Co já s těmi cáry papíru.“²⁸⁸ Co konkrétně mohla mít ZO KSČ na starosti, nám může přiblížit *Plán masové politické práce* na školní rok 1986-87, který vypracovala ZO KSČ. Týkal se ideově politické výchovy (*ideologické konference učitelů, výzdoba školy...*), mravní výchovy (*okamžitě reagovat na porušování principů socialistické morálky, sledovat docházku žáků a důsledně usilovat o snížení pozdních příchodů...*), pracovní výchovy (*formou brigád, letní aktivity a výrobní praxe zapojit co největší počet studentů do veřejné prospěšné práce...*), tělesné a branné výchovy (*jít osobním příkladem učitelům nestraníkům v přístupu k plnění branných povinností ve škole...*) a estetické a citové výchovy (*podporovat aktivní kulturní a uměleckou činnost SSM, vychovávat žáky k úctě a ochraně kulturních památek Prahy...*).²⁸⁹

Dnes se pamětníci veskrze shodují, že na poradách šlo o „běžné školní věci.“²⁹⁰ Co si však tenkrát kantoři představovali pod běžnými školními věcmi? „Přežvejkávaly se tam věci, co se říkaly na všeobecné pedagogické schůzi.“²⁹¹ Tedy vnitřní školní i obecně politické záležitosti.²⁹² Kromě školních akcí se také řešily mimoškolní akce: „Že se máme účastnit běhů nad Klamovkou, že máme tolerovat žáky, kteří dělají závody

---

²⁸³ *Stranická organizace a škola: [Sborník]*. Praha 1961, str. 108-109.

²⁸⁴ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁸⁵ *Stranická organizace a škola: [Sborník]*. Praha 1961, str. 106.

²⁸⁶ Plán schůzovní činnosti v rámci plánu školy pro rok 1984/85.

²⁸⁷ Plán řídicí a kontrolní činnosti pro rok 1984/5.

²⁸⁸ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁸⁹ ZO KSČ Plán masové politické práce na školní rok 1986/87. Ukázka v příloze.

²⁹⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

branné všestrannosti, že je to politický úkol.“²⁹³ Jeden z členů trpce vzpomínal, že členství ve stranické organizaci vlastně nebyla až taková výhoda: „*Byl jsem řadový člen, tak mi dávali úkoly, ..., když něco potřebovali, tak mi dali úkol, musel jsem se studenty pořád někam chodit, na nějakou akci dělat dozor.*“²⁹⁴

Kromě toho, že straníci vzpomínali na to, co stranická organizace měla za úkol a skutečně dělala, velmi často jedním dechem dodávali, co vlastně nedělala. Hlavně se vymezovali proti zasahování do učitelských sborů: „*My jsme nebyli takový, abychom dělali zásahy do kantorského sboru. Nikde, kde jsem byla, jsme neměli případy, že by někdo z toho výboru byl rejpavej. Byli to lidé na určité úrovni.*“²⁹⁵ Důležitým proklamovaným úkolem ZO KSČ bylo vytváření „*správných vztahů mezi členy KSČ a bezpartajními. Ve škole byl tento úkol důležitější než na kterémkoli jiném pracovišti.*“²⁹⁶ Ale sami straníci dodávali: „*No to víte, že nás rádi neměli, ale že by nám to dávali najevo, to rozhodně ne.*“²⁹⁷ Na druhou stranu jedna z narátorek vzpomínala, jak ji kolegyně profesorka upozornila na článek o Václavu Havlovi v *Rudém právu* a studenti ji v roce 1989 chtěli přinést *Několik vět*. „*Tak si myslím, že kdyby měli strach, takže by to asi neudělali. Ale ti studenti, nebo nestraníci by vám možná řekli něco jiného.*“²⁹⁸

Nestraníci na otázku o stranické organizaci reagovali: „*Komouši, asi si tam něco...*“²⁹⁹ „*Tragikomická sestava, to byly čtyři, pět takových obstarožních dam.*“³⁰⁰ „*Jestli to byla mariášová parta, nevím.*“³⁰¹ Při hodnocení stranické organizace ze strany nestraníků musíme vzít v potaz několik faktů. V první řadě faktor času. Jinak se na stranickou organizaci pohlíželo v 70. letech, kdy byla zapojená do prověrek nestraníků,³⁰² jinak na konci 80. let, kdy podle pamětníků měla čím dál více formální funkci. Ze statí o práci stranických organizací je zřejmé, že organizace mohly naplňovat stanovené cíle a zadání různými způsoby. Mnohdy učitelé nestraníci mluvili o stranické

---

²⁹³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁹⁴ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

²⁹⁵ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁹⁶ WDOWCZYNOVÁ, Marie. Úloha ZO KSČ v učitelském kolektivu. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, č. 7.

²⁹⁷ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁰ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁰¹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁰² např. Tamtéž.

organizaci pohrdavě, s výsměchem: „*Oni měli stranická školení a my jsme se jim smáli. Nemohli hrát volejbal, museli na schůzi.*“³⁰³ Jiní se k ní vyjadřovali např. takto: „*Mám dojem, že tam byli lidé, kteří věděli o životě své. Tudiž věděli, že jejich stranická příslušnost je nutná, aby mohli vykonávat své funkce.*“³⁰⁴

Kolik toho nestraníci o práci stranické organizace věděli? Byly na škole dva světy? Nestraníci věděli, že nějaká stranická buňka ve škole působí, ale často nevěděli, co vlastně řeší, nebo si dnes na ni nevzpomínají.

Jedním z úkolů stranické organizace bylo získávání nových členů, protože měla odpovědnost za stav kádrové práce ve škole, i když hlavní úlohu měly samozřejmě okresní orgány. „*To však neznamena, že by si těchto otázek neměla ZO KSČ všímat.*“³⁰⁵ „*Stranická organizace vybírala, kdo půjde do KSČ. Stranická organizace dávala návrhy na to, koho by chtěla přijmout. Vybírali jsme mladší lidi a takové spolehlivé.*“³⁰⁶ Učitelé si přesně pamatovali, jakým způsobem a kdy je lákali do komunistické strany. Každého z narátorů, pokud již do KSČ nevstoupil za studií, přemlouvali. Jakým způsobem? První úspěšná strategie byl příslib učení žádoucího předmětu s tím, že by jinak dali na daný předmět externího vyučujícího, kovaného komunistu: „*Náš ředitel říkal, musíte vstoupit, protože jinak nám sem daj na občanskou výchovu instruktora z vysokéj politickej. A to já nechci. Já jsem taky nechtěl, takže jsem vstoupil.*“³⁰⁷ Nebo snaha mít na škole nomenklaturní funkci – např. být zástupkyní ředitele.³⁰⁸ Další strategie byla nutnost posílení stranické organizace.³⁰⁹ „*Nutil mě pak ředitel, řekl, že je to potřeba, pokud chci učit na gymnáziu, že bych měl.*“³¹⁰ Argument, že když člověk učí na gymnáziu, tak „*by měl,*“ byl užíván často. Lze se setkat i s variantou jakési kolegiality a nutnosti zapadnout do kolektivu: „*Lákala nás stylem, pojď, ať je nás víc.*“³¹¹ V některých případech bychom to mohli nazvat i manipulací: „*...si mě jednou zavolali na ten výbor a tam mně začali vysvětlovat, že jsem mladý, talentovaný, že teda*

---

³⁰³ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁴ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁵ *Stranická organizace a škola: [Sborník].* Praha 1961, str. 28.

³⁰⁶ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁷ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁸ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁰⁹ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

se mnou zcela jistě počítají.“³¹² Někdy se to blížilo k výhrůzkám: „...on mně tak jako naznačoval, že ta moje kariéra tady teda nemusí běžet, spíš naznačoval, než vyhrožoval.“³¹³

A jak to lákání vypadalo z pohledu lidí ze stranické organizace? Zadání dostávali z obvodního výboru: „Na obvodě byla vždy situace taková, že, že existovala nějaká procenta, mělo být více dělníků, než inteligence ve straně, když měli dost dělníků, tak byl na nás vyvíjen tlak, abychom získávali. Když měli dělníků málo, tak se nepřijímalo.“³¹⁴ Když dostali za úkol někoho získat, „tak jsem šla za jednou kantorkou a byla to skvělá kantorka. A ona mi říká, nezlobte se, ale já ne. Já nemůžu. Opravdu to ode mě nechtějte, chtějte ode mě všechno možný, jen to ne. Tak jsme to přešli. Co, přece z toho nebudeme dělat.“³¹⁵ Druhá pamětnice na to vzpomínala: „Ale my jsme ten tlak neuměli vyvíjet. My jsme řekli: chceš, nechceš.“³¹⁶ Ale ani ve chvíli, kdy někdo byl získán, nebylo ještě pro stranickou organizaci vyhráno: „Jedna mladá kolegyně, která tady vedla pěvecký sbor, byla ochotna vstoupit do strany, my jsme napsali posudek, ale oni nám ho vrátili, že je málo politický, málo vhodný. My jsme tam jen dopsali, že vedení pěveckého sboru jí zabírá mnoho času, už to stačilo [k přijetí do strany, pozn. aut.].“³¹⁷

Pokud někdo odmítl vstoupit do KSČ, projevílo se to: „...jenom v takových nesmyslech, jako že já jsem třeba dostal na starost, že budu pěstovat nějakou nástěnku.“³¹⁸ „Nebyla to taková tragédie. Ono člověku v této době už od těch 70. let nic nehrozilo, kromě materiální újmy, nešlo o život, nešlo o nic, jen o kariéru.“³¹⁹ Pokud straníci nezískali nové členy: „Třeba na nějaké té schůzce řekli, že nedostatečně jsme vyvíjeli aktivitu, ale žádný průšvih z toho nikdo neměl. Alespoň my zrovna ne.“³²⁰ I když se ti, co vstoupit odmítli, shodli, že se jim nic závažného nestalo, jedním dechem dodávali, že to nebylo jednoduché rozhodnutí. V této době už málokdo z učitelů chtěl do komunistické strany vstoupit: „Že by někdo chtěl do komunistické strany? To jsem

---

³¹² Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³¹⁵ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³¹⁶ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³¹⁹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³²⁰ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

nezažila. Byli tam kantoři, o kterých jsem byla přesvědčená, že nevstupovali do KSČ s nějakými bohulibými úmysly, ti tam vstupovali z důvodu kariéry.“ Byli tam většinou již od dob svých vysokoškolských studií. Straníci i nestraníci se shodli, že vstup byl spíše pragmatickým než ideovým rozhodnutím.

Celá otázka stranické organizace ve škole je velmi složitá, což si uvědomují nejen pamětníci: „Z dnešního hlediska se na to člověk dívá úplně jinak. Žili jsme v představě, že jako v Sovětském svazu už 75 let, tak i u nás je to na věky [komunistický režim, pozn. aut.]. Snažili jsme se vše dělat tak, abychom obstáli. Oni lidem dokázali zničit životy. Tak mi kolegyně řekla, že nechce vstoupit, ale jestli s tím budu mít problémy, tak že tam vstoupí. To hodnotím jako hezký přístup ke mně. Samozřejmě, že jsem to na ní nechtěla. Vše záleželo na lidech.“³²¹

Stranické organizace ve školách se rušily na konci roku 1989. V reálu to mohlo vypadat tak, že se organizace sama rozpustila: „Byla jsem předsedkyní stranické organizace až do roku 1989, kdy jsem odnášela legitimace za celou organizaci.“³²²

5.3 Posílení vedoucí úlohy KSČ ve škole po roce 1968

Po XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 nastalo „krizové období“, kdy byla vedoucí úloha komunistické strany otřesena nejen na úrovni škol. Na počátku normalizace bylo důležité se s tím vyrovnat a znovu posílit vedoucí úlohu komunistické strany a zabránit tak „stavu hlubokého rozvratu, neklidu, anarchie a názorových zmatků a obnovit atmosféru klidné, soustředěné práce.“³²³ To měli za úkol ředitelé škol a stranická organizace jako zástupci komunistické strany na pracovišti. Konsolidační proces měl probíhat trojí cestou: „1. opírat se o věrné stoupence marxismu-leninismu a socialistického internacionalismu, 2. soustavně a trpělivě přesvědčovat a získávat všechny čestné a schopné učitele i studenty, kteří přechodně ztratili správnou orientaci, 3. izolovat a ideologicky i politicky porazit iniciátory rozvratu, protisocialistických a protisovětských akcí.“³²⁴ K tomu jim měly pomáhat politické prověrky, kterými

---

³²¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³²² Tamtéž.

³²³ HRBEK, Jaromír. Jak se konsolidovalo naše školství. *Učitelství noviny*. 1970, XX, 29-30, str. 1-3.

³²⁴ Tamtéž, str. 1-3.

napřed oni sami museli projít, posléze přijímací zkoušky a posudky studentů pro studium VŠ.

5.3.1 Politické prověrky

Většina kantorů přelomové roky, tedy roky, kdy se měnilo jejich společenské postavení ze studentů na učitele, zažívala v 60. letech. A byla to právě 60. léta, která velmi prožívali: „*všechno kypělo, všechno se měnilo, všechno se posouvalo k lepšímu.*“³²⁵ Do toho přišla srpnová okupace a následné čistky v pedagogických sborech. Pro některé učitele to mělo i pozitivní důsledek – jako čerství absolventi, nebo učitelé na jiných školách, než si představovali, mohli nastoupit na uvolněná místa na SVVŠ, která se už měnila v gymnázia.

Výraz „*čistky v učitelských sborech*“ není dobový termín. V učitelských časopisech a dobových komentářích ministerstva školství se obvykle užíval výraz „*politické hodnocení na školách,*“³²⁶ nebo „*pohovory.*“³²⁷ Pamětníci používali spíše termíny „*prověrky, pohovory*“.

Rozhodnutí o výměně stranických průkazů padlo v lednu 1970, což bylo odůvodněno tím, že se školy „*jako celek nepřihlásily k linii nového vedení strany ještě ani po zářijovém plénu ÚV KSČ [v roce 1969, pozn. aut.], bylo proto přirozené, že řada poctivých učitelů-komunistů i nestraníků, která se začala politicky angažovat, uvítala rozhodnutí ÚV KSČ o provedení výměny stranických průkazů.*“³²⁸ Samotné hodnocení mělo být „*prováděno nanejvýš odpovědně, citlivě a zároveň principiálně,*“ z toho důvodu, „*aby přineslo potřebné ozdravení v myšlení a projevech učitelů, narovnálo nachýlené, vrátilo jistoty váhavým, vyvolalo nezbytnost otevřeně oddělit to, v čem pokračovat a co prohlubovat z odkazu jednotlivých pozitivních principů a co*

---

³²⁵ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³²⁶ GRUND, Antonín. Jen otevřené hodnocení je předpokladem ideového sjednocení. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 17, str. 1-3.

³²⁷ Prosadit vedoucí úlohu KSČ v celém školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 50, str. 1-3.

³²⁸ Tamtéž, str. 1-3.

jednoznačně odmítnout.“³²⁹ Velký důraz měl být kladen právě na pražské školy, které významně ovlivňují ostatní.³³⁰

Byly dva typy prověrek, pro straníky a pro nestraníky. Nejprve probíhaly prověrky se straníky, které pořádal OV KSČ. Prověrky působily na učitele straníky „*strašně nepříjemně.*“³³¹ Promýšleli, jak odpoví na otázku, jestli souhlasí se vstupem vojsk. „*Když se mě zeptali, jestli souhlasím se vstupem vojsk, sama jsem řekla, že to byl pro mě šok, protože jsem to nečekala. A oni do té zprávy napsali, že soudružka upřímně hodnotila. Ale nenapsali co a jak.*“³³² Jiná učitelka zvolila odlišnou strategii: „*Já jsem mluvila hlavně o vztahu s lidmi v Moskvě, s kterými jsem přišla do kontaktu. [Organizovala několik družebních zájezdů do Moskvy, pozn. aut.] Ono to pak nějak vyznělo, tak se mě pak nevyptávali, byl to ode mě taktický tah, možná sobecký, ale já měla děti taky na škole v té době, a tak jsem to tak brala.*“³³³

Další typy dotazů se dozvídáme z hodnocení prověrek v *Učitelských novinách*: „*Šlo třeba o takové otázky, jako je konkrétní uplatnění základních principů marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu, objektivní nutnost vedoucí úlohy strany v naší společnosti a v pedagogické praxi. Značné nejasnosti se projevíly také v třídním chápání svobody, humanismu a socialistické demokracie. Někteří členové strany projevíli během pohovorů i nedostatečnou znalost stranických dokumentů.*“³³⁴ Z uvedeného textu je jasné, že ne všichni straníci prošli: „*Jedna kolegyně docela otevřeně řekla, co si myslí. A ta druhá řekla, že není schopná pracovat v partaji, protože má zdravotní problémy, pravda to byla, byla zvláště citlivá, když se vztahy zhoršily v kolektivu, tak to na ní doléhalo, měla potíže se žlučníkem, teď se to zhoršovalo. Druhá kolegyně, řekla to neomaleně, při tom to byla ruštinářka. Obě dvě musely ze školství odejít.*“³³⁵ Vyloučení a zejména vyškrtnutí učitelů ze strany však nejprve neznamenal automatické propuštění ze školství. Pro rozhodnutí o odchodu dotyčného se musela individuálně a velmi pečlivě a objektivně zhodnotit jeho činnost v „*krizových letech*“

---

³²⁹ GRUND, Antonín. Jen otevřené hodnocení je předpokladem ideového sjednocení. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 17, str. 1-3.

³³⁰ Konsolidace na pražských školách. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 10, str. 1-2.

³³¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³³² Tamtéž.

³³³ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³³⁴ Prosadit vedoucí úlohu KSČ v celém školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 50, str. 1-3.

³³⁵ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

a posoudit aktuální práce, postoje a angažovanost v duchu státní politiky.³³⁶ O dva roky později již však to, „že ve školách působí i nadále určitý počet učitelů, kteří byli vyloučení ze strany, a poměrně velký počet učitelů, kteří byli ze strany vyškrtnuti,“ bylo bráno jako nedořešení kádrové situace ve školství.³³⁷ Mírnější variantou potrestání než odchod ze školství bylo přeložení učitele na jinou školu: „Tak jsme získali historika, dějepisáře, úžasného člověka, ředitelé si kantory vyměňovali a zdůvodnili to tak, že je dávají na převýchovu jinam.“³³⁸ Podle seznamů pedagogických pracovníků zůstali učiteli i ti, kteří byli vyškrtnuti z KSČ, např. na Gymnáziu Nad Alejí bylo takových učitelů šest.³³⁹

Kromě prověrek straníků probíhaly i pohovory s nestraníky: „Stejný smysl má i hodnocení bezpartajních pedagogů, neboť každý učitel je představitelem socialismu, a kdo jím nechce být, nemůže být ani učitelem.“³⁴⁰ Prověrky nestraníků, alespoň podle vzpomínek, už měli na starosti i lidé ze stranické organizace (kteří byli předtím náležitě prověřeni): „Všechno vesměs u nás prošlo. Myslím, že jsme nikomu neublížili. Ředitel dal k dispozici z politických důvodů jednu kolegyni, která stejně s manželem emigrovala.“³⁴¹

Velkou roli podle účastníků sehrál ředitel, k němuž se ve vyprávění opakovaně vraceli. Ředitel mohl sehrát negativní roli: „Z Botičský mě vyrazil ředitel, ale na Štěpánský mě s radostí vzali.“³⁴² Během prověrek bylo mnoho ředitelů vyhozeno nebo posláno do jiných škol. Učitelé vzpomínali, že někde rovnou ředitele, ředitelku vyhodili: „po roce 1969 vyhodili vynikající ředitelku, která tam byla, a byla dosazena normalizační soudružka ředitelka.“³⁴³ Jinde napřed ředitele překládali a až po určité době musel odejít ze školství: „Vyměnili nám ředitele, nejdříve ho překládali ze školy na školu, byl to dobrý kantor, měl matiku, výtvarku a deskriptivu, chvíli se pohyboval

---

³³⁶ Prosadit vedoucí úlohu KSČ v celém školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 50, str. 1-3.

³³⁷ Splnění úkolů nového školního roku závis na iniciativě a aktivitě všech učitelů a školských pracovníků. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, str. 1.

³³⁸ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³³⁹ Seznam pracovníků na škole.

³⁴⁰ GRUND, Antonín. Jen otevřené hodnocení je předpokladem ideového sjednocení. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 17, str. 1-3.

³⁴¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁴² Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

³⁴³ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

po pražských gymnáziích, a potom nevím, jestli ho vysloveně donutili, nebo mu dělali neúnosné podmínky, a odešel někam do banky, tam měl daleko nižší plat.“³⁴⁴

Naopak v některých školách vzpomínky na prověrky a normalizaci nebyly tak drsné: „Neměl jsem potíže ani s ředitelem, ani s lidmi, co měli nějaké funkce, jako předseda stranické organizace, byli to lidé, co to nehonili. Teprve po revoluci jsem se dozvěděl, že hrozně lidí na školách vylítlo, že tam na ně někdo něco řekl, ale u nás absolutně žádná změna nebyla.“³⁴⁵

Prověrky dolehly i na kantory jako kolektiv. „Vytvářely se vztahy mezi kolegyněmi, že jsme měly takovou snahu se nějakým způsobem se zaštitit, bránit se, co proti nám kde kdo vytahoval, byly jsme si vzájemnou oporou ve všech situacích a ta parta existuje dodnes.“³⁴⁶

Po skončení prověrek byly tyto ohodnoceny: „Stranické pohovory ukázaly, že hloubka narušení výchovné funkce školy je značná a vyžádá si k nápravě nejen určitý čas, ale také ideově promyšlený a zásadový přístup.“³⁴⁷

5.3.2 Přijímání na gymnázia – otázka komplexních hodnocení

Počátky normalizace kromě prověrek mezi učiteli zasáhly i do složení žáků na gymnáziích. Bylo proklamováno, že „výběr uchazečů o studium na středních školách má výrazně politický charakter.“³⁴⁸ Důvod byl prostý: „Každá společnost zcela záměrně [...] organizuje výběr [i do škol, pozn. aut.] takovým způsobem, aby měla jistou záruku, že budoucí absolventi budou sloužit jejím zájmům a v její prospěch.“³⁴⁹

Vše výše řečené bylo v souladu s tezí, že se škola měla stát oporou socialismu.

V roce 1970 vyšel pokyn k přijímání žáků na střední školy.³⁵⁰ Komise při sestavení pořadí uchazečů musela zvážit tři hlediska: klasifikaci uchazečů v 8. ročníku

---

³⁴⁴ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁴⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁴⁶ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁴⁷ Prosadit vedoucí úlohu KSČ v celém školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 50, str. 1-3.

³⁴⁸ ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitelské noviny*. 1971, XXI, č. 16, str. 3.

³⁴⁹ Tamtéž, str. 3.

³⁵⁰ Směrnice ministerstva školství: Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1970, XXVI., 3-4.

a v prvním pololetí 9. ročníku ZDŠ, komplexní hodnocení ze ZDŠ a výsledky přijímací zkoušky. Přijímací zkoušky byly jednotné pro celou republiku, konaly se z matematiky a českého jazyka.³⁵¹ Dále mohla být ústní zkouška z profilujícího oboru školy (chemie, fyzika...).³⁵²

V roce 1971 došlo k úpravám kritérií. Byl zdůrazněn význam komplexního hodnocení, které dosud bylo pouze doplňkem přijímací zkoušky.³⁵³ Ředitel odboru pro střední a učňovské vzdělávání Josef Ernst se velmi ostře vymezil proti přijímání žáků podle prospěchu, protože podle něj informuje pouze o znalostech, ne schopnostech, a je velmi subjektivní.³⁵⁴ Komplexní hodnocení mělo být zpracované podle jednotné osnovy, kterou školy obdržely. Hlavním podkladem pro vznik hodnocení měla být kvalitní znalost žáka a jeho rodinného prostředí. Kvůli tomu se zavedla podrobná pedagogická dokumentace o žácích ZDŠ již od páté třídy. Komplexní hodnocení uchazeče vznikalo v komisi složené z třídních učitelů devátých ročníků, výchovného poradce, zástupce příslušného místního (městského, obvodního) národního výboru podle bydliště žáků a zástupce Sdružení rodičů a přátel školy. S obsahem komplexního hodnocení byli seznámeni rodiče, jejich stanovisko bylo uvedeno v závěru.³⁵⁵ V případě, že rodiče s hodnocením nesouhlasili, mohli se obrátit na OV nebo KV odboru školství KSČ. Podstatné bylo, že v závěru bylo uvedeno, zda ředitel doporučuje uchazeče ke studiu, či nikoli. V roce 1970 se nedoporučené přihlášky na střední školu ani neodesílaly. Změna byla odůvodněna tím, že ředitelé raději přihlášky doporučili, než by s rodiči řešili důvod nedoporučení. A naopak některé schválně nedoporučili – jednalo se prý hlavně o děti z politicky angažovaných rodin. Z těchto důvodů se od roku 1971 posílaly i nedoporučené přihlášky³⁵⁶ a záleželo na řediteli a komisi dané střední školy, aby zvážila důvody, které k nedoporučení vedly. Komplexní hodnocení bylo vnímáno jako závažný doklad podávající rozhodující informace o uchazeči.³⁵⁷

---

³⁵¹ Výsledky přijímacích zkoušek z roku 1987.

³⁵² ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitel'ské noviny*. 1971, XXI, č. 16. str. 3.

³⁵³ Tamtéž, str. 3.

³⁵⁴ Tamtéž, str. 3.

³⁵⁵ Směrnice ministerstva školství: Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1970, XXVI., 3-4.

³⁵⁶ ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitel'ské noviny*. 1971, XXI, č. 16. str. 3.

³⁵⁷ Tamtéž, str. 3.

Komplexní hodnocení mělo pomoci řediteli školy lépe dbát na to, aby sociální skladba přijatých žáků odpovídala poměru, v jakém jsou v celkovém počtu obyvatelstva ČSSR zastoupeni dělníci, rolníci a ostatní sociální skupiny.³⁵⁸ Výběr žáka podle původu a politického zaměření rozhodně nebyla „*tajná politika*“, což bylo odůvodněné tím, že „*socialistická společnost stojí i v řešení této otázky plně na zásadách socialistické demokracie, socialistického humanismu a optimismu...*“³⁵⁹ „Hluboce demokratické“ bylo přijímání odpovídajícího počtu dětí z dělnických rodin na výběrové školy podle poměrného zastoupení dělníků ve společnosti.³⁶⁰ Josef Ernst zdůrazňoval, že nikomu nejde o to „*diskriminovat děti z rodin inteligence, ale naopak odstranit diskriminaci dětí z dělnických rodin.*“³⁶¹ Třídní původ sám o sobě nebyl dostačujícím hlediskem, protože nevypovídal o politických a občanských postojích rodičů. Rozhodující tedy bylo: „*Zda [rodiče, pozn. aut.] podporují socialismus, současnou politiku KSČ, i jaké byly jejich postoje v letech 1968/69,*“ protože „*jestliže měli rodiče vyhraněné protisocialistické postoje, působili v tom duchu i na své děti.*“³⁶²

O přijetí žáka na střední školu, a tedy i na gymnázium, rozhodoval ředitel školy, který zodpovídal za to, že nebyl překročen počet žáků stanovený plánem národního hospodářství. Při svém rozhodování musel přihlížet k pořadí uchazečů sestavenému komisí.³⁶³ Komisi zřídil ředitel se souhlasem krajského národního výboru jako svůj poradní orgán.³⁶⁴ Podle protokolu z jednání přijímací komise na Gymnáziu Nad Alejí mohla být komise ve složení: ředitelka školy, zástupkyně ředitelky, poradkyně pro volbu povolání, předsedkyně výboru ZO KSČ, tajemnice pro střední školy OV SSM v Praze 6.³⁶⁵ „*To jsem u přijímaček byla [z pozice předsedkyně výboru ZO KSČ, pozn. aut.]. To vím, že se předem vypisovalo do kartiček z těch přihlášek, co je důležité.*

³⁵⁸ Směrnice ministerstva školství: Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1970, XXVI, 3-4.

³⁵⁹ KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. Praha 1979, str. 79.

³⁶⁰ Tamtéž, str. 79.

³⁶¹ ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitelství noviny*. 1971, XXI, č. 16, str. 3.

³⁶² Tamtéž, str. 3.

³⁶³ Směrnice ministerstva školství: Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1970, XXVI, 3-4.

³⁶⁴ Zákon České národní rady č. 77 ze dne 26. června 1978 o státní správě ve školství. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1978, částka 17, s. 344-352. Dostupný také z WWW: <http://www.epravo.cz>.

³⁶⁵ Protokol z jednání přijímací komise z roku 1987.

Rozhodovala o tom celá komise, připravovali jsme pořadí na lavice, každý něco říkal, co tamten, co ten. Byl tam i někdo z obvodního výboru.³⁶⁶ Když se přepisovaly výsledky přijímaček, pak se to sčítalo, u nás se dávala přednost jenom tam, kde byla rovnost bodů. Takže když měl někdo 50 a druhý 49, tak ten s 50 měl přednost. To si myslím, že byl ředitel dost spravedlivej. I dost ve své době odvážný. Pokud by byly na padesáti bodech oba a jeden měl červený růžek, tak dostal přednost. Myslím si, že taková byla doba.³⁶⁷ Zástupkyně ředitele na přijímací řízení vzpomíná takto: „Výsledky měly být zárukou toho, že budou přijímány děti, které na tom byly skutečně prospěchově nejlíp. Přihlíželo se i k dalším věcem, když jsme dostávali ze ZDŠ hodnocení, tak jsme si tam podtrhávali, bylo potvrzeno, rodiče jsou členy KSČ, nebo dítě pracovalo v pionýrské organizaci, ale že bychom za to dávali nějaké zvláštní body, tak to nepamatuji. Nevím, mohlo to někde rozhodovat, v jednotlivých případech.“³⁶⁸

Obě vzpomínky odpovídají tomu, co školám vyčítal Josef Ernst. Důraz byl kladen na výsledky přijímacích zkoušek, hledisko příslušnosti rodičů ke KSČ, případná angažovanost dětí v SSM stála až na dalším místě. Na druhou stranu je faktem, že se všechny důležité informace hlavně ohledně angažovanosti podtrhávaly a zvýrazňovaly. Pravděpodobně z toho důvodu, že se to tak prostě muselo dělat. Celá procedura však ukazuje, že přijetí nezáleželo jen na vědomostech. O existenci nařízení, že komplexní hodnocení uchazeče je důležité, svědčí i to, že vybírání žáků podle počtu bodů bylo narátory pokládáno za odvážné.

Úkolem běžných učitelů při přijímacím řízení bylo především zadávat testy a hlídat klidný průběh přijímacích zkoušek.³⁶⁹ Sami si byli vědomi toho, že do přijetí žáků nikterak nezasahují: „Otázka přijímání žáků nebyla naše věc, byla to věc vedení. Vedení mělo předložené kvóty, koho mohli přijmout. Určitě měli nařízeno, že musí přijmout tolik a tolik žáků a dívek, kolik z dělnických rodin, kolik z rodin straníků.“³⁷⁰ Většinou moc přehled neměli: „To já vlastně nevím, jestli se zkoumalo, že jsou rodiče politicky angažovaní. Chodil tam člověk, co kontroloval doporučení na VŠ, přijímačky

---

³⁶⁶ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁶⁹ podle Rozpisu práce na přijímacích zkouškách pro učitele v roce 1986.

³⁷⁰ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

*kontroloval asi taky, aby se tam nedostalo dítě z nevhodné rodiny.*³⁷¹ Obecně se dá říci, že ti, kteří neměli na starosti výběr studentů, o to, podle jakých kritérií se studenti na gymnázia dostávali, nejevili moc zájem. Brali to jako součást systému a doby. Naopak, pokud na škole studoval někdo z disidentské rodiny, bylo to bráno jako benevolence ředitele a doklad možnosti, aby na gymnáziích studovali všichni, kteří na to mají znalosti a schopnosti. „*U nás vystudovali, což je doklad tolerantnosti, Michal Lobkowicz, pozdější ministr obrany, jeho sestra Marienka Lobkowiczová.*“³⁷²

Celý proces přijímání byl velmi složitý, svědčí o tom i rozsáhlá metodika *Politicko-organizační zabezpečení přijímacího řízení a jeho strojně početního zpracování na pražských středních školách* z roku 1986.³⁷³ Navíc si každá škola sepisovala vlastní pokyny na den přijímacích zkoušek, jež byly velmi podobné dnešním podkladům. Proces nekončil rozhodnutím o (ne)přijetí žáka. Ve chvíli, kdy bylo rozhodnuto o přijetí žáka, bylo posláno poštou rozhodnutí, stejně tak při rozhodnutí o nepřijetí.³⁷⁴ Pokud uchazeč nebyl přijat a úspěšně vykonal přijímací zkoušku – úspěšně vykonal přijímací zkoušku znamenalo, že uchazeč neměl známky horší než dostatečné, mohl se dostat ještě na jiné gymnázium nebo střední školu s nedostatkem vhodných uchazečů.³⁷⁵ K tomu vyšel tzv. *Číselník*, který obsahoval všechna zařízení, kde podle plánu byla vyčleněna místa pro studium žáků z Prahy.³⁷⁶ Po odvolání bylo rozhodnuto, zda uchazeč bude přijat na jinou školu.³⁷⁷

Stalo se, že někteří žáci nebyli přijati, i když vykonali přijímací zkoušku tak, že by podle kritérií – ať už prospěchových nebo bodových z testů – přijati být měli. Pokud žák měl po celý druhý stupeň samé jedničky, mohl být přijat bez přijímacích zkoušek.³⁷⁸ Podle svědectví narátora se stal se i případ, kdy žák dostal od ředitelky ZDŠ doporučení k přijetí na gymnázium bez přijímaček právě pro samé jedničky. Byl přijat bez zkoušek, teprve poté se zjistilo, že je z nevhodné rodiny. Ředitel přijetí musel odvolat a ředitelku

³⁷¹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁷² Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁷³ *Politicko-organizační zabezpečení přijímacího řízení a jeho strojně početního zpracování na pražských středních školách* z roku 1986.

³⁷⁴ Rozhodnutí o přijetí žáka, rozhodnutí o nepřijetí žáka z roku 1986.

³⁷⁵ Směrnice ministerstva školství: Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1970, XXVI., 3-4.

³⁷⁶ *Číselník základních škol a středních škol pro strojně početní zpracování z roku 1986.*

³⁷⁷ Rozhodnutí o vyhovění, nevyhovění odvolání používané od roku 1984.

³⁷⁸ Protokol z jednání přijímací komise z roku 1986.

ZDŠ to stálo místo.³⁷⁹ V jiném případě student úspěšně složil přijímací zkoušku, ale přesto nebyl přijat, protože přišla z OV KSC zpráva: „*Toho nesmíte přijmout.*“³⁸⁰ Důvodem byla pravděpodobně disidentská rodina. Nejen na přímý pokyn z OV KSC se nebrali úspěšní studenti. Šlo to udělat i velice skrytě: „*Přihlásil se k nám syn jedné naší bývalé kolegyně z Pražáčky, která po prověrkách už nesměla učit. Já jsem to řekla řediteli, byla to moje kolegyně, skvělá kantorka a teď se sem hlásí syn, také výborný kluk. Udělal zkoušky velmi dobře, ale ředitel ho nepřijal, někdo pod dveře ředitelny vsunul obálku, ve které byla výhružka: Jestli přijme syna téhle kantorky, která byla vyloučena z řad kantorů, tak se stane... A já nevím, čím vším vyhrožovali. Poté ředitel řekl: Já ho nevezmu.*“³⁸¹

Z výpovědí pamětníků vyplývá, že snaha přijmout dobré studenty byla velká, ale někdy nerozhodoval jen prospěch a schopnosti žáka. Ve všech těchto případech rodiče žáka neměli vhodný kádrový profil. „*Není ničím opodstatněné tvrzení, že mají děti „trpět“ za rodiče. Mnoho dětí jde do učebního poměru a za příkoří to nepovažují. Proč by to měly považovat za příkoří rodiny inteligence? Vždyť není potupou, jestliže se jejich dítě stane kvalifikovaným dělníkem. Další vzdělání může získat třeba studiem při zaměstnání.*“³⁸²

---

³⁷⁹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁸⁰ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitelské noviny*. 1971, XXI, č. 16.

5.3.3 Odchod studentů z gymnázií

Gymnaziální vzdělání bylo zakončené maturitní zkouškou.³⁸³ Maturant měl být „*ideově politicky vyspělý, třídně uvědomělý, měl si být vědom socialistické internacionální jednoty, měl chápat poslání dělnické třídy při budování socialistické společnosti pod vedením komunistické strany.*“³⁸⁴ Dále byl „*hluboce všeobecně polytechnicky vzdělán, uvědoměle si osvojil základy humanitních, přírodních a technických věd a je schopen je aplikovat v praxi.*“³⁸⁵ Uváděný profil absolventa vycházel z toho, jaké vzdělání gymnázium poskytovalo: „*Absolvent gymnázia měl být připraven na vysokoškolské studium a na přímé zařazení do povolání.*“³⁸⁶

Učitelé se shodli, že většina studentů chtěla jít na vysoké školy a na odchod do povolání nepomýšlela.³⁸⁷ Jak již bylo řečeno, počátek 70. let výrazně zasáhl do skladby studentů přijatých na VŠ, protože „*rozhodujícím kritériem je komplexní hodnocení uchazeče, výsledky přijímací zkoušky a průměrný středoškolský prospěch. Jako pomocný ukazatel zůstává zachován bodovací systém.*“³⁸⁸

Komplexní hodnocení studenta³⁸⁹ posledního ročníku vypracoval jeho třídní učitel podle ministerstvem školství stanovené osnovy.³⁹⁰ Ač si na osnovu učitelé velmi dobře vzpomínali, nikomu se už ji nepodařilo dohledat. Psaní komplexního hodnocení bylo pro učitele velké téma. Dalo by se říci, že pokud by se měla charakterizovat práce gymnaziálních učitelů v 70. a 80. letech jedním slovním spojením, bylo by to právě psaní posudků³⁹¹ – jak komplexní hodnocení ve většině nazývali. „*Byla to nejhorší věc, kterou jsem v podstatě zažil.*“³⁹² „*To bylo strašný.*“³⁹³ „*Bylo to k pozvracení.*“³⁹⁴ „*Bylo*

³⁸³ Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) . In Sbirka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

³⁸⁴ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: Dílčí projekty*. Praha 1976, str. 35.

³⁸⁵ TATMÉŽ, str. 35.

³⁸⁶ TATMÉŽ, str. 35.

³⁸⁷ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky. Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁸⁸ HRUBÁ, Věra. K přijímání na vysoké školy. *Učitelské noviny*. 1972, XII, č. 11, str. 4.

³⁸⁹ Ukázka komplexního hodnocení žáka v příloze.

³⁹⁰ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc 2008, str. 190.

³⁹¹ V jednom případě reakce na psaní posudků byla i takováto: „*Úplně jsem to vytěsnil, ale vím, že na těch přihláškách na VŠ byly vždy rubriky na posudek třídního učitele.*“ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁹² Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁹³ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

to nepříjemné.“³⁹⁵ Hledala jsem příčiny, proč třídní učitelé psaní posudků dodnes hodnotí velmi expresivně. Hlavními důvody, dle mého názoru, byly faktor času, náročnost obsahová, slohová i stylistická. Velkou roli hrála i odpovědnost vůči studentům, dále nutnost vypracovaný posudek obhájit.

První, rozhodně velmi důležitý, byl faktor času. Psaní posudků zabralo „*tři měsíce strašného úsilí*“,³⁹⁶ „*mezi svátky jsme nedělali nic jiného než tohle*“.³⁹⁷ „*Trvalo to strašně dlouho, půl roku se nedělalo nic jiného, než se psaly posudky*“.³⁹⁸ Posudky se měly odevzdat během ledna, čili v době, kdy má středoškolský učitel nejvíce práce s klasifikací v pololetí. Nebylo to pro ně lehké, i když učitelé vlastně věděli, co v nich mají psát: „*jaké jsou povahové vlastnosti, jaké má studijní schopnosti, jaké má jazykové vyjadřování a ještě politické zaměření. Dostali jsme k tomu předlohu, kde to všechno bylo napsané. Vždycky několik možností, jaká je tato vlastnost, jaký je způsob vyjadřování, apod.*“³⁹⁹ Museli psát posudky různé: „*Měli jsme rozložené papíry, pět lidí šlo na medicínu, takže těch pět lidí muselo mít jiné věty, protože to nemohlo být stejné*“.⁴⁰⁰ Psaní bylo stylisticky velmi náročné především pro učitele přírodních věd, považovali je za neuvěřitelné slohové cvičení: „*Nejsem nijak literárně nadaná stvořit posudek, a ještě, když jich máte třicet*“.⁴⁰¹ Dodnes někteří považují psaní posudků spíše za vrchol slohového umu, než za charakteristiku daného studenta.⁴⁰² Učitelé měli i jisté vychytávky, jak si pomoci, například křížovkářské slovníky, „*kde máte výčet vlastností a různě je prohazujete*“.⁴⁰³ Používali hlavně věty rozvitě, k čemuž si vypomáhali speciálními sešitky „*kde jsme měli typy vět jako vztah k socialistický republice. To jsme si ty sešitky s kolegy ještě vyměňovali*“.⁴⁰⁴ Délka byla velmi důležitá: „*Byla jsem předvolána, že ten posudek je krátký. Odpověděla jsem: Vždyť tam je všechno, co tam má být. Tak jsem dostala vzor, abych se podívala, jak se píše posudky, byl to posudek ze základy. Jsem to přečetla, vždyť to jsou příšerný plky, dyť to nemá patu ani hlavu,*

---

³⁹⁴ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁹⁵ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁹⁶ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

³⁹⁷ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁹⁸ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

³⁹⁹ Tamtéž.

⁴⁰⁰ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰¹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰² Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰³ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰⁴ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

*jenom jde o to, aby toho byla plná stránka. Tohle to znamená totéž, jen se to opakuje. Jsou použita synonyma pro totéž, jenom aby se to natáhlo.*⁴⁰⁵

Obsahová část byla také náročná: *„To bylo strašný, to jsme si trošku vymejšleli.*⁴⁰⁶ *„Říkali jsme, prosím, odnese něco do sběru, abychom mohli napsat, že jste politicky aktivní a že jsou rodiče skvělí.“*⁴⁰⁷ Pokud bylo u žáka něco nevyhovujícího, snažili se ho i pochválit: *„S tátou byl průšvih, ale dědeček přednášel o nějakých protifašistických bojovnících, tak jsme tam zapasovali dědečka.*⁴⁰⁸ Někteří učitelé měli v koncipování posudků určitý systém: *„Dvakrát do roka jsem si dělala zápis do čtyřstránkových blanketů, kde byly otázky na všechno možné, takže jsem měla osnovu, i průběžné zápisky.“* Ale i tak nebylo psaní jednoduché: *„Bylo dobré psát posudek na vynikající žáky, a pak docela posudek na žáky špatný, ale nejllepší je psát posudky na střed, na šedivo. Protože tam to všechno bylo stejný. Průměrný žák, průměrně se snaží. To se strašně špatně píše.“*⁴⁰⁹ Některým se psalo špatně i na nedobré žáky: *„U některých to šlo velice těžko, zvlášť ti, co měli špatný prospěch, takže jsme líčili, že i když jeho studijní výsledky nejsou vynikající, tak zase je velice prospěšný pro kolektiv, pracovitý, sbírá papír, zapojuje se do třídní samosprávy.“*⁴¹⁰ Většina učitelů se shodla: *„Nikdy jsme nepsali špatné posudky.“*⁴¹¹ V první řadě měli na mysli budoucnost studentů⁴¹² a dávali si s psaním posudků záležet. *„Samozřejmě, že ty kantoři chtějí, aby se jejich děti uplatnily, mají radost, že se dostanou na ty vysoké školy, takže jsme dělali všechno možný, abychom je tam dostali.“*⁴¹³

Ale ani dopsáním třiceti posudků na stranu a půl, neměl učitel vyhráno. Ředitel předložil komplexní hodnocení žáků komisi, která se sestávala z třídních učitelů, zástupce SRPŠ a zástupce příslušného krajského výboru KSČ. Teprve po projednání komplexních hodnocení touto komisí schvaloval tyto dokumenty ředitel školy s právem doporučit či nedoporučit žáka ke studiu zvoleného vysokoškolského oboru.⁴¹⁴ Jak to

---

⁴⁰⁵ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰⁶ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁰⁹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹¹ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹² Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc 2008, str. 190.

probíhalo? „Byla jste v ředitelně, musela jste tam přijít, mně se takto třásly ruce, protože jsem tam měla děti, ne že bych se bála, ale bála jsem se. Musela jsem předčítat to hodnocení, aby se vyjádřili, jestli doporučit nebo nedoporučit, což byla docela síla.“⁴¹⁵

Několik vzpomínek svědčilo o tom, že to nebylo jen formální čtení. Ve škole se hrál softball, „měla jsem jednu žákyni, pomáhala s námi trénovat soft, honila spolužáky, velice aktivní dívka, tak té jsem to tam [do komplexního hodnocení, pozn. aut.] taky napsala, a to oni [komise, pozn. aut.] říkali, softball je americký sport. My jsme říkali, ne není, on přišel ze Sovětského svazu. A oni říkali, jo? My jsme totiž našli, nevím, který dobrák to tam dal kdysi, v Rudým právu, taková noticka, právě o softballe, že jako v Sovětském svazu a tak dále. Takže to jsme hned použili, všude, kde se to použít dalo.“⁴¹⁶ Někdy bylo obhájení ještě složitější: „Měla jsem posudek jedné dívky, říkám si, zaplat' pán bůh konečně, tatínek i maminka byli dělníci, jo, tak si tedy oddychnu, posudek projde. Tak jsem to četla, četla a najednou pán, to byl právník, říká: A nemaj chatu támhle někde? Mě to nenapadlo, vůbec nic mě nenapadlo a já říkám: Jo, maj chatu. Tak to teda ne! A já říkám, proč ne? To jsou ti praví dělníci, kteří se povyšují nad dělnickou třídu! A víte, jaký byl důvod? Ta maminka byla taková hodně povídavá, taková treperenda, měla dceru na gymplu, která se velmi dobře učila, výborně se učila, a chtěla jít studovat medicínu. A tak máma prostě, šťastná máma o tom všude povídala, a to bylo to povyšování nad dělnickou třídu. Já měla co dělat, aby se mi podařilo, aby jí dali doporučení. Já jsem tam měla, co ona dělá pro, to jsme říkali v rámci SSM, to tam měla všechno... Já říkám, vždyť ona dělá... Ne! Jablko nepadá daleko od stromu! Jo, takhle. Vždyť to vůbec není pravda, vždyť ona dělá tohle, tohle a tohle. To bylo šílený.“⁴¹⁷

Komise se skutečně posudky zabývala, nabízí se ale otázka, jestli je poté četli na vysokých školách. Učitelé interpretovali důvody vytváření posudků takto: „Hledělo se na kádrový profil, aby si to někdo nemusel zjišťovat, tak se to hodilo na tu školu, ta škola to hodila na třídního. Kdokoli cokoli si mohl vymyslet. Nebylo, jak to kontrolovat.

---

⁴¹⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹⁶ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹⁷ Tamtéž.

*Ono se to přikládalo k přihláškám na VŠ, jak si s tím naložili, to byla jejich věc.*⁴¹⁸
Obecně vyučující moc nevěděli, co se s těmi posudky poté děje. „*Nevím, jestli to někdo kdy četl.*“⁴¹⁹

„*Všichni chtěli jít na vysokou, ale nedalo se podat přihlášku na více škol, takže to buď vyšlo, nebo to nevyšlo.*“⁴²⁰ „*Ti, co se nedostali, tak šli pracovat a dostali se další rok. Většinou. Lépe se připravili, kašlali na to na gymplu a u maturity si uvědomili, že nic neumí.*“⁴²¹ Učitelé měli pocit, že ti, co opravdu umí, se na školu dostanou: „*Ted' to hlásají všichni, že se nedostali z těch důvodů kádrových, ale tomu já věřit nemůžu. Že by bylo tolik lidí, kteří se, když o to měli opravdu zájem, na vysokou nedostali vůbec, tolik jich nebylo.*“⁴²²

Jak si tedy vyučující vysvětlovali nepřijetí svých žáků? Hlavně, jak již bylo řečeno, tím, že neměli dobrý prospěch a neučili se. Dále proto, že „*úspěšnost byla nižší než dnes, hlavně proto, že míst na VŠ bylo méně než dnes. Hodně lidí se bálo vojny, kluci se báli vojny, tak ti se chtěli dostat na VŠ za každou cenu. Spousta lidí šla dělat nějakou nastavbu, nebo šla pracovat.*“⁴²³ O nemožnosti studovat z politických důvodů se zmiňovali minimálně. Na druhou stranu každý – i autorka tohoto citátu – si na někoho vzpomněl, kdo se nedostal na školu, i když měl dobrý prospěch: „*Měla jsem ve třídě holku, která měla vynikající prospěch, hlásila se na ekonomku do Prahy, v seznamu přijatých byla na prvním místě, ale protože na tom KSC vedle ní udělali tečku, jako že by stálo za to o tom podiskutovat, tak jí prostě ten děkan nepřijal, prostě se podělal.*“⁴²⁴

Protože se mohla podávat jen jedna přihláška, žáci se velmi rozmyšleli, na jakou školu přihlášku podají: *Ti slabí se hlásili na zemědělské školy, tam se dostal každý, potom ČVUT, tam taky brali každého, ale hodně jich potom vyházeli. Snažili se je nalákat na vojenské VŠ, ale to studenti nechtěli.*“⁴²⁵ Z materiálů počtu přijatých uchazečů na jednotlivé školy vyplývá, že velkým problémem bylo dostat se na školy humanitního směru, na technické to bylo jednodušší.

---

⁴¹⁸ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴¹⁹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴²³ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴²⁴ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴²⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Na některé školy nestačil ani proklamovaný rolnický a dělnický původ: „*administrativní opatření usilující o vylepšení kádrové skladby vysokoškolských studentů ve prospěch potomků z dělnických a rolnických rodin se změnilo na zvýhodňování potomků z aktuální tzv. nomenklaturní třídy, původně vyšlé zejména z dělnictva.*“⁴²⁶ Problém intervencí za přijetí žáků „*kulminoval v průběhu 80. let, kdy se postupně převis poptávky po vysokoškolském studiu nad jeho nabídkou zvyšoval. Ministerstvo školství reagovalo na tuto skutečnost zejména stupňujícím se a halasným zdůrazňováním anonymity přijímací zkoušky a její objektivitu. Vůči veřejnosti se tak uskutečňovala jistá mystifikační hra, která kamuflovala skutečnost, že prospěch ze střední školy i výsledky přijímacích zkoušek jsou jen jednou z více početných komponent přijímacího řízení jako celku.*“⁴²⁷ V tu dobu už byla výrazně prosazována důležitost polytechnického vzdělání a uplatnění uchazečů i v pracovním procesu hned po studiu, „*sekundární školství obdrželo příkaz doporučovat ke studiu na vysokých školách jedině absolventy, jejichž průměrný prospěch během studia na střední škole neklesl pod 2,5.*“⁴²⁸

Ačkoliv byla v 70. a 80. letech plně prosazována polytechnizace a přímý vstup do povolání, studenti chtěli jít studovat vysokou školu. Při přijetí záleželo na tom, jaký měl student průměr, ale i když splnil toto kritérium, tak stále neměl vyhráno. Záleželo na posudku a závěrečném doporučení školní komise. A na učitelích bylo, aby všechno zvážili a dobře napsali. Ti si uvědomovali velkou odpovědnost, i když vlastně nevěděli, jestli vysoké školy k posudku nakonec přihlížejí.

Psaní posudků, maturitní zkouška a přijímací zkouška mohly být velkým zdrojem tlaků na studenty. Maturitní zkouška: „*Chodila k nám na školu jedna celá disidentská rodina. Dceru byli připraveni zatknout těsně před tou maturitou, aby ji nemohla udělat. Ředitel se to nějak dozvěděl, tak jí řekl, ať se schová na chatu, nebo někde úplně jinde a přijede úplně těsně před maturitou. Tak se jí podařilo udělat maturitu.*“⁴²⁹

---

⁴²⁶ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc 2008, str. 189.

⁴²⁷ Tamtéž, str. 193.

⁴²⁸ Tamtéž, str. 192.

⁴²⁹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

5.4 Udržování vedoucí role KSČ

V roce 1972 bylo ministrem školství Josefem Havlínem v *Učitelských novinách* deklarováno, že se daří realizovat závěry XIV. sjezdu KSČ a školství je už téměř konsolidováno.⁴³⁰ Vedoucí úloha komunistické strany byla upevněna a bylo potřeba ji udržet „na věčné časy“. Jaké mechanismy k tomu byly využívány? A do jaké míry fungovaly skutečně a do jaké míry jenom navenek? A jak do nich byli zapojeni samotní učitelé?

5.4.1 Kontrola

Škola byla programově politická a vzhledem k tomu, že měla být oporou socialismu, bylo zapotřebí zajištění „jednotného vlivu státu na tuto činnost.“⁴³¹ Probíhaly kontroly vnější, které vykonávali inspektoři, a vnitřní, prováděné vedením školy, předmětovými komisemi.

5.4.1.1 Vnější kontrola - inspektoři

Všeobecný vnější dozor měl zjišťovat a hodnotit výchovně vzdělávací práci škol a výchovných zařízení jako celku, což znamenalo: „*prověřovat, jak učitelé a výchovní pracovníci uplatňují zásady socialistické výchovy ve vyučování i mimo vyučování, jak rozvíjejí nové formy a metody práce a jak se účastní veřejné činnosti. Dále se prověřuje celkový prospěch a chování žactva, jeho účast na obecně prospěšné práci a na zájmové činnosti, sleduje se činnost SRPŠ, [SSM]⁴³², spolupráce školy se závody, materiální podmínky škol a plnění zvláštních úkolů.*“⁴³³ Spolu s tím v odborné rovině „*se zjišťuje a hodnotí ideová, odborná a metodická úroveň a výsledky výchovně vzdělávací práce*

---

⁴³⁰ HAVLÍN, Josef: Splnění úkolů nového školního roku závis na iniciativě a aktivitě všech učitelů a školských pracovníků. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, č. 28.

⁴³¹ Zákon České národní rady č. 77 ze dne 26. června 1978 o státní správě ve školství. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1978, částka 17, s. 344-352. Dostupný také z WWW: <http://www.epravo.cz>.

⁴³² V originále je ČSM protože slovník je z roku 1965, zde uvádím tedy název využívaný po roce 1970.

⁴³³ Dozor školní. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník: A-O*. Praha 1965, str. 88-89.

v jednotlivých učebních oborech a předmětech.“⁴³⁴ Školní dozor vykonávaly odbory školství a kultury NV a ministerstvo školství. Pro výkon dozoru byli ustanoveni inspektoři. Inspektor měl být vybrán „z ideově nejvyspělejších, politicky aktivních, charakterově pevných a pedagogicky a odborně nejzdatnějších ředitelů škol.“⁴³⁵ O náplni práce se dozvídáme z rozhovoru s inspektorkou: „Chci zjistit, jak je zde uplatňována vědeckoateistická výchova, jak se tomuto úkolu věnují vyučující jednotlivých předmětů, [...] jaká je péče o děti z dělnických rodin.“⁴³⁶ Na gymnáziích měli inspektoři mimo jiné sledovat „výuku občanské nauky a přípravu žáků na vysoké školy i pro povolání využitím volitelných a nepovinných předmětů.“⁴³⁷

Zvlášť důležitá úloha byla inspektorům přisuzována po roce 1970, kdy se měli při kontrolách zaměřovat na „iniciativu správným směrem, aby přinášela společnosti nejlepší výsledky a měla pozitivní odraz ve zvyšování účinnosti výchovné práce škol.“⁴³⁸

Na vnější kontrolu učitelé tolik nevzpomínali, většinou ji shrnuli do věty, „chodili inspektoři.“ Je to možná tím, že se jich hloubková kontrola školy jako celku nedotkla tolik, jako kontroly jednotlivých předmětů. Přeci jen inspektoři měli kontrolovat obecné věci jako SRPŠ, SSM, spolupráci se závody, plán školy. Řadoví učitelé u toho většinou nebyli. Co se jich mohlo dotknout bezprostředně, byla kontrola jednotlivých hodin. Tu si často spojovali i s kontrolami vnitřními. Přesto se pár vzpomínek objevilo: „Chodil inspektor, ale to se vědělo předtím. Na to jsme se samozřejmě připravili. To znamená, že celej měsíc, ten hlavní inspektor si s sebou přitáh jaksi inspektory na jednotlivé předměty, takže to bylo dost takový nepříjemný. To jsme se všichni klepali, všichni makali a připravovali si to. Ředitel, to si ještě pamatuju, to byl jeden inspektor, šel po schodech dolů, já jsem šel vedle něj, on byl mezi inspektorem a mnou a takhle koutkem říkal, jde příští hodinu na vás. Takže on, pokud věděl, jak on to má rozvržený, tak se nám to včas snažil říct.“⁴³⁹ Na výsledky kontroly daný učitel vzpomínal: „Ale že by byl nějaký případ, že by inspektoři kritizovali nedostatečné politické zdůvodnění, to si nevzpomenu.“⁴⁴⁰ Po celkové kontrole školní

---

⁴³⁴ Dozor školní. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. 1. Praha 1965, str. 88-89.

⁴³⁵ Tamtéž, str. 88-89.

⁴³⁶ RŮŽIČKA, František. Školní inspektorka. *Učitel'ské noviny*. 1972, XXII, č. 25, str. 10.

⁴³⁷ Tamtéž, str. 3.

⁴³⁸ CHOVANEC, Karel. K úloze ředitele a inspektora. *Učitel'ské noviny*. 1971, XXI, č. 34, str. 3.

⁴³⁹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁴⁰ Tamtéž.

inspekce vydala zprávu, ke které „*jme teoreticky mohli říci své* [souhlas, nesouhlas, námitky, pozn. aut.], *ale bylo to asi houby platné.*“⁴⁴¹ Podle informací Národního archivu v Praze byly zprávy z inspekci na gymnáziích ministerstvem školství zničeny ještě před předáním do archivu. O tom, co mohlo být chváleno a vytýkáno, se můžeme dozvědět z některých školních kronik. Inspekce při kontrole na Gymnáziu Jana Keplera chválila zvýšení počtu hospitací členy vedení školy, vzájemné hospitace mezi členy profesorského sboru, zajištění vhodné náhrady za učitele, kteří odešli do důchodu, zkvalitnění práce předmětové komise, plnění počtu žáků odcházejících na VŠ a sjednocení výchovného úsilí členů pedagogického sboru. Naopak vytýkala úroveň vedení některých třídních knih, velké množství absencí, jež nebylo od minulé kontroly sníženo.⁴⁴²

5.4.1.2 Vnitřní kontrola – vedení školy, předmětové komise, SRPŠ

Kromě vnějšího dohledu probíhaly i kontroly vnitřní. Učitele hodnotil jak ředitel, respektive jeho zástupci, tak předmětová komise.

Hospitace vedením školy byly předepsány a vedl se o nich pečlivý záznam. Vedení školy chodilo na kontroly nejen podle aprobací, ale podle záznamů navštěvovalo vyučovací hodiny všech předmětů. Jednu dobu bylo na arších podrobně předepsáno, co všechno se má kontrolovat.

Na vnitřní hospitace už učitelé vzpomínali častěji. Shodně dodávali, že se na hospitace chodí i dnes, „*ale tenkrát tam byla v tom hodnocení hodiny ideová náplň. Když jsem začínal učit na gymnáziu, tak mi byl pan ředitel na hospitaci. A učil jsem něco z astronomie. A on mi říkal. A proč jste tam nedal tu velkou říjnovou revoluci, když jste zrovna dělal kalendář, to by se tam bejvalo tak hodilo, protože tam došlo k posunu toho data. Tak já na to, to mě nenapadlo.*“⁴⁴³ Dále vzpomínali, že se velmi pečlivě kontrolovalo dodržování učebního plánu: „*Svého času byly tématický plány hodinu*

---

⁴⁴¹ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁴² Kronika Gymnázia Jana Keplera, rok 1982/83.

⁴⁴³ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

od hodiny. Po jednotlivých hodinách, ne, že sem si napsal Francie devatenáctého století, čtrnáct dní... Nebylo úniku, to oni si kontrolovali.“⁴⁴⁴

Podle protokolů z kontrol byl kladen důraz nejen na obsah vyučování, ale také na vyučovací metody a výzdobu třídy. Lze se setkat i s vytýkáním nevhodného oblečení, v záznamu z hospitace je napsáno pod kolonkou osobnost učitele: „*Džíny, účes!*“ a pod odrážkou úkoly z hospitace: „*Zamyslet se nad oblečením, džíny nejsou vhodné pro učitele!*“⁴⁴⁵

A jak vypadala kontrola z pohledu kontrolujícího? Sami hospitující přiznávají, že „*kantoři se nás báli, ale my jsme to nikdy nedělali takovým způsobem, aby to bylo nepřijatelné. Alespoň jako vedení školy. Nikdy si nepamatuji, že by to bylo kritické. Když se přišlo někde na to, že se kantor skutečně nepřipravuje nebo že by se dělalo na hodinách něco nepatřičného, tak na to, to se určitě na to přišlo. Jako se to odhalilo. Ale nebylo potřeba dělat takové závěry, aby se pak lidi museli vyhazovat. To jsem nezažila.*“⁴⁴⁶ Co se kontrolovalo? „*Před tou revolucí se tam vždycky musela vyplnit ideová náplň. A to jako se tam vždycky něco napsalo.*“⁴⁴⁷ A vytýkalo? „*Ale jo...vytknout takové věcné věci, jestli jaksi člověk dělá něco špatně, nebo nedělá to dobře, nebo spíš poradit a tak... Myslím si, já jsem nezažila nějakou vyloženou inspekci nebo vedení školy, že by člověku vytýkalo něco, aby vytklo, nebo buzerovalo, to ne... Ale říkám, že tam strašně záleží na tom, kdo vás hodnotí a kdo jde na tu hospitaci.*“⁴⁴⁸

Na každého učitele mělo vedení školy vypracovávat hodnocení: „*Při hodnocení vychází ředitel školy (popř. zástupce) z objektivně ověřených výsledků práce hodnoceného, které získal jednak na hospitacích, jednak rozborem výsledků práce třídy nebo kontrolou svěřených úkolů, analýzou příprav atp. Hodnocení má být náročné, ale především maximálně objektivní a taktní. [...] Při hodnocení má vedení školy spojovat morální stimuly s materiálním odměňováním.*“ Ve škole zjišťování podkladů pro hodnocení kantorů mohlo vypadat takto: „*Náš ředitel, snažil se být hrozně spravedlivý, dal každému [v rámci stranické organizace, pozn. aut.] seznam a chtěl,*

⁴⁴⁴ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁴⁵ Záznam o hospitaci ze dne 20.5.1987. Ukázka v příloze.

⁴⁴⁶ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁴⁷ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

*abychom podle svého uvážení napsali písmeno a,b,... ke každému z kantorů.*⁴⁴⁹
Vyučující dodává: *„Rozdíly v odměnách nebyly až tak velké, aby to stálo za rozčilování.*⁴⁵⁰

Kromě vedení školy měli být učitelé *„řízení a kontrolováni z metodického a odborného hlediska na nejnižší úrovni v rámci škol, tzv. předmětových komisí.*⁴⁵¹ Učitelé v rámci předmětových komisí vzpomínali hlavně na hospitace u začínajících učitelů, kdy jim spíše radili. Hlavní ovlivňování spatřovali v tvorbě plánů, vybírání učebnic a pomůcek.

Co řešila předmětová komise? Na počátku roku si vypracovala plán⁴⁵² – byl rozpracovaný po úkolech, kde bylo určeno, kdo je za který úkol zodpovědný (konkrétní učitel nebo všichni) a kdy je termín splnění, nebo zda je plněn průběžně. Hlavními tématy byla významná výročí, nástěnky, plánované exkurze, soutěže, aktivizace žáků, mezipředmětové vztahy, metodická příprava pro učitele, domácí úkoly, ukázkové hodiny, časové plány, využití časopisů, maturitní otázky. Plány byly psané na průklepových papírech na psacím stroji nebo ručně, vždy byly podepsány ředitelem školy. Byly v nich také zahrnuty vzájemné hospitace, které měly vést *„k zvyšování kvality a efektivity výchovně vzdělávacího procesu.*“ Hospitace byly i přesně rozepsány.⁴⁵³ *„Byla snaha, abychom se poučili jeden od druhého. Bylo to nepříjemné, ale zkušenost dobrá. Akorát kdyby to nebylo nařízené, tak by nebyl pocit kontroly, ale i ze zájmu. Když jsem se byla podívat na češtinu, nebo ruštinu, bylo to o něčem jiném. I ti žáci se jevíli jinak.*⁴⁵⁴

Na kontrolu byl oficiálně kladen velký důraz, měla pomáhat, aby škola byla oporou socialismu. Jak ale učitelé vzpomínali, postupem času *„ze strany vedení nebyla na kontroly síla.*⁴⁵⁵ Sami dodávali, že *„určitě to nebylo všude.*⁴⁵⁶

---

⁴⁴⁹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁵⁰ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁵¹ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984, str. 112.

⁴⁵² V příloze je jako příklad uvedena celoroční práce předmětové komise matematiky a fyziky za školní rok 1984/85. Tato předmětová komise byla vybrána ze dvou důvodů – jednak matematika a fyzika se obecně považují za předměty nepodléhající žádným režimům, ale i z praktického důvodu, že plán byl napsán na stroji a ne ručně, čili je dobře čitelný.

⁴⁵³ Plán předmětové komise O, D, Z, ročník 1984/1985, ale také plán předmětové komise Bi,CH.

⁴⁵⁴ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁵⁵ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁵⁶ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Pro specifický způsob spolužití rodičů a pedagogů ve škole bylo určeno SRPŠ – sdružení rodičů a přátel školy. SRPŠ si také stanovovalo plán práce na celý rok. Jak mohli rodiče pomáhat škole, se dozvídáme z dotazníku, který byl rozdán žákům, a rodiče ho pak vyplněný posílali zpět do školy. Mohli spolupracovat při vedení kroužků, organizovat exkurze, uspořádat přednášku, pomáhat při olympiádách i náboru na vysoké vojenské školy, ale třeba i při opravě tělocvičny. Také se vyjadřovali k různým nedostatkům ve škole, k vyučování.

5.4.2 Porady, schůze a školení

Aby škola prošla vnější kontrolou a dobře fungovala kontrola vnitřní, bylo potřeba určité množství porad, schůzí a školení. *„To školství tím bylo zavalené. Mně hodně vadila taková ta atmosféra, museli jsme se hodně jako kantoři zúčastňovat různých školení, politických školení, byly časté schůze.“*⁴⁵⁷ Kvalita organizace pedagogické práce gymnázia totiž závisela na efektivním usměrňování pedagogických orgánů, které byly považovány za hlavní pomocníky v řídicí činnosti. Šlo zejména o vedení školy, pedagogickou radu, předmětové komise a třídní učitele.⁴⁵⁸

Na začátku školního roku byl rozpracován plán schůzovní činnosti. Začínalo se zahajovací poradou v posledním srpnovém týdnu. Následovala porada třídních učitelů a různá školení PO, CO, také členská schůze KSČ. Pokračovaly další schůze: pedagogická rada, schůze předsedů PK, kabinetu BV, poradního sboru pro ZOP, ROH, schůze každé PK, plenární schůze SRPŠ, třídní schůzky SRPŠ, IPVU, výroční schůze ROH, SČSP, provozní porada ROH, atd.⁴⁵⁹ Ze všech těchto porad narátoři nejvíce vzpomínali na střeďeční porady, ať už byly jakékoli: *„Byly mnohem častěji, skoro každý týden odpoledne, většinou ve středu. Byla buď pedagogická rada provozní, nebo bývalo*

---

⁴⁵⁷ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁵⁸ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984, str. 111.

⁴⁵⁹ Plán schůzovní činnosti pro rok 1986/87, zkratky jsou použity tak, jak byly napsány ve zmiňovaném dokumentu. Ukázka plánu v příloze.

*politické školení. To bylo vždycky, když skončila výuka ve škole, to jsme museli absolvovat, to bylo povinné.*⁴⁶⁰

Členění významu slov schůze, porady a školení jsem využila podle toho, jak je nazývali a vnímali sami učitelé. Porady byly učiteli vnímány spíše jako místo, kde se skutečně radili o běhu a výchovně vzdělávací činnosti školy – pedagogické rady, porady předmětových komisí, porady třídních učitelů. Pro porady předmětových komisí užívali často i slovo schůze. Učitelé tento výraz používali nejčastěji ve spojení se stranickými, svazáckými a odborovými schůzemi. V tomto případě se jednalo především o schůze, které byly závislé na vedoucí roli komunistické strany. Zahrnuty sem byly i třídní schůzky, jež sem spadaly spíše z důvodu vnitřní logiky: ředitel informoval učitele, učitelé informovali rodiče žáků. Školením učitelů bylo zpravidla nazýváno poučení o nějaké skutečnosti – dělilo se na školení provozní, např. bezpečnosti práce, a školení ideologická.

5.4.2.1 Porady

Porady byly vnímány jako nutná součást chodu školy: *„Byly porady, musely být. Jsou věci, o kterých se mluvit musí, provozní záležitosti, pak jsou pedagogické rady, tam musíte být. Pochopitelně jsme si stěžovali na množství porad, to se někdy protáhlo, to byly provozní porady, které se protáhly dlouho do odpoledne.*⁴⁶¹ Oficiálně měla pedagogická rada jako poradní orgán ředitele pracovat podle jeho plánu a usměrňování. Zabývat se měla hlavními úkoly souvisejícími s výchovně vzdělávacími cíli školy, analyzovat výsledky a projednávat opatření ke zkvalitnění práce školy. Dalším nezbytným požadavkem bylo začlenit do programu pedagogické rady i řešení aktuálních otázek pedagogické teorie, projednávání významných stranických a školských dokumentů.⁴⁶² Před školními poradami se scházela ZO KSČ, která *„přežvejkala věci, co se říkaly na všeobecný pedagogický poradě.*⁴⁶³ Přesto „porady

---

⁴⁶⁰ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁶¹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁶² *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984, str. 112.

⁴⁶³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

*byly nekonečně dlouhé, tři a více hodinové porady a já vlastně ani nevím, co se tam všechno říkalo, protože jsme to nesledovali.*⁴⁶⁴

Další typem porad byly porady předmětových komisí. Vedení školy využívalo práci předmětových komisí ke zkvalitnění výchovně vzdělávacího procesu. V komisích se sdružovaly vyučující jednoho nebo příbuzných předmětů. Měli projednávat zejména otázky zvyšování metodické úrovně vyučování a analyzovat možnosti učiva z hlediska efektivnějšího výchovného působení. Prostřednictvím předmětových komisí byli všichni vyučující zapojeni do kolektivního řešení metodických otázek vyučování a výchovy.⁴⁶⁵ Předmětové komise se scházely 4x ročně, před tím se radili předsedové předmětových komisí. Komise projednávaly a vypracovávaly konkrétní plány v návaznosti na plán práce školy. Kromě věcí týkajících se učiva měly sestavit plán exkurzí, hledat formy aktivizace žáků, rozvíjet mezipředmětové vztahy, uplatňovat branné prvky a polytechnizaci v učivu, rozpracovat podíl členů PK na zajišťování mimoškolní zájmové činnosti žáků, zvýraznit výchovné aspekty obsahu učiva, organizovat jednou ročně ukázkové hodiny, dvakrát ročně vzájemné hospitace, následně je projednat na schůzích. Do půli června předsedové komisí kriticky a náročně zhodnotili náměty pro zlepšení práce v příštím roce.⁴⁶⁶

Při řízení výchovné práce ve třídách se vedení školy opíralo o třídní učitele, proto do systému porad byly začleněny také porady ředitele s třídními učiteli. Ředitel na nich projednával plnění plánu výchovných úkolů v jednotlivých třídách a řešil zásadní výchovné problémy. Také při nich dbal na to, aby třídní učitelé správně koordinovali výchovnou spolupráci s vyučujícími, s organizací SSM a SRPŠ.⁴⁶⁷

Spolupráce školy s rodinou byla vnímána jako základ pro úspěšné studium žáků. Třídní schůzky se konaly 4x ročně. „Škoda, že na tyto schůzky přicházejí často jen rodiče bezproblémových žáků. Rodiče žáků, se kterými jsou problémy, přicházejí až tehdy, kdy je již pozdě řešit problémy jejich dětí.“⁴⁶⁸ Učitelé hodnotili třídní schůzky

---

⁴⁶⁴ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁶⁵ Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele. Praha 1984, str. 112.

⁴⁶⁶ Pokyny pro plán a činnost předmětových komisí 1986.

⁴⁶⁷ Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele. Praha 1984, str. 113.

⁴⁶⁸ Hodnocení výchovně vzdělávací práce školy ve školním roce 1986/87.

tak, že „jsou podobné dodnes. To se prakticky nezměnilo.“⁴⁶⁹ V dalších oblastech třídní učitelé se SRPŠ nespolečně pracovali: „To myslím, že bylo pořád stejně formální jako teďko.“⁴⁷⁰

5.4.2.2 Schůze

V rámci vedoucí role KSČ na pracovišti se konalo několik typů schůzí. První a nejdůležitější byly schůze stranické organizace, které byly představeny v kapitole pojednávající o stranické organizaci.

Na schůze a činnost ROH učitelé příliš nevzpomínali. Většinou se shodli, že „schůze odborové organizace, kde jsme byli, byly spíš krátké, řešily se pouze formální věci.“⁴⁷¹ Někteří o nich ani nevěděli: „Bylo nějaký ROH, nebyla jsem členem, byly nějaké dovolené, ale jen pro vybrané.“⁴⁷²

Dalším místem setkávání byly svazácké schůze. Při škole působil Svaz socialistické mládeže (SSM), který měl být a byl hlavním spoluorganizátorem všech výchovně zaměřených akcí pořádaných školou a pomáhal při jejich propagaci, např. na přípravě prvomájového průvodu.⁴⁷³ Pořádal politická školení pro své členy.⁴⁷⁴ Dále měl usilovat o prosazování pravidel socialistické morálky, mravních kvalit socialistického člověka, zejména ve vztahu ke školním povinnostem a kolektivismu.⁴⁷⁵

Výbor SSM usiloval o rozvoj zájmové činnosti v rámci odpoledních kroužků, např. šachového, fotografického, sportovního a turistického.⁴⁷⁶ SSM také pořádal soutěže, aby žáci získali hlubší poznatky o životě a kultuře v SSSR a jiných socialistických zemích, hrál významnou roli při uskutečňování družebních styků mládeže, od dopisování až po vzájemné návštěvy.⁴⁷⁷ Jak vnímal třídní učitel pozici

---

⁴⁶⁹ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁷⁰ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁷¹ Tamtéž.

⁴⁷² Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁷³ Kronika GJK, 1971/72.

⁴⁷⁴ Tamtéž.

⁴⁷⁵ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984, str. 100.

⁴⁷⁶ Kronika GJK, 1974/75.

⁴⁷⁷ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984, str. 100.

a akce SSM na škole? „Určitě vím, že tu SSM bylo. Někdy se pod hlavičku SSM daly nacpat docela zajímavý věci, to, co se nemohlo - muzikál, nějaké akce. Přímo ve třídě jsem nic neřešil. Nebylo to nějak ideově příliš zdůrazňováno, spíše zájmové věci. Šlo to mimo třídního učitele.“⁴⁷⁸

V rámci SSM měli studenti schůze školní, potom byly schůze SSM v rámci třídy. Průběh schůzovní činnosti SSM se jevil z pohledu učitelů takto: „Měli schůze vlastní, občas tam přizvali kantory. Pokud to bylo ve třídě, tak zvali třídní učitele, pokud to byl školní, tak nám to třeba oznámili. Nevěděli jsme, kolik toho probíhá mimo. Na třídní měli zvat třídního, na celoškolské zvali ředitelství, nebo když tam byla i svazácká organizace mezi kantory, tak mladé kantory.“⁴⁷⁹ V rámci schůzí školního SSM se „řešily nejrůznější věci, i to, kdo pojede na družební zájezd, kdo nepojede, soutěže v jazykových třídách, matematických třídách, řešily se i politické otázky, nemůžu říct, že bych někdy zažila svazáckou schůzi, která by se snažila někoho vysloveně zkoupat. Na takovéhle schůze by nás ani nezvali.“⁴⁸⁰ Později byla na některých školách ustanovena „funkce zástupce ředitele pro práci s mládeží. To vzniklo tři, čtyři roky před revolucí, na Wilhelma Piecka byla taková zástupkyně. Věnovala se práci s mládeží.“⁴⁸¹ V každé třídě měl SSM svého zástupce. Třídní učitelé vzpomínají, že se na něj mohli obracet například v otázce nástěnek. Ale třídní stále za nástěnky zodpovídal. SSM učitelé vnímali jako organizaci, co si „žije svým životem“ a že do ní „vlastně nezasahovali.“⁴⁸² Zpětně lze zástupce třídy v SSM dohledat ve třídních výkazech, těmto žákům byly udělovány pochvaly.

---

⁴⁷⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁷⁹ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Tamtéž.

⁴⁸² Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

5.4.2.3 Školení

Učitelé během svého působení museli absolvovat různá školení. Jedním z úkolů učitele bylo dále se vzdělávat.⁴⁸³ Jednak se účastnili provozních školení, dále školení odborných, nejvíce však vzpomínají na školení politická.

Provozní školení probíhala na začátku školního roku, týkala se především bezpečnosti práce, civilní obrany. *„Existovala různá školení, o bezpečnosti práce, to musí být, nebo se uspořádá nějaká odborná přednáška, nebo bylo školení CO, první pomoci, to všechno muselo být.“*⁴⁸⁴ Probíhala také odborná školení podle aprobačí. Konala se *„v rámci modernizace [nespecifikováno, pozn. aut.], dvou až třídní kurzy.“*⁴⁸⁵ V 70. letech učitel matematiky mohl absolvovat např. školení: *„Množinové pojetí matematického učiva v 1. roč. gymnázií, Modernizované pojetí výuky v matematice ve 2. roč. gymnázií, Soustředění a seminář speciální teorie relativity, Cyklus přednášek Dějiny matematiky, Kurz výpočetní techniky pro učitele matematiky a fyziky na gymnáziích a středních odborných školách.“*⁴⁸⁶

Nejvíce narátoři vzpomínali na politická školení: *„Každý měsíc bylo školení nestraníků a každé měsíc školení straníků. Když jsem byla ve straně, tak jsem se účastnila školení straníků, ale navíc jsem měla na starosti školení nestraníků.“*⁴⁸⁷

Školení nestraníků probíhalo tak, *„že někdo ze sboru, v tom jsme se střídali, na dané téma, které bylo uvedeno v Rudém právu, musel zpracovat práci. Tak v podstatě zpracoval text z Rudého práva, na schůzi se to přečetlo, ostatní poslouchali, neposlouchali.“*⁴⁸⁸ Zpětně tato školení učitelé hodnotili následovně: *„To byla povinnost, to prostě v tom školství tak bylo. Taky jsem občas nějaké ty bláboly musela psát.“*⁴⁸⁹

V rámci některých školení učitelé vypracovávali seminární práce, např. v nich zkoumali možnosti využití znalosti ZTE ve svých předmětech a naopak.⁴⁹⁰ Jak školení vnímali nestraníci? *„Školili nás politicky, abychom dostatečně věřili tomu režimu. Školili nás*

---

⁴⁸³ KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele*. Praha 1985, str. 119-129.

⁴⁸⁴ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁸⁵ Tamtéž.

⁴⁸⁶ Seznam absolvovaných školení, uloženo v soukromém archivu L.B.

⁴⁸⁷ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁸⁸ Tamtéž.

⁴⁸⁹ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁹⁰ Kronika GJK, školní rok 1974/75.

*z politického systému, jak se učí základy společenských věd, filozofie marxismu leninismu. Nebylo to k ničemu.*⁴⁹¹ Někteří si dnes politická školení ani nevybavili: „*Asi to bylo, asi jo. Ale už mě vůbec nic nenapadá. Já si vzpomínám jenom na ta odborná školení. Informace ze stranických školení jsem nevyžívala, tak mě to asi neutkvělo v paměti.*“⁴⁹² Předsedkyně ZO KSC význam těchto školení hodnotila podobně: „*Školení skončilo, nikomu to nic nedalo. Ale zabilo to strašně moc času. Ale ono ani to stranické vzdělávání nebylo lepší. Vůbec se nás to nedotklo.*“⁴⁹³

Školení členů KSC bylo organizováno Vysokou školou politickou.⁴⁹⁴ Po absolvování politického školení měli učitelé vypracovat práce, které posléze hodnotili profesori katedry marxismu-leninismu Vysoké školy politické a Právnické fakulty UK.⁴⁹⁵ Některým straníkům bylo nabízeno studium na Večerní univerzitě marxismu-leninismu: „*Mě pořád někdo strkal, aby šla studovat VUML, tak jsem ho nakonec vystudovala.*“⁴⁹⁶

---

⁴⁹¹ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁹² Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁹³ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁹⁴ Kronika GJH, školní rok 1971/1972. V originále je Vysoká škola stranická, nicméně od roku 1966 byla škola přejmenována na Vysokou školu politickou, proto zde uvádím správný tehdejší název. Vysoká škola politická. In: *Malá československá encyklopedie*. Praha 1987.

⁴⁹⁵ Kronika GJK, str. 1972/73.

⁴⁹⁶ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

5.4.3 Dobový školní jazyk, terminologie a frazeologie

Při psaní školních plánů, zápisů z porad i schůzí bylo třeba použít dobový ideologický jazyk, terminologii a frazeologii. „*Pokud někdo frazeologii ovládne, tak může napsat všechno a je jedno, co ve skutečnosti dělá.*“⁴⁹⁷ Jaká tato frazeologie ve skutečnosti byla? Jak na ni učitelé vzpomínají? Ovládali ji, nebo jí byli pouze ovládáni? Pomáhala jim, nebo naopak byla překážkou?

Pokud chceme zkoumat dobový školní jazyk, je potřeba nahlédnout do tehdejších dokumentů, protože dnes už učitelé plně ovládají školní terminologii současnou. Na tehdejší namátkově vzpomínali ve svých vyprávěních, a to zejména v souvislosti s psaním komplexních hodnocení, přípravou plánů, zapisováním do třídní knihy nebo při výuce. Při zkoumání školní frazeologie se zaměřím na dvě oblasti:

- na vnitřní život oficiálních ideologických pojmů, které Michal Pullman objasňuje na reprodukci oficiálního slovníku; na privilegované postavení klíčových floskulí; na rétorické vymezování a zdůvodňování hranic možného jednání.⁴⁹⁸
- na komunistický jazyk jako fasádu, jako svého druhu falešné vědomí či slovní předstírání, zakrývající ve skutečnosti jiné zájmy, což je podle Michala Pullmana vnímáno především zpětně.⁴⁹⁹

Tyto dva pohledy mi umožní podívat se na školní jazyk z perspektivy používaných slov, ale také zkoumat zpětné pohledy samotných učitelů.

Nejdříve bych se zaměřila na představení hlavních klíčových floskulí, jež se v daných dokumentech objevují. Pro analýzu jsem si vybrala školní roční plány a hodnocení těchto plánů, dále plány předmětových komisí, jakožto hlavní školní dokumenty týkající se výuky.

Hlavním zaklínadlem bylo slovní spojení „*výchovně vzdělávací*“, ať už ve spojení se slovy činnost, práce, proces nebo úkoly. Co si dnes představíme pod hlavním úkolem školy, kdy se měla „*mimořádná pozornost věnovat výchovně vzdělávací práci v prvních ročnících*“? O co ve skutečnosti vyučující usilovali, když

⁴⁹⁷ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁴⁹⁸ PULLMANN, Michal. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha 2011, str. 19.

⁴⁹⁹ Tamtéž, str. 19.

„se všichni snažili o dobrou úroveň výchovně vzdělávací práce“? Co vlastně rozebírali, když „rozebírali výchovně vzdělávací práci“? Jak se vlastně „zvyšovala efektivita výchovně vzdělávacího procesu“? Jen v rámci úvodu hodnocení výchovně vzdělávací činnosti školy v roce 1984/1985 se slovní spojení „výchovně vzdělávací“ objevuje osmkrát.

Slovní spojení mělo znamenat, že důležitou složkou výuky je nejen vzdělání, ale také výchova. Výchova dokonce na prvním místě, což se dá dokázat tím, že veškeré plány se mnohem více než vzdělání věnovaly právě výchově. Např. ve školním roce 1984/85 se všechny hlavní úkoly týkaly výchovy a ani jeden vzdělání. Co si vlastně pod výchovou představit? „Ve výchově žáků gymnázia máme postupně realizovat všeobecný cíl komunistické výchovy – teoretický ideál všestranně a harmonicky rozvinuté osobnosti.“⁵⁰⁰ Základním a určujícím cílem výchovy žáků gymnázia podle Programu komunistické výchovy žáků gymnázia bylo: „Zformovat socialistické uvědomění a komunistické přesvědčení žáků, vyplývající z osvojení základů vědeckého marxisticko-leninského světónázoru.“⁵⁰¹ Pokud spojíme výchovu a vzdělání, tak se zde můžeme dočíst, že hlavním cílem výchovně vzdělávací činnosti ve školním plánu byly následující kroky: „Prohlubovat komunistickou výchovu mládeže v duchu marxismu-leninismu, na principech socialistické pedagogiky uplatňovat komplexní přístup k výchově a vzdělávání, trvale prosazovat vysokou ideovost a odbornost, kvalitu a efektivnost výchovně vzdělávacího procesu a ověřovat výsledky.“⁵⁰² Tedy hlavním úkolem výchovně vzdělávací činnosti byl mj. komplexní přístup k výchově a vzdělávání a efektivnost výchovně vzdělávacího procesu. Co se pod těmito pojmy skrývalo, osvětlují plány předmětových komisí. Jak chtěly dosáhnout zvýšení efektivity výchovně vzdělávacího procesu? „Každý člen seznámí na všech schůzích ostatní členy se svými zkušenostmi z aktivizace žáků ve školní i domácí přípravě a osvědčené metody a postupy budou vyzkoušeny ostatními členy PK.“⁵⁰³ Jak naplňovat výchovně vzdělávací proces? V přírodovědných předmětech bylo například doporučeno: „Využívat významná výročí a události, hlavně se zaměřit na využití oslav 40. výročí osvobození. Ve fyzice např.

---

⁵⁰⁰ Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele. Praha 1984, str. 4.

⁵⁰¹ Tamtéž, str. 4-5.

⁵⁰² Plán výchovně a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/85. Ukázky z něj v příloze.

⁵⁰³ Plán předmětové komise biologie a chemie na rok 1984/85.

zadáním referátů zaměřených na spolupráci ČSSR a SSSR v oblasti vědy a techniky, výzkumu vesmíru, kosmonautiku, energetický systém zemí RVHP, objevy ruských a sovětských fyziků apod.⁵⁰⁴ V humanitních předmětech: „Využívání novin a časopisů odebíraných ve třídách a ostatního tisku, programů rozhlasu a televize, návštěva výstav a ostatních příležitostných akcí. Návštěva filmového pásma o zeměpisných zajímavostech ČSSR k výročí vzniku státu, vyhlášení Košického vládního programu – referát žáků, 75. výročí MDŽ – informovat učitele o motivaci k svátku, 95. výročí oslav 1. máje – ukázka pamětních odznaků a plaket, využití školní akademie besedou s účastníky SNP.“⁵⁰⁵ A co se pro zvýšení efektivity výchovně vzdělávacího procesu osvědčilo? „Osvědčily se zejména krátké testy základních znalostí.“⁵⁰⁶ Z těchto výpovědí vyplývá, že obsah slovního spojení byl tak široký, že se pod něj dalo skrýt téměř vše. Důležité bylo, že výchovně vzdělávací cíle byly plněny.

V rámci zpětného vnímání komunistického jazyka jako fasády se někteří učitelé pozastavovali nad tím, jak byli frazeologií ovládnuti: „Někdo je ukecaný, dokáže všechno odít mnoha slovy: např. jak se uplatňuje proletářský internacionalismus. Navíc byly příručky, které se musely povinně odebírat. Ve chvíli, kdy to někdo ovládal, tak byl za vodou.“⁵⁰⁷ Ne pro všechny to bylo jednoduché: „Ježišmarja, nejsem češtinář, nejsem jazykář, tak jsem rodila každou větu.“⁵⁰⁸ Kde všude se podle nich frazeologie promítla? „No, to byla největší legrace - jak to zabudovat do té matematiky a do té fyziky. Nakonec nám pomohl Výzkumný ústav pedagogický s tím, že vymysleli příklady. Ty příklady samozřejmě měly ideologický pozadí. To ten text byl dobový, takže už tam nebyli úderníci a stachanovci, to se nenosilo. Museli tam být dělníci pracující v továrnách, zemědělci pracující na polích.“⁵⁰⁹ Vyskytovala se nejen v matematických slovních úlohách, ale také ve školních plánech, v zápisech do třídní knihy, v hospitačních arších i v „maturitních otázkách musela bejt – sklářský průmysl po nebo před 14. sjezdem, jinak by ty otázky neprošly.“⁵¹⁰ Narátorka vzpomínala i na absurditu, kdy si „jedna třída dělala legraci, že bychom měli integrálem počítat obsah pěticipé

⁵⁰⁴ Plán předmětové komise matematiky, fyziky a deskriptivní geometrie na školní rok 1984/85.

⁵⁰⁵ Plán práce předmětové komise občanské nauky, dějepisu, zeměpisu na školní rok 1984/85.

⁵⁰⁶ Hodnocení plánu předmětové komise biologie-chemie na schůzi PK 22. května 1985.

⁵⁰⁷ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁰⁸ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁰⁹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵¹⁰ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

hvězdy.“⁵¹¹ Pro některé učitele nebylo ovládnutí tehdejší frazeologie až tak náročné: „Nějakou tu ideologii tam bylo potřeba dostat, např. výroba se zvýší o tolik a tolik procent, je třeba tam zabudovat, abychom nebyli odtrženi od té praxe. V té fyzice to je to samé. Další věc byla, ten vědecký světový názor, abychom nesklouzli do idealistické filozofie. Zabýváme se stavbou hmoty, tak už uplatňujeme materialistický světový názor. Využívali jsme lety do vesmíru. V tom byli Rusové dobří, my jsme nezdůrazňovali ty Američany. U těchto témat jsme mohli prokázat, že učíme řádně.“⁵¹²

Někteří učitelé na školní frazeologii vzpomínali více, někteří méně. Nejvíce se k ní vraceli učitelé přírodovědných předmětů, hlavně matematiky, chemie a fyziky. Může to být tím, že pro ně ovládnutí frazeologie bylo těžší než pro učitele humanitních předmětů.

V rámci vhledu do analýzy používaných slov souhlasím s Michalem Pullmanem, že „pokud lidé pro podpoření svých požadavků a názorů použili ideologický slovník a veřejně jim stvrdili svůj příklon k ideálu spokojené a depolitizované společnosti, mohli počítat s tím, že se jim otevře možnost realizace různých (třeba i nonkonformních) potřeb a postojů. Předpokladem bylo, že neuvedou v pochybnost základní ideologické principy (a jimi podloženou praxi vedoucí úlohy strany či plánované ekonomiky) a vyvarují se všech destabilizačních účinků svých zájmů a preferencí.“⁵¹³ Což učitelé do jednoho dodržovali. Nikdo z nich se nezmiňoval, že by slovník nepoužíval, nebo nějak bojkotoval. Spíše mluví o tom, v čem s ním měli problém a jaké mechanismy využívaly k tomu, aby ho ovládli (křížovkářské slovníky, uvedení sovětských vědců a autorů, ...). Dobová frazeologie se stala nejen důležitou pomůckou při konsolidaci školství, ale také mechanismem udržujícím školu alespoň navenek oporou socialismu.

---

⁵¹¹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵¹² Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵¹³ PULLMANN, Michal. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha 2011, str. 21.

5.4.4 Materiální zabezpečení výuky – učebnice a pomůcky

Pro konsolidaci systému a stabilizování režimu po roce 1968 byl také důležitý růst životní úrovně projevující se hlavně v hmotném zabezpečení obyvatelstva.⁵¹⁴ Směrnice přijatá na XIV. sjezdu KSČ mimo jiné říkala, že „*hlavním cílem hospodářské politiky [...] je zajistit v souladu se socialistickým způsobem života vyšší uspokojování potřeb obyvatelstva a další upevnění životních jistot pracujících.*“⁵¹⁵ Vybavení škol bylo obzvlášť podstatné, protože „*uskutečňování náročných výchovně vzdělávacích cílů není myslitelné bez dostatečného materiálního zabezpečení.*“⁵¹⁶ Učitelé vzpomínali na učebnice, pomůcky k vyučování a techniku, které během vyučování mohli využívat a využívali.

Učebnice byly z hlediska výchovně-vzdělávacího působení proklamativně nepostradatelné už od počátku 50. let, kdy vyšlo usnesení ÚV KSČ o učebnicích.⁵¹⁷ V systému vzdělávání měla učebnice pro práci učitele i žáka klíčový význam. Jako základní učební prostředek vycházela z učebních osnov. Srovnatelný význam se ovšem kladl i na její ideologický rozměr: „*V rámci své vzdělávací funkce uskutečňuje ideově politickou výchovu. Práce s učebnicí vede žáka důsledně k chápání jevů a událostí z marxistických pozic a z třídního hlediska jej vychovává v duchu socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu.*“⁵¹⁸ Ve školách se používaly jen učebnice, které schválilo a doporučilo ministerstvo školství.⁵¹⁹ Pro každý předmět byla schválena jen jedna, nebylo možné vybírat z více typů učebnic. Někteří učitelé učebnice vůbec nepoužívali, jiní je používali a srovnávali je s dnešními: „*Podle těch učebnic nebylo možné učit. Fakt jsem je nepoužíval, fakt je, že je moc nepoužívám ani teďka.*“⁵²⁰ Pokud je vyučující nepoužívali, tak buď učili podle svých znalostí, nebo používali své učebnice ze studií: „*Učebnice? Stejný autoři, kteří opisovali pořád to samé. Já jsem*

⁵¹⁴ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. Praha 2010, str. 396.

⁵¹⁵ *40 let československého školství*. Praha 1985, str. 32.

⁵¹⁶ Tamtéž, str. 32.

⁵¹⁷ *Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy*. Praha: Kult. prop. odd. sekr. ÚV KSČ, 1951. 27, [2] s.

⁵¹⁸ Instrukce o knižních učebních pomůckách pro školy poskytující základní, střední a vyšší vzdělání a jejich vydávání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky*. 1973, str. 140-141.

⁵¹⁹ Učebnice. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. Praha 1967.

⁵²⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

*nikdy podle učebnic neučila, já jsem učila podle vysokoškolské, když už, nebo zkušeností. Ani teďka učebnice nepoužívám...*⁵²¹ Třetí varianta byla používat jiné materiály: *„Ta učebnice branné výchovy, to byla hrůza. A ještě dodneška vidím, jak vypadá. Byla taková zelená, dost těch ideových žvástů. V ní toho bylo tolik, prostě příšerný, to jsme vytěsnili, pak jsme s tím my nepracovali, to jsme měli spoustu jiných materiálů, co jsme neměli, to nám půjčoval Svazarm.*⁵²²

Někteří učitelé byli s učebnicemi téměř spokojeni: *„Ty, co jsme používali, nebyly tak špatné, k některým se vracíme,“* ale jinak dnes jsou učebnice *„lepší, lépe udělané, některé byly až moc odborné a nebylo to ono.*⁵²³ Na některých učebnicích se dají najít i pozitiva, co přetrvala delší dobu: *„Co si tak vzpomínám, je pravda, že starou zoologii a starou botaniku jsme dlouho používali, dlouho to byla docela dobrá učebnice. V tom, že tam byly úžasné obrázky. Když si ty knížky vezmete a vezmete si nynější knížky, tak to furt někdo kopíruje.“* Obecně však jejich úroveň také nepovažovali za vyhovující: *„Bylo to dělaný formou skript, to bylo tenkrát docela náročný.“* S dneškem se tehdejší učebnice *„nedají srovnat, teď jsou nádherný obrazový publikace. Taky je k tomu pracovní sešit, barevná učebnice, pro kantory metodická příručka, to si myslím, že je docela dobrý a těch knížek je tolik, že těžko si vybrat.*⁵²⁴ Někomu naopak dodnes vyhovují staré: *„Učebnice se měnily, ze začátku, když byly nové, tak jsem se držela starých. V něčem byly mnohem lepší, některé byly podrobněji, jak jde vývoj dopředu. Obě holky [také učitelky, pozn. aut.] si po mě učebnice nechaly a říkají, hele mami, v té staré je to nejlepší.*⁵²⁵ V některých učebnicích si narátoři chválili nové poznatky: *„Učebnice na biologii. Byly hnědý, hodně nabouchaný fakty, ale myslím si, že byly dobrý. Neuvěřitelný na tu dobu. Nový poznatky. Pořád koncepce, pořád nové učebnice, pořád se měnily. Ta, podle které jsem poprvé učila, ta byla docela dobrá. Používali jsme je, dodneška se do nich podíváme. Už tam byla genetika, translace, transkripce. To bylo fantastický.*⁵²⁶

Pokud si učitelé zvykli podle učebnic neučit, tak podle nich neučí ani dnes. Pokud je používali, tak na nich oceňovali obrázky, naopak textově se jim zdály hodně

⁵²¹ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁵²² Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵²³ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵²⁴ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵²⁵ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵²⁶ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

složité. Často na ně vzpomínali s nádechem nostalgie, i když dodávali, že dnes mají učebnice ilustrace a fotografie lepší, a pozitivně hodnotili využívání pracovních sešitů. Hodnocení, jaké typy učebnic na jaké předměty byly dobré, není pro tuto práci podstatné. Důležité je, že ačkoliv byly učebnice velmi propagované a tvořily nezbytnou součást výuky, nebyly všemi učiteli používány.

Kromě učebnic jsou pro výuku důležité i další knihy. Za knižní učební pomůcky se považovaly i různé učební texty a mimočítanková četba.⁵²⁷ „Spoustu těch knih jsme měli z té Turbovky, z toho totáče. Tam jsme nakupovali hodně. Problém byl v tom, že když přišly peníze, tak většinou přišly v listopadu, musela jste je do prosince utratit... Takže člověk musel mít známý, aby všechno sehnal, známý v knihkupectví, ale i ve sportu...“⁵²⁸ Knihovny si učitelé považovali: „Nám docela knihovnu kdysi záviděli. Teď už to vypadá, že už je to zastaralý, tak někteří kolegové říkali, proč si to tam syslíme, že by se to mohlo vyhodit, že to zabírá místo, ale mě to srdce nedovolí. To je letité nahromadění, taková ukázka vývoje té biologie třeba.“⁵²⁹

Za školní učební pomůcky byly považovány „přirozené objekty nebo předměty napodobující skutečnost nebo symboly, které ve vyučování a učení přispívají jako zdroje informací k vytváření, prohlubování a obohacování představ a umožňují vytvářet dovednosti v praktických činnostech žáků, slouží k zobecňování a osvojování zákonitostí přírodních a společenských jevů.“⁵³⁰ Proto byly brány jako „jeden z významných prostředků výchovně vzdělávací práce školy.“⁵³¹

Učitelé si pomůcky k výuce většinou chválili: „Fyzikální pomůcky byly slušné, ten předchůdce se snažil, aby tam toho bylo hodně.“⁵³² Nejen ve fyzice, ale také v biologii: „Je tedy fakt, že jsme měli hodně pomůcek, že jsme to ještě natahali sem, ty modely, hlavně z člověka. Nebo Němci [pomůcky z NDR, pozn. aut.] tehdy vydávali docela dobrý obrázky, jak botanický, tak zoologický, tak toho člověka. Takže to máme doted'ka, ty byly docela dobrý, ale to byly ty velký obrázky. Tak ty se v té době používaly.“⁵³³ Pomůcky se využívaly i v dějepise: „Já jsem pracoval hodně s těma

⁵²⁷ KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. Praha 1967. pomůcky učební, str. 37.

⁵²⁸ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵²⁹ Tamtéž.

⁵³⁰ Pomůcky učební. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. Praha 1967, str. 37.

⁵³¹ Tamtéž, str. 37.

⁵³² Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵³³ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

*atlasama. Potom byly nástěnné mapy, pak se začaly vyrábět - k archeologii - modely z nějaký sádrový hmoty: pěstní klín, bronzové kopí, sada od doby kamenný až železný, řada tří předmětů, který jsem posílal, mohl jsem ukázat, jak to vypadá ve 3D.*⁵³⁴ Žádný z vyučujících se nezmiňoval, že by byla o pomůcky nějaká větší nouze. Většina se shoduje, že „*to bylo daleko lepší než dnes. Protože existovala firma, státní firma [Komenium, pozn. aut.], která dodávala školám pomůcky, byla to ústřední dodávka.*“⁵³⁵ Někteří upozorňovali na paradox, že „*za komoušů bylo centrální řízení, takže byla i centrální dodávka, takže všechny školy byly zásobovány všemi pomůckami. Chemikálie, model, ... byla povinnost, že ty školy to musely dostat. Teď si to musíme shánět sami, ale nejsou peníze, tak to nemáme.*“⁵³⁶ Takže „*dnes dostaneme peníze na provoz a na pomůcky nezbyde skoro nic. Pomůcky sem tam něco koupíme, ale málo, máme hlavně ty, co se v 70. a 80. letech získaly. Po revoluci, do roku 95,97, se peníze dávaly, pak se začalo šetřit, dnes jsou pomůcky velmi drahé, z Francie, Německa.*“⁵³⁷

Naopak při čtení zápisů z předmětových komisí se zdá, že situace s dodávkou vyučovacími pomůckami i učebnic nebyla až tak růžová. V rámci školního výchovně vzdělávacího plánu si měly předmětové komise rozpracovat seznam požadavků na materiální vybavení školy.⁵³⁸ Předmětová komise ON, D, Z si v zápisu ze schůze v rámci požadavků napsala: „*Objednat všechny metodické příručky pro novou koncepci [Projekt dalšího rozvoje čs. výchovně vzdělávací soustavy, pozn. aut.]. Objednat nové mapy, diagramy, blokdiagramy a diafony vydané k nové koncepci. V zeměpise většina stávajících pomůcek je nepoužitelná. Zajistit atlasy čs. i svět. dějin, atlasy zeměpisné, které stále chybějí. Vyčlenit a vybavit odbornou učebnu společensko-vědních předmětů.*“⁵³⁹ Předmětová komise biologie a chemie si napsala o třicet optických mikroskopů, pět binokulárních, třicet laboratorních souprav k pitvání, třicet laboratorních souprav chemikálií k biologickým praktikám, dvě osmdesátilitrové akvária a deset elementek, tři tonometry a fonendoskopy, respirometr, sítky na odchyt živých objektů.⁵⁴⁰ Co z toho bylo splněno? „*Požadavky na materiální vybavení*

⁵³⁴ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵³⁵ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵³⁶ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵³⁷ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵³⁸ Plán výchovně a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/1985.

⁵³⁹ Zápis ze schůze předmětové komise On, D, Z, která se konala 22. května 1985.

⁵⁴⁰ Plán předmětové komise biologie a chemie na školní rok 1984/1985.

zůstávají trvalým úkolem do příštího školního roku. Z plánovaných materiálů byly dodány zatím optické mikroskopy. Náhradou nedostatečného materiálního vybavení byly exkurze do Ústavu makromolekulární chemie, které ovšem by měly být vhodným doplněním výuky jak Bi, tak Ch i v příštích letech..⁵⁴¹

Kromě učebních pomůcek byla za důležitou považována i vyučovací technika: *„Je třeba i nadále podporovat využívání moderní didaktické techniky, aby se neustále zdokonaloval výchovně vzdělávací proces.“⁵⁴² Z techniky učitelé využívali např. videa: „Filmy - já jsem hodně používal filmy - dokumentární. Byl problém naučit se na promítače, každou chvíli nějaký technický problém. Bojoval jsem s tím docela.“⁵⁴³ A jaké typy filmů byly: „Hodně z moderní doby - to byly hodně filmy z války. Něco málo z první světový, ale hlavně druhá světová válka, kde byl samozřejmě Stalingrad. Ale promítal jsem třeba i takový věci, který u nás šly. Tora, Tora, Tora. Sice je to hranej film, ale je o přepadení Pearl Harboru, jo, a bylo to tak úžasně udělaný s tou americkou schopností vytvořit iluzi - historický letadla - to muselo stát obrovský peníze - ale tam se ukázalo, jak to v podstatě bylo. Nebo byly historický věci a to promítám dodneška - Břetislav a Jitka - což je takovej vstup do středověku.“⁵⁴⁴ Dále vyučující používali meotary: „Byly fólie, na něž se dalo něco fixem napsat, pak se to dalo promítat na stěnu. Tak to jsem začal docela často využívat. Protože mi nestačila ta čítanka, tak jsem to napsal a promítal jsem na tu stěnu, a s tím jsme docela pracovali.“⁵⁴⁵ „Přepisoval, přepisoval jsem [na folie texty, pozn. aut.], ještě to mám do dneška někde schované, přepisoval jsem na tu blánu fixem, všechno bylo opravdu předpotopní, rozmazávalo se to.“⁵⁴⁶*

A jak se dodávala moderní technika? *„Daří se doplňovat sbírky moderní didaktickou technikou, letos se podařilo získat magnetofony pro PK Rj. Škoda, že Komenium posílá ne to, co bylo objednáno třeba již dva roky, ale to, co právě je, často*

---

⁵⁴¹ Hodnocení plánu PK biologie – chemie na schůzi PK 22.5.1985.

⁵⁴² *Ideově pedagogické pokyny a pedagogicko-organizační opatření pro školy a výchovná zařízení I. a 2. cyklu ve školním roce 1975/76.* Praha 1975, str. 1 a str. 12.

⁵⁴³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

jen tradiční učební pomůcky. Komenium by si mělo uvědomit, že nová koncepce vyžaduje i zcela nové funkční a vyhovující učební pomůcky.“⁵⁴⁷

Lze si povšimnout určitého rozporu. Učitelé vzpomínají na dostatek pomůcek, naopak zprávy předmětových komisí, ve kterých byli, mluví o opaku. Další rozpor se týká oslav výročí. Všichni mluví o slavení, ale slavilo se ve skutečnosti?

5.4.5 Oslavy výročí a nástěnky

Oslavy výročí doprovázené vyzdobenými nástěnkami byly nedílnou složkou života školy. Správně a řádně oslavit výročí, nebo alespoň o tom napsat, byl jeden z velkých úkolů školy. V rámci celoročního plánu se stanovovaly hlavní úkoly výchovně vzdělávací činnosti, například ve školním roce 1984/85 k nim patřilo: „*využívat významných výročí a událostí a aktuální výzdobu školy*“. Jednotlivé kroky byly dále rozpracovány v příloze plánu.⁵⁴⁸ V daném roce bylo 34 výročí. K výročí bylo připsáno, k jakému předmětu se pojí, kdo ho připomene v rozhlasové relaci, či jestli se půjde na filmové představení. Například Mezinárodní den míru připomínali třídní učitelé, 65. výročí založení *Rudého práva* rozhlasová relace, podobně jako 40. výročí znárodnění, k ukončení Měsíce česko-sovětského přátelství (MČSP) se konalo filmové představení, narození Klementa Gottwalda se připomínalo v občanské nauce a dějepisu, o MDŽ se staral ZV ROH, o Den učitelů SSM.⁵⁴⁹ Seznamy výročí i správná úderná hesla vycházely např. v *Zápisích agitátora*⁵⁵⁰ nebo ve *Slově agitátora*.⁵⁵¹

S výročím se pojila výzdoba školy. V plánu školy bylo rozepsáno, jaký kantor má na starosti vlajky, květiny či nástěnky.⁵⁵² Existovala přesná evidence nástěnek, každá měla svůj účel – jestli výzdoba bude zaměřená na SSM, volbu povolání a vojenské školy, SČSP, nebo práce studentů. Ve třídách se měnily minimálně jednou měsíčně. Zaměření výzdoby záleželo na významných dnech – jako Den tisku, Den

⁵⁴⁷ Hodnocení výchovně a vzdělávací práce školy ve školním roce 1986-1987.

⁵⁴⁸ Plán výchovně a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/1985.

⁵⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁵⁰ např. KOHOUT, Jan, ed. aj. *Zápisník agitátora*. 1985. Praha 1984.

⁵⁵¹ *Slovo agitátora: materiál pro agitátory a referenty*. Praha: odbor propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952-1989.

⁵⁵² Plán výchovně a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/1985.

ČSLA, Den znárodnění, Schválení zákona o federalizaci, či VŘSR.⁵⁵³ O nástěnku se staral předseda SSM ve třídě, ale ručil za ni třídní učitel. „*Hlavně se musely dělat nástěnky ve třídách, dělaly se nástěnky ideově zaměřené. Byl seznam toho, že nástěnka musí být k tomuhle, nástěnka k tomuhle, k nějakým těm výročím. Kontrolovalo se to.*“⁵⁵⁴ Kontrolu mělo provádět vedení školy, určená soudružka učitelka a kulturní referent SSM. Hodnocení výzdoby třídy se projevilo také v hospitacích, kdy vedle toho, jak daný kantor učil, se hospitující rozepsal o výzdobě třídy a nástěnkách. Zápis mohl vypadat např. takto: „*Kázeň! Pěkná nástěnka! Orientační známky v průběhu výkladu. Výklad se špatně zapisuje.*“⁵⁵⁵ Nebo: „*Výzdobu ve třídě je nutné aktualizovat (MDŽ, zima).*“⁵⁵⁶ Později už byla zařazena v hospitačních arších i kolonka s názvem výzdoba třídy, pořádek, třídní kniha. Co se v ní můžeme dočíst? „*Příliš mnoho plakátů po zdech, lavice čisté.*“⁵⁵⁷

Na konci školního roku se oslavy výročí projevily v hodnocení výchovně vzdělávací činnosti: „*Výchovné využití významných výročí, především 40. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou,*“ bylo hned prvním bodem. Průběh výročí zpráva hodnotila kladně: „*Prostupovalo výchovnou prací všech vyučujících. Vyvrcholením oslav 40. výročí osvobození byla i účast dvou celků dorostenců a dvou celků dorostenek na ČSS 85 na Strahově.*“ Kromě spartakiády se konala i řada dalších akcí: „*Ideologická konference, která projednávala úspěchy a rozvoj čs. vědy, společnosti a školství uplynulých 40 let, návštěvy dvou filmových představení – Vývoj fašismu a Opus pro smrtihlava, beseda s příslušníkem SNB pro žáky prvních ročníků, pořad k výročí založení Rudé armády v Domě sovětské armády a kultury, návštěva památníku v Lidicích, pravidelné využívání stranického a denního tisku. Výročí osvobození bylo námětem školní akademie, která byla pořádána v květnu ve Smetanově muzeu.*“⁵⁵⁸ Výchovně vzdělávací proces byl vhodně doplňován aktuální výzdobou školy. „*Výzdoba a pořádek ve třídách byly v průběhu školního roku pravidelně kontrolovány a hodnoceny soutěží organizovanou SSM a vedením školy. Nejlepší kolektiv - I.B byl odměněn 14ti denním zájezdem do Polska. Rozhlasové relace*

⁵⁵³ Plán výchovně a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/1985.

⁵⁵⁴ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁵⁵ Záznam o hospitaci ze dne 23.10.1984.

⁵⁵⁶ Záznam o hospitaci ze dne 4.7. 1986.

⁵⁵⁷ Záznam o hospitaci ze dne 24.11.1988.

⁵⁵⁸ Hodnocení výchovně vzdělávací činnosti školy ve školním roce 1984/85, str. 1-2. Ukázka v příloze.

k významným výročím roku se neuskutečnily vzhledem k poruchovosti školní rozhlasové aparatury.⁵⁵⁹

Největší oslavy se pojily s prvním májem. „Předpokládalo se, že kantor půjde s dětma na prvního máje na Letnou.“⁵⁶⁰ „Byla to taková povinnost, za to zodpovídal třídní.“⁵⁶¹ To, jak ten den učitelé využili, se už velmi různí. „Protože se nám se školou nechtělo chodit, tak jsme s manželkou chodili za oddíl Uhelný sklad, já jsem byl tenkrát trenérem softbalového družstva dorostenců, se kterým jsem několikrát vyhrál přebor Prahy, tak jsme chodili se sportovci.“⁵⁶² „Vždycky jsme měli sraz a pak jsme se rozešli a šli jsme do hospody se studenty, samozřejmě.“⁵⁶³ „Na Letné byl obrovský šrumec. Vždycky jsme se šli ukázat vedení, jestli tam jsme, než jsme se ztratili. Třída to stejným způsobem šla uplatnit na mě, než se ztratili. Ale v tom šrumci se ztratili.“⁵⁶⁴

Dále si narátoři připomínali hlavně Vítězný únor a 9. květen, oslavy VŘSR: „Schůze, museli tam všichni, část toho profesorského sboru tam byla. Když byly sjezdy, tak se muselo na shromáždění. Nebo když přijel nějaký představitel sousední země, strany. Tak studenti chodili mávat tady, ve Střešovicích, nebo na letiště.“⁵⁶⁵

Kromě pravidelných výročí také mohly nastat mimořádné události: „Samozřejmě, že občas tady byly nějaké akce, pro mě velké utrpení bylo, když se prezidentem stal Husák a všichni jsme dostali povel, půjdete do třídy, pohovořit o soudruhu Husákovi. Dodneška si vzpomínám, do jaké třídy jsem šel. Nebyla to moje třída, jak jsem byl opravdu znechucen a otrávený, jak na mě koukali, já koukal na ně, tak jsem jim položil otázku: co si myslí, jaký to musí být pocit pro člověka, který byl x let zavřený ve vězení, a najednou se stane prezidentem? Tak jsme se z toho nějak trošičku vyhlali. To už byl hlavní symbol tehdejší doby, bych řekl bruslení po tenkém ledě, balancování někde na okraji.“⁵⁶⁶

Tato kapitola má možná špatný název „Oslavy výročí“. Nejednen vyučující by namítl: „My jsme nic neslavili, pokud jsme museli někam jít, tak jsme tam šli.“⁵⁶⁷

---

⁵⁵⁹ Hodnocení výchovně vzdělávací činnosti školy ve školním roce 1984/85, str. 1-2.

⁵⁶⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶¹ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶² Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶³ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶⁴ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶⁵ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶⁶ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶⁷ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

„A hlášení děti moc neposlouchaly.“⁵⁶⁸ Z vyprávění o výročí se vyklube projev, schůze a hodnocení nástěnky. Ano, výročí byla, ale ani se neslavilo, jen se formálně udělalo, co bylo nařízeno. A pak samozřejmě bylo nutné splnění řádně zapsat a vykázat v třídní knize a v hodnocení uplynulého školního roku.

5.4.6 Brigády, lyžařské a branné kurzy, výměnné zájezdy

Naopak celkem s nadšením učitelé vzpomínali na různé brigády, kurzy a výměnné zájezdy. Kromě běžné školní činnosti se v rámci školní docházky konaly četné mimoškolní akce. Všechny měly své opodstatnění ve školním výchovně vzdělávacím plánu, který vymezoval jejich účel: „*Formovat a prohlubovat socialistický vztah k práci, úctu k práci a pracujícím, vytvářet návyky uvědomělé pracovní morálky, rozvíjet polytechnický charakter vzdělání a technickou tvořivost.*“⁵⁶⁹ Prostředkem k dosažení tohoto cíle bylo: „*Zajišťovat exkurze do výrobních podniků, v těsné návaznosti na praktické zkušenosti žáků rozvíjet jejich ekonomické myšlení, využívat zkušenosti z praxe a brigád žáků.*“⁵⁷⁰ První částí mimoškolních akcí byly právě brigády a exkurze do výrobních zařízení. Dalším cílem bylo rozvíjet ve spolupráci se SSM mimoškolní zájmovou činností žáků – např. lyžařskými zájezdy.⁵⁷¹ V rámci těchto akcí se měl vytvářet „*uvědomělý, aktivní vztah k míru a obraně socialistické vlasti, rozvíjet branné vědomosti a dovednosti, propagovat brannou politiku státu, socialistické vlastenectví a proletářský internacionalismus.*“ Prostředkem k tomu byly závody branné všestrannosti, návštěvy vojenských muzeí nebo branné kurzy.⁵⁷²

V rámci již zmiňovaného roku 1985/86 se na Gymnáziu Nad Alejí konal lyžařský zájezd prvních ročníků, branný kurz třetích ročníků a brigády, např. sklizeň brambor v Nové Cerekvi ve čtvrtých ročnících. Byla rozplánována branná cvičení, výchovné koncerty a podrobný plán exkurzí.⁵⁷³ První ročníky navštívily v rámci českého jazyka Památník národního písemnictví a Městskou knihovnu, v rámci dějepisu

---

⁵⁶⁸ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁶⁹ Školní plán na rok 1985/86, str. 5.

⁵⁷⁰ Tamtéž, str. 5, 6.

⁵⁷¹ Tamtéž, str. 7.

⁵⁷² Tamtéž, str. 7, 8.

⁵⁷³ Tamtéž, str. 22.

Závist u Zbraslavi, ZOP Technické muzeum, chemie Makromolekulární ústav. V dalších ročnících měli studenti navštívit široký záběr míst od středověké architektury, přes vojenské muzeum, šlechtitelský ústav, JZD Slušovice, kasárny, soudní přelíčení, výrobu gobelínů...⁵⁷⁴ Za povšimnutí stojí, že učitelé tyto exkurze ve svých vyprávěních až tolik nezmiňovali, vyjma učitelů biologie a dějepisu: „*Modřanská rokle, Šárka..., což se dalo spojit – Zbraslav, slovanská hradiska.*“⁵⁷⁵ Hlavně narátoři vzpomínali na brigády, které se týkaly všech vyučujících.

5.4.6.1 Školní brigády

Školní brigády byly „*jednou z forem obecně prospěšné práce žáků. [...] Zároveň jsou jedním z prostředků spojení vyučování s výrobou. Jde zejména o pomoc v zemědělství (sklizeň sena, žňové práce, sklizeň chmele, okopanin apod.), v lesnictví (zalesňování holin, kalamitní těžba dříví), v potravinářském průmyslu (sběr lesních plodin a hub), ve farmaceutickém průmyslu (sběr léčivých bylin) a ve stavebnictví.*“⁵⁷⁶ Brigády se staly pravidelnou součástí školního roku: „*Začínalo se v srpnu, v září česáním chmele, pak se jezdilo dost často na brambory pravidelně někdy v září, začátkem října, pak se jezdilo v březnu na první drátkování, pak se jezdilo o měsíc, dva měsíce později na druhé drátkování, tak to běželo dohromady, dokolečka, brigády vždycky byly zdrojem věcí příjemných i nepříjemných.*“⁵⁷⁷

Na tyto akce vzpomínali učitelé hned z několika důvodů. Brigády například plnily seznamovací ve chvíli, kdy začínala třídu učit nová kantorka: „*Odjela jsem na podzimní sklizeň chmele, s dětma, které jsem ještě neznala. No, ale poznala jsem je brzo, oni byli úžasní, makali.*“⁵⁷⁸ Brigády také sloužily jako dobrý stmelovací mechanismus ve vztahu učitel-žák: „*Já jsem s nima tenkrát žil. Já jsem s nima jezdil na vody, na chmely, prostě všude jsem s nima byl v terénu, v praktickém životě. Takže oni mě brali úplně jinak než teď kantory, který je maj dnes jen tři hodiny.*“⁵⁷⁹ Společně

---

⁵⁷⁴ Plán exkurzí ve školním plánu na rok 1985/86. Ukázka v příloze.

⁵⁷⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁷⁶ Brigády školní. In: KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. Praha 1965, str. 29-30.

⁵⁷⁷ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁷⁸ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁷⁹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

strávený čas pomáhal při upevňování kolektivu: „*Se třídou jsem pracoval jako s kolektivem, ale nějak mi to nepřipadalo, že bych to dělal nějak násilně. Mně se to tenkrát jevilo jako přirozený, jak jsme jezdili na ty chmely.*“⁵⁸⁰ Důraz na kolektivismus v rámci socialistické výchovy vyplýval z „*podstaty společenských výrobních vztahů socialistické společnosti. Jedním z hlavních cílů komunistické výchovy je vychovat kolektivistu. Člověka, který uvědoměle spojuje své osobní zájmy, chování a jednání se životem a prací kolektivu, má vypěstované povědomí kolektivní odpovědnosti, návyky kolektivní práce a vzájemné soudružské pomoci, odpovědně plní povinnosti člena kolektivu a podle svých sil a schopností přispívá k dosažení společného, společensky užitečného cíle. Tyto vlastnosti mají tvořit základ celé morálky socialistického člověka a jimi se má nejvýrazněji odlišovat od epochy soukromého vlastnictví a z něho vyvěrajícího individualismu a egoismu. [...] Tvořivé uplatňování principu kolektivismu je páteří, nejcharakterističtější rysem úsilí a činnosti i všech vyučujících a výchovných pracovníků.*“⁵⁸¹

Neméně důležitá byla i finanční odměna za vykonanou práci: „*Oni si dost vydělali,*⁵⁸² *my jsme si taky přivydělali ke kantorskému platu, i když to byla těžká práce, tak moje třída jezdila skoro celá.*“⁵⁸³ Na brigádách se také žáci ukázali i v jiném světle: „*tam se měly možnost ukázat i ty děti, které v prospěchu nebyly třeba tak výborné, ale na těch brigádách se ukázalo, že jsou třeba nesmírně zruční. A že prostě si dovedou s každou prací poradit, že jsou organizačně schopní atd.*“⁵⁸⁴

Také pražským dětem pomohlo, že se „*dostaly na venkov. Zažily zábavy, promítání filmu venku.*“ Večery se trávily různě: „*Byli jsme na podzim na bramborách v jedné vesnici, kde bylo pět, deset baráků, jedna hospoda. Tak jsem věděl, že buďto si budu muset sednout na celý večer do hospody, nebo je tam neuhlídám. Zjistil jsem, že vzadu v hospodě je divadelní sál, v tom sále jsme našli kulisy. Tak jsme se vyhecovali navzájem a já jsem jim řekl, aby si udělali skupinky, že udělají divadelní představení*

---

⁵⁸⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁸¹ Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele. Praha 1984, str. 21.

⁵⁸² Že byly brigády placené, dokládá i Potvrzení o přijetí částky 2 250 Kč za brigádu, kterou vykonávali žáci školy na Státním statku Praha 5, nebo záznam v JÁNSKÝ, Jiří. *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100.* Praha 1984. nestránkováno. kap. Annales Turbovienses: „*Bylo sklizeno 1477 centů brambor, celková odměna za práci činila 8564 Kčs.*“

⁵⁸³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁸⁴ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

na závěr a oni celých těch 10 dní, co jsme tam měli, večer, co večer psali hru, zkoušeli, dělali muziku, vyblbli se všichni, a když jsme pak končili, tak mnozí v závěrečném hodnocení napsali, že to byla nejlepší věc, kterou na této škole zažili.“⁵⁸⁵ Kromě výjezdních brigád se chodilo na brigády „i v Praze, chodilo se na čekanku, nebo na jahody. Mně některé ty brigády vadily v tom směru, protože jsme ty studenty museli nutit do práce, každý na to neměl.“⁵⁸⁶

Práce byla náročná i pro učitele: „Pro mě osobně psychicky nejhorší bylo, že tam musíte být, dokud se chmel neočeše, to psychicky působilo asi i na děti.“⁵⁸⁷ Někteří učitelé se zapojovali do práce: „Musela jsem děti hlídat, chodila jsem mezi nima, pomáhala jsem tam něco načesat, vždyť je to pro vás taky nuda sedět někde a koukat, aby bylo všechno v pořádku, načisto.“⁵⁸⁸ Ale i „uhlídat sto studentů bylo někdy dost složitý, byly různé průšvihy, nejen se studenty, ale i s těma jézédákama bývaly nepříjemnosti.“⁵⁸⁹

Podmínky byly různé: „Rok od roku se zlepšovaly, někde jsme spali na slámě potažené houní, někde byly slamníky ve dvou ve třech místech nad sebou, sedm umyvadel... Jednou se jim to celé skácelo.“⁵⁹⁰ Závěrečná zpráva z chmelové brigády vyjmenovává nedostatky: „Vybavení zdravotnickými potřebami bylo přes urgence nedostatečné. ... Strava nevyhovovala po biologické, a dokonce i po zdravotní stránce /2x závadné maso/.“⁵⁹¹

Učitelé se zúčastnili se svými studenty mnoha brigád: *Opravdu jsme z toho zemědělství poznali všechno.*⁵⁹² Dokonce tolik, že „až mě vyhodí ze školy, tak budu dělat odborníka na chmel, protože jsme tam byli asi 12x, a to máte zkušenosti.“⁵⁹³

Význam brigád je z dnešního pohledu učiteli hodnocen často pozitivně: mohli se seznámit s žáky předtím, než je poznali ze školních lavic, viděli je i z jiného úhlu pohledu než studijního, mezi učiteli a dětmi se vytvářelo silnější pouto. Vzpomínky

---

⁵⁸⁵ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁸⁶ Rozhovor s M.H. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁸⁷ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁸⁸ Tamtéž.

⁵⁸⁹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁹⁰ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁹¹ Zpráva o chmelové brigádě, která se uskutečnila 10.-15.6.1985 v JZD Vítězný únor Řevničov, okr. Rakovník. Ukázka v příloze.

⁵⁹² Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁹³ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

zůstaly dodnes: „*Když se po letech se sejdem a vytáhne se téma brigád, tak se všichni rozzáříme.*“⁵⁹⁴ V rámci komunistické výchovy měly brigády své opodstatnění, plnily cíle ohledně kolektivismu a vztahu k práci, což bylo tenkrát bráno jako nezbytná součást výchovně-vzdělávacího procesu školy.

5.4.6.2 Lyžařské výchovně- vzdělávací výcvikové zájezdy

Další oblíbenou akcí pro žáky i učitele byly lyžařské kurzy. „*Byly oáza na duši pro všechny z nás. My jsme si je všichni užívali.*“⁵⁹⁵ Měly vytvářet „*nejen aktivní vztah žáků k tělesné kultuře a sportu, ale vést také žáky v přirozených situacích ke kolektivnosti a kázni, která sloužila i k upevňování branných povinností.*“⁵⁹⁶ Jezdilo se i na jiné než české hory, o čemž svědčí záznam z Gymnázia Nad Alejí: „*Lyžařské kurzy v Oberwiesenthalu [v NDR pozn. aut.] se osvědčily. Je možno počítat i dále se stejnou variantou. Objednávka na příští rok byla zajištěna.*“⁵⁹⁷ Naopak pro Gymnázium Jana Keplera bylo zajistit místo konání velmi náročné: „*Problém v těchto letech byl jeden a to dost zásadní. Na horách byly jen podnikové chaty a ty svým zaměstnancům nabízely pobyt za asi 10 korun denně, tak byly pořád obsazené a dostat se na podnikovou chatu někam do Krkonoš vyžadovalo obrovskou míru známostí, tlačenek a obcházení. A to nám tady nikdo nebyl schopen pomoci, ředitel využíval svoje známosti. Každý rok, to bylo utrpení, jsme sháněli, kam pojedeme na hory. Objížděli jsme Krušné hory, Jizerské hory, jednou jsme dokonce byli v přívěsných karavanech v Jizerských horách na parkovišti. Jeden rok jsme skončili na Slovensku, v Kežmaroku (rovina úplně suché trávy a 30 km daleko špičky Tater, sehnat dopravu takřka nemožné), nebo na Moravě, kde jsme dojížděli vlakem za sněhem.*“⁵⁹⁸

Z hodnocení jednotlivých kurzů lze vyčíst jejich náplň. Žáky čekalo rozřazení do družstev, pravidelný sjezdový i běžecký výcvik. Např. v Oberwiesenthalu měli navíc

---

⁵⁹⁴ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁹⁵ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁵⁹⁶ *Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele.* Praha 1984. str. 95.

⁵⁹⁷ Hodnocení plánu komise tělesní, branné výchovy a ŘMV z roku 1985.

⁵⁹⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

těhletěch akcích, protože jsme to opravdu dělali jako takový sportovně branný kurz, v takový hezký v přírodě.“⁶⁰⁴

Ze záznamů o průběhu branného kurzu ve školním roce 1984/1985 se dočítáme, že se žáci učili topografií, azimuty, odhadovali vzdálenost, vytvářeli panoramatický náčrt, pochodovali podle mapy a buzoly, pracovali s maskou, v rámci zdravotníky transportovali zraněného a ošetřovali zlomeniny, vyprošťovali z úkrytu, vytvářeli improvizovaná nosítka a ošetřovali spáleniny, omrzliny, otravy i nemoc z ozáření, cvičili také střelbu...⁶⁰⁵ Podle hodnocení byla denně zařazena politická informace.⁶⁰⁶ I na těchto akcích učitelé chválili utužení kolektivu.⁶⁰⁷ Vzpomínali na ně velmi pozitivně: „*Odjeli jsme s dětmi do přírody, maximálně jsme využili všechno ke sportování. Odvezli jsme si tam ty pušky, co žáky bavily. Na to vzpomínají úplně nejradši. Žádný takový jiný kurz nebyl.*“⁶⁰⁸ Ač byly branné kurzy prezentované velmi ideologicky, ve skutečnosti: „*tam opravdu měla být tematika ideová, ale kašlali jsme na ni.*“⁶⁰⁹ Ve výsledku kurzy „*byly spíše přeměněné na sportovní.*“⁶¹⁰

Branná cvičení byla kratší, konala se většinou v rámci jednoho dne, dvakrát ročně vyjma třetího ročníku v tom pololetí, kdy byl branný kurz.⁶¹¹ Obsahem branného cvičení mohla být orientace v terénu, práce s mapou a buzolou, zásady kolektivní ochrany obyvatelstva proti ZHN, činnost v zamořených prostorech, transport raněných.⁶¹² Branné cvičení vypadalo např. takto: na začátku si „*žáci oblékli improvizované prostředky IPCHO a prošli vymezené území.*“ Při procházení stanovišti si vyzkoušeli: „*Střelbu na figury, umělé dýchání do Anduly, odsun raněných, přiložení tlakového obvazu a přiložení škrtidla.*“⁶¹³ Cvičení prý byla u studentů velmi oblíbená, „*protože se vypadlo ze školy, nemuselo se učit, šlo se někam do Šárky a tak dále, každá*

---

⁶⁰⁴ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁰⁵ Záznamy o práci na branném kurzu 1984/85.

⁶⁰⁶ Hodnocení branného kurzu konaného ve dnech 12.-16. listopadu 1984.

⁶⁰⁷ Tamtéž.

⁶⁰⁸ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁰⁹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶¹⁰ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶¹¹ *Směrnice ministerstva školství České socialistické republiky ze dne 12. listopadu 1984 o branných cvičeních a branných kurzech v základních a středních školách.* www.epravo.cz[online]. 1984 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz>

⁶¹² Branné cvičení 3. ročníků v Šárce dne 23.3.1985.

⁶¹³ Hodnocení branného cvičení 1. ročníků dne 16. dubna 1985.

příležitost, jak přerušit výuku byla vítaná, musím říct, že nejenom pro ty studenty, ale docela i pro nás.“⁶¹⁴

Na branná cvičení navázaly závody branné všestrannosti. Závody branné všestrannosti byly hodně preferovány, škola, jež byla v těchto závodech úspěšná, dostávala nejedno ocenění. V Praze mělo po několik let nejlepší družstva Gymnázium Nad Turbovou (před 1968 SVVŠ). Vedlo to až k tomu, že „z vnějšku jsme vypadali, Turbovka - rudá škola, ale jinak tam bylo celkem ticho po pěšině ...“⁶¹⁵

Z almanachů i kronik můžeme vyčíst, jak závody probíhaly: „Začalo to velice nevinně. V roce 1969 jsme jako obvykle obeslali branný závod, oběhli trať a šli domů. Ani jsme nečekali na výsledek. Večer najednou volá Milada Passerová, že prý kluci to v Praze vyhráli a jedou do Plzně na celostátní finále. Tak jsme jeli. Bez velkého tréninku. Závod to byl zajímavý. Byl to vlastně orientační běh jednotlivců celý podle azimutů. Jen byl naplněn bloudícími závodníky s puškami na zádech, někteří si spletli směr a běželi okruh opačně, jiní se hnali mimo cíl, ještě tři hodiny po slavnostním zakončení se dobíhalo do cíle. Z našich šesti borců tři doběhli do cíle včas a stačilo to na bronzové medaile v ČSSR – to už se nikdy nepodařilo překonat, i když jsme později měli kvalitní družstva, protože všichni ostatní začali velmi usilovně trénovat. ZBV získal vážnost na škole.“⁶¹⁶ Závody branné všestrannosti byly brány výbory KSČ velice vážně: „Na závodech byla součástí taky zkouška z politických znalostí, ty lidi na těch výborech to brali jako strašně ideologický.“⁶¹⁷ Jakékoli žertíky se pak velmi řešily, např. pokud chlapci závodili v podvlékačkách či závodník měl vlasy až na lopatky.⁶¹⁸ Vedení školy se pak snažilo situaci uhladit.

Část obsahu branných cvičení a závodů učitelé považovali za užitečnou, především zdravotně a topografii, na druhou stranu informacím ohledně ochrany před válkou „nikdo nevěřil, absolutně nikdo. Myslím, že neexistoval v téhle zemi nikdo,

---

⁶¹⁴ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶¹⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶¹⁶ *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100.* Praha 1984. nestránkováno.

⁶¹⁷ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶¹⁸ *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100.* Praha 1984. nestránkováno.

kdo tomu věřil, ale v podstatě ta politika byla takto zaměřená, lidi byli zvyklí poslouchat, nějak se to musí zvládnout. ⁶¹⁹

Branné kurzy i závody měly být jednou z opor komunistické výchovy na gymnáziích, a i tak byly papírově zdůrazňovány. Ve skutečnosti „...to byla typická česká švejkovina.“ ⁶²⁰

5.4.6.4 Výměnné družební zájezdy

Většina škol uzavírala tzv. družbu s nějakou další školou, většinou v Sovětském svazu, ale také v NDR a v dalších zemích sovětského bloku. Nejčastěji vzpomínali učitelé ruského jazyka: „*V té době se organizovalo mnoho zájezdů a já jako ruštinářka jsem je měla na starosti, jako členka vedení, zájezdy do cizích zemí, takže do NDR, do Sovětského svazu jsme jezdili.*“ ⁶²¹

V kronice Gymnázia Jana Keplera můžeme najít velké množství družebních záznamů. Nejpodrobněji je popsán zájezd do SSSR: „*Hlavní náplní zájezdu bylo seznámit se s místy, kde žil a pracoval V. I. Lenin. Žáci mezi jinými navštívili Leninovo muzeum, položili kytice v Leninově mauzoleu na Rudém náměstí, uskutečnili návštěvu Leninových Gorek u Moskvy. Žáci se též seznámili s významnými místy VŘSR – Palácové náměstí, Rudé náměstí, Kreml. [...] Zúčastnili se zahájení školního roku v Moskvě, besedovali s žáky ve třídách, byli přítomni na aktivu učitelů a žáků 437. moskevské školy. [...] Pedagogičtí vedoucí navštívili středisko polytechnické výchovy. Naši žáci vystupovali jako ukázněný kolektiv, na besedách byli aktivní, což bylo kladně hodnoceno sovětskými pedagogy.*“ ⁶²² Jak podobný zájezd probíhal na Gymnáziu Nad Alejí, se můžeme dočíst v kronikách. Nejdříve byli „sovětští přátelé“ v ČSSR, kde jim ukázali Malou Stranu, Karlštejn, Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Palác kultury a Český ráj. Poté se naši vydali do Moskvy, kde navštívili Puškinovo muzeum, metro, Borodinského panorama, Sjezdový palác, Kreml, Rudé náměstí a další. Nejzajímavější pro žáky byla „*návštěva Kremelského náměstí. Naše průvodkyně nás zavedla*

⁶¹⁹ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶²⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶²¹ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶²² Kronika GJK, školní rok 1975/76.

na pro turisty nejpřitažlivější místa. Měli jsme možnost porovnat výzdobu kremelských chrámů s chrámy pražskými. Na Kremelském náměstí jsme si připadali jako v pohádce. Mramorem vykládané náměstí bylo obklopeno bělostnými zdmi chrámů, na jejich vysokých věžičkách zářily zlaté kupole.“⁶²³ Kromě návštěvy památek „o sobotách a nedělích jsme poznávali rodiny našich přátel, kteří se nám snažili ve všem vyhovět, za což jsme jim byli nesmírně vděční.“⁶²⁴

Družby se konaly i se slovenskými školami. Jak taková družba vznikla? Dopisem: „Milí neznámí přátelé, v první poprázdninové školní konferenci se mnoho hovořilo o Slovensku a družbě se Slováky a tu jsme si předsevzali navázat s některou slovenskou školou družbu.“⁶²⁵ Dopis byl napsaný v roce 1958, první akce se uskutečnila v roce 1959. Náplní družby byla také spolupráce pedagogických sborů: „někteří členové byli na hospitační a pracovní návštěvě [...], poznali tak dobře práci svých kolegů [...] uskutečňovaly se výměnné akce ředitelů, zástupců nebo zkušených profesorů ve funkcích předsedů maturitních komisí.“⁶²⁶

5.4.6.5 Mimoškolní činnost - shrnutí

Veškerá mimoškolní činnost měla své opodstatnění ve výchovně vzdělávacím plánu. Měla směřovat ke smysluplnému trávení volného času žáků ve smyslu tehdejšího výchovného působení. Komunistická strana měla tendenci tento čas ovlivňovat, např. propojením lyžařských kurzů se SSM. Realizované akce nevedly ani tak k prosazování vedoucí úlohy komunistické strany a názorů marxismu-leninismu, ale spíše k soutěživosti a sportovnímu vyžití. Učitelé si uměli vybrat to, co považovali za důležité, a pokud chtěli, zbytek většinou jen napsali do záznamů. I když se škola snažila mít vliv na studenty i mimo vyučování, pravděpodobně v tom nebyla úspěšná, jak se můžeme dočíst v hodnocení: „Přes velké úsilí se nám nepodařilo výrazně ovlivňovat využívání volného času studentů.“⁶²⁷

---

⁶²³ Družební zájezd Praha-Moskva 1988, Gymnázium Nad Alejí.

⁶²⁴ Tamtéž.

⁶²⁵ HRUŠKOVÁ, Marie aj. *Almanach Gymnázia Praha 1, Štěpánská*. Praha 1986, str. 76.

⁶²⁶ Tamtéž, str. 77.

⁶²⁷ Hodnocení výchovné a vzdělávací práce školy ve školním roce 1986-87.

5.4.7 Postavení učitele ve společnosti

Aby škola sloužila jako „opora socialismu“, bylo nezbytné přesvědčit učitele o správnosti myšlenky marxismu-leninismu a vedoucí roli komunistické strany. Vládnoucí moc usilovala o to, aby se učitelé stali „dobrymi pomocníky strany při realizaci její politiky.“⁶²⁸ Jednou z možností, jak chtěla komunistická strana k tomuto cíli dospět, byla vysoká prestiž učitele a jeho dobré postavení ve společnosti. „Celá strana, státní instituce a všechny společenské organizace musí upevňovat autoritu socialistického učitele. ... Jsme plně přesvědčeni, že při takovém přístupu budou naši učitelé čestně plnit své společenské poslání.“⁶²⁹

Úloha učitele se velmi proklamovala a vyzdvihovala. Učitelé byli zmiňováni v projevech prezidentů, například Antonína Novotného: „Učitel ve své práci vytváří nejcennější hodnoty na světě. V tom je krása a zvláštnost jeho pedagogického úsilí a velký společenský význam jeho práce.“⁶³⁰ Nebo Gustáva Husáka: „Práce dobrého učitele zasluhuje úctu všeho našeho lidu.“⁶³¹ V dalším projevu čteme: „Komunistická strana považuje učitele za svého významného pomocníka v ideově výchovné práci a při realizaci své politiky.“⁶³²

Je tedy zřejmé, že důraz na kvalitu a důležitost povolání byly jedním z prostředků udržení školy jako „opory socialismu“. Učitelství mělo být profesí, jejíž „společenský význam v socialismu bude zákonitě stoupat.“⁶³³ Je tedy o to překvapivější,

---

⁶²⁸ HUSÁK, Gustáv. Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany: přednesené generálním tajemníkem ÚV KSČ soudruhem Gustávem Husákem na XV. sjezdu KSČ. *Zákony upravující výchovu a vzdělávání na školách v Československé socialistické republice*. 1978, str. 3.

⁶²⁹ FOJTÍK, Jan. Socialistická výchova mladého pokolení a jeho příprava pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti: Zpráva předsednictva ústředního výboru KSČ přednesená soudruhem Janem Fojtíkem dne 3. července 1973. *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. 1973. *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973*. Praha 1973, str. 27.

⁶³⁰ NOVOTNÝ, Antonín. Projev na slavnostním zahájení školního roku na pedagogickém institutu v Hradci Králové dne 7. září 1959. *Učitelské noviny*. 1959, IX, č. 37.

⁶³¹ HUSÁK, Gustáv. Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany: přednesené generálním tajemníkem ÚV KSČ soudruhem Gustávem Husákem na XV. sjezdu KSČ. *Zákony upravující výchovu a vzdělávání na školách v Československé socialistické republice*. 1978, str. 3.

⁶³² PŘÁDEK, Milan. K některým problémům utváření profilu socialistického učitele. *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení pedagogické fakulty UJEP v Brně*. 1978, str. 31.

⁶³³ CIPRO, Miroslav. *Výchova v socialismu*. Praha 1976, str. 195.

že učitelé tento pocit nesdíleli. „*No, myslím si, že jsme společenskou prestiž neměli.*“⁶³⁴ „*Měli jsme mizerné postavení.*“⁶³⁵ V tom se shodují běžní učitelé i pracovníci školy v nomenklатурních funkcích, straníci i nestraníci.

V té době byly v metodických publikacích citovány Leninovy texty, kde je psáno, že „*učitele musíme dostat na takovou úroveň, na jaké nikdy v buržoazní společnosti nebyl, není a ani nemůže být. Na takovou úroveň ho musíme dostat tím, že budeme soustavně, neochvějně a houževnatě usilovat o jeho duchovní rozvoj, o jeho všestrannou přípravu, aby mohl plnit své vysoké poslání, ale hlavně, a to podtrhuji, budeme se snažit zlepšit jeho hmotné postavení.*“⁶³⁶ Vypadá to, že se ve svých výrocích V. I. Lenin nemýlil. Učitelé totiž prestiž hodnotí především v rámci svých platů. „*Jednak nás považovali za chudé, což jsme byli, čímž nám leccos odpouštěli, například řemeslníci říkali, vy jste ti kantoři, no tak za to vymalování budeme chtít méně peněz.*“⁶³⁷ Někteří učitelé dokonce z hlavy citují výši platu: „*V 65. roce byl nástupní plat asi 1260 Kčs, postupně se člověk dopracoval na 2000 Kčs, v nejvyšším platovém stupni 3100 Kčs. Mateřská se počítala z těch 2000, ty 3100 byly až začátkem 80. let. Základ - k tomu si můžete přivydělávat - přesčasová hodina, za třídnictví, vedení sbírek, osobní ohodnocení. Taky byl 13. plat.*“⁶³⁸ Někteří k výši platu tak kritičtí nejsou: „*rozdíly mezi profesemi tehdy byly nepatrné ve finančním ohodnocení, takže ti učitelé vydělávali přibližně stejně jako kdokoliv jiný, měli jsme k tomu prázdniny, takže si člověk mohl přivydělat na nějaké brigádě.*“⁶³⁹

Právě různé přivýdělký byly možností, jak si zvýšit plat: „*Byla to bída s nouzí. Naštěstí byl ten chmel, chmelaři platili velmi pěkně. Za těch 14 dní jsme si docela vydělali. Ze samotného platu bylo těžký vyžít. Takže se to dělaly přesčasy, byli kantoři, kteří měli 28, 30 hodin, táhli rodinu. Nebo kantoři dělali melouchy, jeden můj kolega, taky biolog, ten uklízel ve škole, kolegyně dělala revizora v tramvaji, což jí*

---

⁶³⁴ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶³⁵ Rozhovor s L.B. vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶³⁶ LENIN, Vladimír Il'jič. *Vybrané spisy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. Vybrané spisy v pěti svazcích. ISBN není uvedeno. sv. 5, str. 698, citováno také ve *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení pedagogické fakulty UJEP v Brně*. 1978, str. 213.

⁶³⁷ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶³⁸ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶³⁹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

na popularitě moc nepřidalo, byly takový vedlejšáky, jako kantor musel mít tu práci rád, aby ho manželka s dětma nesežrala, že vydělává málo peněz.“⁶⁴⁰

V porovnání s dnešním stavem učitelé docházeli k závěru, že ani dnes plat není o nic lepší: „ten plat není nic moc, my jsme vysokoškoláci, kteří mají nejnižší plat.“⁶⁴¹ Neviděli ani moc velký rozdíl v minulém a současném postavení ve společnosti: „Neviděl bych moc velký rozdíl. Češi vědí, jak máme učit, co máme učit, každéj to ví. Každéj si dovoluje mluvit, jak má kantor působit a učit. Ta prestiž se moc nezvedla.“⁶⁴²

K největší změně podle učitelů došlo v komunikaci s rodiči: „To postavení v té společnosti bych řekla, že je horší, než bylo. Protože v podstatě způsob těch některých rodičů je zarážející. Řekla bych, že tenkrát, ten kantor se šudákama pracoval a dělal pro ně nějaké věci navíc. Rodiče viděli, že jsou děti spokojený. Tak bych řekla, že ten vztah k těm kantorům byl trochu jiný než dnes. Žehrali jsme na to tenkrát, ale co bych dnes za to dala. Ale všechno je v lidech, a to není jenom ve školství, týká se to i morálky.“⁶⁴³ Odlišnost se projevuje především „v přístupu některých rodičů ke škole v tom, že když student má problém, tak je to vina učitele. To dřív si nedovolili.“⁶⁴⁴ Vede to až k takovým důsledkům, že „když jdu někam do společnosti, tak říkám, jsem chemik, a je to pravda. Ne, že bych se styděla, že jsem učitel, ale rozumíte, když řeknete, že jste učitel, tak už vidíte ty rohy. Takže zatloukám, že jsem učitel, a říkám, že jsem chemik, protože jsem opravdu vystudovaný chemik. To jsem dřív nedělala.“⁶⁴⁵

Učitelé ani tehdy necítili žádnou větší prestiž. „Nevím, jestli některá vláda pochopí, že zdraví a vzdělání jsou dvě základní premisy.“⁶⁴⁶ Komunistická vláda chápala velkou úlohu učitele ve škole, její vliv na žáky, nicméně v oblasti prestiže nebyla úspěšná. Jedním z důvodů může být právě platové ohodnocení učitelů.

---

⁶⁴⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴¹ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴² J Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴³ Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴⁴ Tamtéž.

⁶⁴⁵ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴⁶ Tamtéž.

5.5 Rozpad vedoucí úlohy KSČ na gymnáziích

Listopad 1989 byl pro učitele jedním ze dvou nejvýznamnějších mezníků, který se promítl do chodu školy. První rok 1968, zažili ještě na různých pozicích – někteří už učili na SVVŠ, někteří ještě v učňovských školách, jiní získávali svoje první místo na školách, kde pak strávili i zbytek učitelské kariéry, další tento rok končili vysokou školu nebo ji ještě měli dostudovat. Naopak rok 1989 se stal pro všechny mezníkem v chodu školy, kde už mnoho let učili. Proto také situaci před rokem 1989 a po něm velmi často porovnávali. Konec vedoucí úlohy komunistické strany se ve škole projevoval obdobně, jako probíhal její rozpad v celé společnosti.

V prvních chvílích někteří učitelé vzpomínali hlavně na zmatek, nejen mezi žáky, ale i učiteli. „*V pondělí do školy nechtěli, studenti chtěli jít demonstrovat, tak jsme je zahnali do školy, že můžeme jít demonstrovat do školy.*“⁶⁴⁷ „*Tak začal celý ten týden, kdy se neučilo, manifestovalo se a posedávalo se ve škole. V prosinci padla vláda a byl odvolaný první tajemník, všechno jsme tady ve škole sledovali, v té škole jsme tím žili.*“⁶⁴⁸ Jako pozitivní hodnotili pocit soudržnosti i návštěvy různých umělců a politiků.⁶⁴⁹ Ale ne všichni učitelé nastalý zmatek viděli kladně, někteří měli dokonce pocit, že dochází k jakési formě anarchie. „*První náraz - to bylo nepříjemný. V tom prvním okamžiku to žactvo pojalo jako stávkou, že se nebude ve škole učit. Oni se odmítali učit, ale museli tam chodit, akorát co tam s nimi máme dělat? Budeme pořád diskutovat o politické situaci? To pořád nejde. Ale když máte předměty, kde musíte něco probrat a dát známky. Někteří žáci se rozhodli, že nebudou psát žádnou písemku. Jeden mladý kolega je odmítl učit, protože se žáci nechtěli učit. Byla jedna kolegyně, vyloženě ji vyštvali, založili časopis a tam ji napadali, nelíbil se jim způsob výuky. Pocítili svobodu a rozhodli se, že všechno budou rozhodovat.*“⁶⁵⁰ V každém případě to byla pro všechny nová situace. Samozřejmě došlo i k rozpadu vedoucích struktur školy, jež díky stranické nomenklatuře byly těsně svázány s vedoucí úlohou komunistické strany. Tento fakt brali učitelé jako logické vyústění nastalé společenské situace: „*Zcela plynule to přešlo*

⁶⁴⁷ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴⁸ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁴⁹ Rozhovor s I.N. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵⁰ Rozhovor J.B. vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

do toho, že končil rok, vypsalí jsme konkurz na místa ředitelů, protože se ředitelé různě odvolávali.“⁶⁵¹

Bývalá zástupkyně vzpomínala: „Byli jsme první, s kým se měl rozvázat poměr, na některých školách to dělali, někde to nedělali. Ale mně to bylo úplně jedno, protože v listopadu to probíhalo a v lednu mně bylo pětapadesát, čili jsem měla možnost jít do důchodu při dvou dětech. Tehdy se chodilo v pětapadesáti.“⁶⁵² Právě výměna ředitelů a zástupců byla podle učitelů hlavním krokem k demokratizaci a ustálení situace ve škole. Jak ale dodával nový ředitel, byl to teprve začátek. „Měl jsem vstupní projev, takové povídání k učitelskému sboru, nastínil jsem jim, co bych chtěl změnit. Jak se učí, co se učí, kam se mělo postupovat atd. Sbor, který přede mnou seděl, byl nesmírně různorodý v tom, že tam byli staří, mladí lidé, s tím předchozím režimem bytostně spjati, lidé, kteří ten režim bytostně nenáviděli a naopak lidé, kteří ho podporovali. A viděl jsem, že to bude těžká práce. Měl jsem štěstí v neštěstí v tom, že ten sbor a hlavně ti, kteří ty změny moc nevívali, byli většinou staří, tak také moc nepřekvapuje, že z nich také většina odešla do důchodu. A my jsme začali budovat školu trošku jinak, na trošku jiných principech a základech, změnilo se to pojetí, složení učitelů, neuvěřitelně se omladil ten sbor. Také jsme upravovali, co jsme upravit mohli, pořád byly učební osnovy, ale pořád jsme to předělávali, protože to najednou neodpovídalo. Přidávaly se předměty, dělaly se vzdělávací programy jinak, atd., bylo pořád co dělat, kam se posouvat.“⁶⁵³

Co se stalo s odvolanými stranickými kádry? Jak již bylo zmíněno „stranické struktury“ byly věkově starší, častým řešením byl odchod do důchodu. Někteří ještě zkoušeli nějakou dobu učit: „No a tak já jsem říkala, že bych ještě do toho důchodu nešla, takže tam budu učit rok. Takže jsem tam potom rok učila.“⁶⁵⁴

Přesto atmosféra v profesorském sboru nebyla ještě nějakou dobu ideální: „Převlékly se kabáty, šéfové strany, místošéfové strany, ti byli najednou hodně demokratičtí. To bylo něco, co člověk těžko spolykal, protože to bylo během chvíle, kdy povídali něco jiného.“⁶⁵⁵ A nejen povídali, ale i učili, což se rozneslo: „Ještě v prosinci

⁶⁵¹ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵² Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵³ Rozhovor J.R. vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵⁴ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵⁵ Rozhovor s I.S. vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

učitelé vykládali nějaké informace určitým způsobem. Ne, že bysme s nimi byli v kontaktu, ale spíš jsme to slyšeli od studentů, tam byla taková troška ta třenice, než se ty třídy vyměnily, protože něco si pamatovali a něco bylo najednou jinak.⁶⁵⁶ Na tento problém upozorňovala i rehabilitační komise⁶⁵⁷. V prohlášení deklarovala, že „současné školství trpí akutní absencí kvalit profesionálních, estetických a především morálních [v originále podtrženo, pozn. aut.].“⁶⁵⁸

Objevila se otázka, jak a co učit. „Nejlepší to bylo po revoluci, kdy nikdo nevěděl, jak se má co vykládat.“⁶⁵⁹ Pro některé učitele byla nastalá volnost pozitivní a dokázali ji využít: „Já jsem tady zavedl jako předseda předmětové komise nové školní osnovy. Mně se to hrozně líbilo. Tenkrát přijel nějaký učitel, Čechoněmec z Německa se dívat, jak to tady chodí a říkal, Ježíš, já vám to tak závidím, vy si můžete vykládat, co chcete... To dva, tři roky trvalo, než se ty ouřadové vzpamatovali, co máme vykládat.“⁶⁶⁰ Pro některé to byla zkušenost velmi negativní: „Protože totiž, upřímně řečeno, ti kantoři, kterým jsem šlapala na paty [z pozice zástupkyně ředitele, pozn. aut.], tak ti si potom dělali na hodinách absolutně, co chtěli.“⁶⁶¹ V tom, že se hodně měnily učební plány, se shodli všichni učitelé, a lze to i dohledat ve zprávách předmětových komisí. Dále se mohly zavést nové předměty.⁶⁶² „Byly třídy, kdy se studenti učili značnou část předmětů v angličtině, měli jsme tu zahraniční kantory.“⁶⁶³ Vyučování v anglickém jazyce bylo hodnoceno po dvouleté zkušenosti velmi pozitivně: „Přítomnost odlišné národní a kulturní tradice, projevující se v přístupu ke studentům, smysl pro fair play, noblesa i bezprostřednost, kterou s sebou tito učitelé vnesli.“⁶⁶⁴

Studenti dostali větší možnost se profilovat: „Semináře, tak jak je známe dnes, předtím nebyly. Tam byly volitelné zaměření. My jsme měli zemědělství a ještě jsme si mohli vybrat psaní na stroji. Ale že by tam bylo takový spektrum, že třeba dějepisci jsme nabízeli Pragensie, dějiny umění, archeologie, dějiny středověku, moderní dějiny,

---

⁶⁵⁶ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁵⁷ Jedná se o rehabilitačních komisí ONV a NVP pro pracovníky školství v Praze.

⁶⁵⁸ Závěry z jednání zástupců rehabilitačních komisí ONV a NVP pro pracovníky školství v hl. m. Praze konané dne 15.6.1990.

⁶⁵⁹ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶⁰ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶¹ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶² Rozhovor s V.B. vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶³ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶⁴ Dopis Společnosti příznivců Gymnázia Nad Alejí ministru školství, napsáno dne 7.4.1992.

supermoderní dějiny. To nebylo. ⁶⁶⁵ Zvýšení počtu volitelných předmětů žádali i rodiče, studentská samospráva a pedagogové. ⁶⁶⁶ Objevilo se široké spektrum nových možností. *„Mohli jsme jezdit ven [myšleno na Západ, pozn. aut.], vzít sem zahraniční lektory, objevily se knihy z venku...“* ⁶⁶⁷

Další změnou pro učitele byl nový přísun informací. Jednak díky zahraničním učitelům a zahraničním knihám, otevření hranic, ale hlavně následkem prolomení cenzury a neomezenému přístupu k informacím. Z rozhovorů s učiteli vyplynul důraz především na dvě informační změny. První byla v přístupu k informacím o normalizaci a čistkách ve školách: *„Dozvěděl jsem se, že hrozně lidí na těch školách vylítlo, že tam na ně někdo něco řek, což se u nás nestalo a ani ve výměně kantorů u nás absolutně žádná změna nebyla.“* ⁶⁶⁸ Druhá spočívala v přístupu k vědomostem a pramenům, o nichž se za normalizace neučilo, nebo se nemohlo učit: *„Fakt je, že jsem tenkrát nevěděl, já jsem dokonce ani netušil, se stydím jako historik, že oni byli perzekuovaný [legionáři, pozn. aut.], některý!“* ⁶⁶⁹ Někteří učitelé rozšiřovali obsah výuky, někteří ho upravovali pozvolna: *„Po 89 jsem měla jen ruštinu. Doznívalo to, mluvili jsme o Leninovi, NKVD, nelze udělat tlustou čáru. Já vím o Leninovi totéž, co předtím, jestli to je pravda, nevím. O Stalinovi jsem se dozvěděla mnoho nového. Nedostala jsem se k žádným jiným materiálům, jsem po tom nepátrala.“* ⁶⁷⁰

Následoval také velký technický rozvoj, videa, následovaná počítači a prezentacemi v PowerPointu a samozřejmě rozmachem internetu. *„Takže se zavedly videa, já jsem byl úplně šílený z videí, ještě mám celou videotéku. Ten počítač, a že jsem si mohl dělat ty prezentace, to mě strašně nakoplo, že jsem v tom prvním období, kdy mě můj syn to naučil, dělal jsem to do noci, do dvou, do tří, vybíral jsem nejkrásnější obrázky, písmo.... Takže mě to začalo bavit, mapy, grafy... Po tý technický stránce se mi to hrozně líbilo. Díky tomu jsem nevyhořel.“* ⁶⁷¹ Ale ne všichni učitelé přijali počítače za své. *„Teď s tím, že vstoupily počítače do školy, tak se hodně pomohlo, ale také hodně práce zase přibylo. Víte, jak pracují, jaké jsou ty naše počítače.“*

---

⁶⁶⁵ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶⁶ Zápis z rady Společnosti příznivců gymnázia ze dne 28. dubna 1992.

⁶⁶⁷ Rozhovor s M.J. vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶⁸ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁶⁹ Tamtéž.

⁶⁷⁰ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁷¹ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

*A zejména na škole. Ty počítače tam nejsou na takové úrovni, jako mají tam, třeba z politických stran nebo z ministerstev atd. Ve škole mají ty nejhorší počítače a ty nejhorší vlastně mají kantoři. A pak jim zabírá hrozného času, než se jim podaří administrativu, která je s tím spojená, na těch počítačích splnit.*⁶⁷²

Učitelé dnes nevidí ve změně režimu jen pozitivní věci, myslí si, že tehdejší názor vše zrušit a vše změnit, nebyl ve všech případech nejlepším řešením. *„Zrušila se úplně branná výchova. U nás se to bralo jako politický, že souvisí s komunismem, takže po revoluci se zrušila. Ale byly tam věci hnusný, ale i dobrý, ta první pomoc, že jsme to zvládali docela dobře. Teď to máme znova, v biologii, takže z toho, co jsem učil kdysi, docela těžím. i když se to docela mění, ty nároky na to, jak se to má dělat, se mění. Ale ten základ člověk má.*⁶⁷³ Podobně se někteří dívají na zánik školních dílen. *„To když otevrou dnes ve škole dílnu, tak je z toho velký humbuk, televize, jako krása, tohle. Přitom tohle to všechno dříve bylo. A pak se tohle všechno zničilo, dílny se zničily, to mně připadá škoda.*⁶⁷⁴

Někteří učitelé doufali, že se změna režimu pozitivně projeví ve snížení byrokratičnosti školy: *„Těšili jsme se, že ubude kantorům práce, jako v tom smyslu, že se nebudou muset dělat politická školení. Po tom 90. roce se to opravdu uvolnilo, ale začala narůstat byrokracie jiného druhu. To zabírá čas. A hlavně ty projekty. Když chceme získat nějaké finanční prostředky, tak musíme dělat projekty.*⁶⁷⁵

I studenti museli nějakým způsobem změny vnímat. Někteří učitelé se jim ze dne na den před katedrou proměnili. Po čtyřech letech už na škole nebyli studenti, kteří by si pamatovali, jak se na gymnáziích učilo před rokem 1989. Na druhou stranu v některých učitelích, kteří nebyli v komunistické straně, je dodnes cítit vůči straníkům určitá zatrpklost.

Podle některých učitelů se škola po roce 1989 úplně změnila, podle jiných je práce s dětmi stejná. Revoluce přišla v době, kdy většina z nich měla pár let do důchodu. Ti, jimž ne úplně vyhovovaly nové poměry ve školách, po dosažení důchodového věku skončili. Ostatním nový přístup k informacím, moderní technologie i předměty vlily novou sílu do žil, a proto někteří učí dodnes.

⁶⁷² Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁷³ Rozhovor s J.J. vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁷⁴ Rozhovor s J.M. vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

⁶⁷⁵ Tamtéž.

6 Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl charakterizovat profesní život gymnaziálních učitelů v Praze v době tzv. normalizace. Snažila se postihnout způsoby uplatňování vedoucí úlohy KSČ na pracovišti. Charakterizuje mechanismy, s jejichž pomocí byla tato úloha nastolena a udržována.

Během Pražského jara byla v důsledku špatného stavu SVVŠ obnovena gymnázia. Do roku 1989, přes velkou snahu KSČ, nebyla nalezena vhodná forma gymnaziálního studia tak, aby zapadala do socialistické koncepce školství.

Podle zásady demokratického centralismu byli reprezentanty KSČ na pracovišti ředitel školy a základní organizace KSČ. Po narušení vedoucí úlohy komunistické strany během Pražského jara se vcelku rychle podařilo situaci na školách konsolidovat. K nápravě došlo pomocí prověrek mezi řediteli, učiteli (straníky i nestraníky), u žáků pomocí přijímacích zkoušek na střední školy a komplexních hodnocení psaných při doporučení na vysoké školy. Těmito kroky se mělo zajistit, že na školách zůstanou pouze učitelé straně loajální a vychovávající své žáky podle zásad marxismu-leninismu. Zároveň budou studovat jen žáci rodičů prověřených nebo z dělnických rodin, kteří po celou dobu studia také zůstanou disciplinovaní, aby se mohli dostat na vysokou školu.

Původně proklamovaný tvrdě nasazený kurz se nepodařilo dotáhnout do konce: například učili učitelé, kteří byli vyškrtnuti z KSČ. Navíc prověrky nepůsobily dobře na učitelské kolektivy. Podle učitelů výsledky prověrek v dané škole výrazně ovlivňoval ředitel, záleželo na něm, koho dal k „dispozici“, tj. nechal ho odejít ze školství, případně na jinou školu. Podle některých učitelů na jejich školách žádné personální změny nenastaly, což byla především ředitelova zásluha. Sedmdesátá léta zasáhla také do skladby žáků na gymnáziích. O přijetí žáka na gymnázium rozhodoval ředitel školy a komise. Učitelé do seznamu přijímaných žáků nijak nezasahovali, neměli příliš tušení, jaká jsou kritéria pro přijetí. O to více učitelé prožívali psaní komplexních hodnocení žáků k přihláškám na vysoké školy. Vnímali ho spíše jako utilitární slohové cvičení než komplexní charakteristiku žáka a samozřejmě chtěli, aby se jejich žáci na vysoké školy dostali.

Není snadné zhodnotit, vycházíme-li z výpovědí narátorů, do jaké míry bylo školství po roce 1968 skutečně konsolidováno. To, co učitelé navenek dělali, co říkali či vykazovali, svědčí o úspěšnosti normalizačního procesu. Na druhou stranu počet strategií, které se používaly na obcházení různých požadavků, byl velký.

Vedoucí úloha komunistické strany ve školách byla udržována prostřednictvím několika mechanismů. Mezi ně patřilo stranické řízení škol prostřednictvím ředitele a ZO KSČ; výrazně proklamované a vyzdvihované postavení učitele; materiální zabezpečení škol – ať už učebnicemi, pomůckami nebo technikou; pořádané mimoškolní akce jako brigády, branné kurzy a výměnné zájezdy; slavení všemožných výročí; všestranná kontrola.

Nejúspěšnější bylo udržení ideologického slovníku. Začínal ve školních plánech, postupoval plány předmětových komisí, skrz ně se dostal až do školního vyučování. Zpětně učitelé vzpomínají hlavně na protěžování sovětských objevů a používání slov jako výchovně vzdělávací, proletářský, socialistický aj. Kdo si tento slovník osvojil, měl vyhráno, kdo ne, hledal alespoň mechanismy, jak ho používat. Vše se provádělo tak, aby kontrola – ať už vnější nebo vnitřní – byla spokojená. V případě vnější kontroly jsem nezjistila, že by s něčím byla výrazně nespokojená. Bylo to pravděpodobně tím, že na školách fungovala vnitřní kontrola v podobě porad, schůzí, hospitací, na nichž se korigovaly výchovně vzdělávací cíle učebního plánu a chod školy. V rámci loajality k režimu byl učitelům nabízen ve školách dostatek materiálního vybavení a proklamované významné postavení učitele ve společnosti. Nikdo z nich však obecně nevnímal své postavení jako vysoce hodnocené, jak by se z projevů významných státníků mohlo zdát. Paradoxy lze nalézt i v konkrétních situacích. V rámci materiálního zabezpečení učitelé vzpomínali, že všeho ve škole byl dostatek, což je však v rozporu se zápisy z porad předmětových komisí. Velmi pozitivně učitelé hodnotili brigády, lyžařské a branné kurzy, kdy měli možnost poznat žáky v trochu jiném světle. Nejvíce absurdní se z dnešního pohledu mohou zdát oslavy výročí. Zaplňovaly školní plány, dostávaly se do školních rozhlasů; nástěnky k výročím se hodnotily v rámci hospitací. K upřímnému slavení to však mělo daleko.

Výše uvedené mechanismy dokázaly udržet školu socialistickou do posledních dní existence komunistického režimu. O to větším zlomem byl přechod k demokracii, kterou si podle učitelů někteří žáci vyložili jako možnost anarchie. Pro učitele nastalo

období velkých změn. Začínaly výměnou vedení školy. Vzhledem k tomu, jak důležitý byl pro učitele ředitel, jednalo se o velmi podstatnou změnu. Dále se upravovaly osnovy, z čehož byli učitelé většinou velmi nadšeni, protože mohli učit tak, jak chtěli. Získali nové množství informací, ať už od zahraničních lektorů, kteří na gymnáziích začali vyučovat jazyky, nebo z nových knih, či se dozvídali informace, jež by ještě před pár měsíci neprošly cenzurou. Novým impulzem jim také byla vyspělejší technika.

Diplomová práce a především rozhovory s učiteli otevřely několik možných dalších okruhů, které stojí za zmínku, i když se této práci dotýkají pouze okrajově. Zajímavé by bylo zaměřit se na učitele podle jednotlivých aprobací, například věnovat se osudu učitelů ruského jazyka. Proč si vybrali ruštinu jako vyučovací předmět? Jak se vyrovnávali s tím, že některými žáky byl tento předmět zavrhován? Jak hodnotí družební zájezdy do Sovětského svazu? Jak vnímali změny po roce 1989 a zrušení ruského jazyka jako povinného předmětu? Zůstali ve školství a doplnili si další aprobaci? Jak vnímají dnešní návrat ruského jazyka na současné školy?

Podnětné by jistě bylo zabývat se brannou výchovou. V jaké době vznikla? Co bylo jejím cílem? Jaké probíhalo učitelské studium branné výchovy na VŠ? Kolik bylo skutečně aprobovaných učitelů branné výchovy, když tento předmět často vyučovali učitelé tělesné výchovy? Dařilo se dodržovat proklamované cíle? Co se stalo s učiteli branné výchovy po roce 1989? Proč se k některému učivu z branné výchovy teď vracíme?

V neposlední řadě by bylo možné zaměřit se na základy odborné přípravy a jednotlivé předměty na ně navazující. V tehdejších projevech, metodikách a plánech o nich bylo napsáno mnoho. Bylo obtížné tyto předměty vyučovat? Jaké byly osnovy? Plnily dané předměty svůj cíl?

U všech otázek týkajících se učitelů, kteří učili v 60., 70. a 80. letech, je zapotřebí si uvědomit, že nyní jsou v pokročilém důchodovém věku. Dobové školní materiály nemají primární důležitost, a pokud už nejsou skartovány, brzy se tak stane. Je otázkou, kolik informací se najde v nezpracovaných fondech v Archivu Hlavního města Prahy, a budou-li včas zpracovány.

Na vývoj gymnázií v období normalizace je možné se ještě podívat z opačné perspektivy, a to očima studentů. Jak vnímali celé období 70. a 80. let gymnaziální studenti? Na jaké školní okamžiky nejvíce vzpomínají? Uvědomovali si ideologičnost

školy? Působily na ně mechanismy v této práci popsané? Jak prožívali „převlékání kabátů“ ve školním roce 1989/90? Mají pocit, že je škola připravila na budoucí povolání?

Odpovědi na uvedené otázky by nám pomohly dotvářet základní obraz gymnaziálního školství v normalizační éře a zjistit, v jakém prostředí současná střední generace vyrůstala, a možná lépe pochopit i to, proč a jak funguje dnešní společnost.

Tato práce, jež vychází ze životopisných vyprávění, nejen hledá odpověď na otázku, jak se profesně žilo učitelům pražským gymnázií v době tzv. normalizace, ale otvírá i velké množství dalších, na něž bude zajímavé hledat odpovědi. Doufám, že bude inspirací a motivací k dalšímu bádání nejen o pražských gymnáziích, ale přispěje i k porozumění období tzv. normalizace.

7 Prameny a literatura

7.1 Prameny

7.1.1 Archivní dokumenty

Veškeré dokumenty, pokud není zdůrazněno jinak, jsou uloženy v archivu Gymnázia Nad Alejí a nejsou zpracovány.

- Branné cvičení 3. ročníků v Šárce v Praze 6 dne 23. března 1985
- Číselník základních a středních škol pro strojně početní zpracování 1986, Odbor školství Národního výboru hlavního města Prahy
- Dopis Společnosti příznivců Gymnázia Nad Alejí ministru školství, napsáno dne 7. dubna 1992
- Hodnocení branného cvičení 1. ročníků dne 16. dubna 1985
- Hodnocení branného kurzu konaného ve dnech 12.-16. listopadu 1984
- Hodnocení výchovně-výcvikového lyžařského zájezdu třídy 1.C z roku 1985
- Hodnocení maturitních zkoušek ve školním roce 1985/86 a přehled volby maturitních předmětů
- Hodnocení práce předmětové komise matematiky, fyziky a deskriptivní geometrie ve školním roce 1984/85
- Hodnocení plánu předmětové komise biologie, chemie na schůzi PK 22. května 1985
- Hodnocení plánu předmětové komise tělesné a branné výchovy ve školním roce 1984/85
- Hodnocení výchovně vzdělávací činnosti školy ve školním roce 1984/85
- Hodnocení výchovně vzdělávací práce školy ve školním roce 1986/87
- Hospitace v hodině dějepisu ve 2.D dne 23. října 1984
- Jmenování předsedou zkušební komise na střední škole z roku 1987

- Klasifikace z písemné přijímací zkoušky v závislosti na klasifikaci z matematiky v pololetí posledního ročníku ZDŠ z června 1987
- Maturitní protokol III.A z roku 1969/70
- Maturitní protokol IV.A z roku 1985/86
- Plán masové politické práce ZO KSČ na školní rok 1986/87
- Plán předmětové komise matematiky, fyziky, deskriptivní geometrie pro školní rok 1984/85 a plány dalších komisí
- Plán předmětové komise občanské výchovy, dějepisu a zeměpisu pro školní rok 1984/85 a plán předmětové komise biologie, chemie
- Plán řídicí a kontrolní činnosti na rok 1984/85
- Plán schůzovní činnosti v rámci plánu školy na školní rok 1984/85
- Plán výchovné a vzdělávací práce školy na školní rok 1984/1985
- Pokyny pro třídní učitele během přijímací zkoušky z roku 1986
- Pokyny pro plán a činnost předmětových komisí na školní rok 1984/85
- Politicko-organizační zabezpečení přijímacího řízení a jeho strojně početního zpracování na pražských středních školách z roku 1986
- Pomoc rodičů při zajišťování mimoškolní činnosti z roku 1984
- Potvrzení o přijetí částky 2 250 K za brigádu z roku 1986
- Protokol z jednání přijímací komise z roku 1986
- Protokol z jednání přijímací komise z roku 1987
- Přehled o rozmístění absolventů středních škol v roce 1985
- Přehled o rozmístění absolventů středních škol v roce 1986
- Připomínky k vyučování jazyka COBOL – s. Dr. Neumannová z roku 1985
- Rámcový plán práce výboru SRPŠ na školní rok 1986/87
- Rozhodnutí o nepřijetí ke studiu v případě odvolání z roku 1984
- Rozhodnutí o nepřijetí na gymnázium z roku 1986
- Rozhodnutí o přijetí ke studiu v případě odvolání z roku 1984
- Rozhodnutí o přijetí na gymnázium z roku 1986
- Seznam pracovníků na škole z roku z roku 1986
- Soupis gymnázií, na nichž bude ve školním roce 1986/87 provedena inspekce a osnova inspekce

- Výkaz MŠ ČSR o uchazečích přihlášených do 1. ročníku denního studia na gymnáziích podle stavu z února 1987
- Zápis z rady Společnosti příznivců gymnázia ze dne 28. dubna 1992
- Zápis ze schůze předmětové komise Ov, D, Z, která se konala 22. května 1985
- Zápis ze schůzky SRPŠ ze dne 15. ledna 1986 a dalších
- Záписы ze schůzí předmětových komisí, např. M, F, Dg z 19. září 1984, 9. ledna 1985, 20. února 1985
- Zaváděcí list pro mimopražské uchazeče z roku 1986
- Závěry z jednání zástupců rehabilitačních komisí ONV a NVP pro pracovníky školství v hl. m. Praze konané dne 15. června 1990
- Záznamy o práci na branném kurzu ze školního roku 1984/85
- Zpráva o činnosti SRPŠ Gymnázia Nad Alejí za školní rok 1984/85
- Zpráva o chmelové brigádě, která se uskutečnila 10.-15. června 1985 v JZD Vítězný únor Řevničov, okr. Rakovník
- Žádost o svolení k vykonání opravné maturitní zkoušky z matematiky z roku 1988

Seznam absolvovaných školení z matematiky a fyziky. Uloženo v archivu L. Balatkové.
Komplexní hodnocení žáků. Uloženo v archivu I. Navrátilové.

7.1.2 Dokumenty úřední provenience

Akční program Ministerstva školství. Praha, 1968. Uloženo v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského ve Valdštejnské ulici 20, Praha 1.

HENRYCH, Jiří. *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu: Referát Jiřího Hendrycha na zasedání ÚV KSČ dne 22. dubna 1959 a Usnesení ÚV KSČ ze dne 23. dubna 1959.* 1. vyd. Praha: ÚV KSČ, 1959. ISBN není uvedeno.

HORÁČEK, Jiří. *Zákony upravující výchovu a vzdělávání na školách v Československé socialistické republice.* 1. vydání. Praha: SPN, 1978. ISBN není uvedeno.

HUSÁK, Gustáv. *Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany: přednesené generálním tajemníkem ÚV KSČ soudruhem Gustávem Husákem na XV. sjezdu KSČ. Zákony upravující výchovu a vzdělávání na školách v Československé socialistické republice.* 1978.

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: Dílčí projekty. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. ISBN 14-600-76.

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy. 2. [díl], Dílčí projekty. Praha: SPN, 1977. 112 s

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: dílčí projekty. 2. vyd. Praha: SPN, 1983. 112 s. Zájmové náklady / SPN.

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy: projekt a důvodová zpráva. 2. vyd. Praha: SPN, 1983. 63 s.

Ideově pedagogické pokyny a pedagogicko-organizační opatření pro školy a výchovná zařízení 1. a 2. cyklu ve školním roce 1975/76. 1. vyd. Praha: SPN, 1975. ISBN není uvedeno.

Instrukce o knižních učebních pomůckách pro školy poskytující základní, střední a vyšší vzdělání a jejich vydávání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky.* 1973, str. 140-141.

K některým didaktickým otázkám nového pojetí gymnázia: Zprávy Výzkumného ústavu pedagogického v Praze. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. ISBN 14-555-81.

Metodické pokyny k přípravám a průběhu maturitních zkoušek v gymnáziu. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-513-87.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Praha: Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1971.

Program komunistické výchovy žáků gymnázia: Metodická doporučení pro učitele a vychovatele. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. ISBN 14-504-84.

Sborník vybraných dokumentů orgánů KSČ k ideologické a ideově výchovné práci. Praha: Svoboda, 1979. ISBN není uvedeno.

Směrnice ministerstva školství České socialistické republiky ze dne 12. listopadu 1984 o branných cvičeních a branných kursech v základních a středních školách. www.epravo.cz[online]. 1984 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/>

Směrnice o přijímání ke studiu na školách poskytující střední a vyšší vzdělání. *Věstník ministerstva školství a ministerstva kultury české socialistické republiky.* 1970, XXVI., 3-4.

Učební plány pro gymnázia. 1. vyd. Praha: SPN, 1986. ISBN není uvedeno.

Učební plány pro gymnázia. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN 14-610-87.

Usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy. Praha: Kult. prop. odd. sekr. ÚV KSČ, 1951. 27, [2] s.

Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1960, částka 40, s. 289-309. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

Vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky č. 103 ze dne 27. srpna 1969 o organizaci gymnasií a studia na nich. In *Sbírka zákonů Československé*

socialistické republiky. 1969, částka 34, s. 391-392. Dostupný také z WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

Výzkumy koncepce a obsahu všeobecně vzdělávací školy: Závěrečné zprávy úkolů státního a resortního plánu výzkumu koordinované pracovníky VÚP Praha v letech 1971-1975. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. ISBN 14-486-77.

Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973. ISBN 25-086-73.

Zákon č. 31 ze dne 7. května 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). In Sbírnka zákonů republiky Československé. 1953, částka 18, s. 193-196.

Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

Zákon č. 63 ze dne 23. června 1978 o opatřeních v soustavě základních a středních škol. In Sbírnka zákonů Československé socialistické republiky. 1978, částka 14, s. 285-262.

Dostupný také z WWW: <http://www.epravo.cz>.

Zákon č. 95 ze dne 10. května 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) . In Sbírnka zákonů a nařízení republiky Československé. 1948, částka 38, s. 829-838. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

Zákon č. 168 ze dne 28. prosince 1960 o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) . In Sbírnka zákonů Československé socialistické republiky. 1960, částka 82, s. 645-651. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>.

Zákon České národní rady č. 77 ze dne 26. června 1978 o státní správě ve školství. In Sbírnka zákonů Československé socialistické republiky. 1978, částka 17, s. 344-352.

Dostupný také z WWW: <http://www.epravo.cz>.

7.1.3 Kroniky a almanachy

Kronika SVVŠ, posléze Gymnázia Nad Turbovou psaná do roku 1984. Uložena v soukromém archivu Jiřího Janského.

Kronika družstevního zájezdu do Moskvy konaného v roce 1988, Gymnázium Nad Alejí. Uložena v soukromém archivu Jiřího Janského.

Soubor kronik Gymnázia Jana Keplera. Uložena ve školním archivu Gymnázium Jana Keplera, Parlérova 2, 169 00 Praha 6.

Protože kroniky škol nejsou stránkované, je pro lepší ověřitelnost informací místo strany uváděn školní rok.

HORKÝ, Martin. *Almanach Akademického gymnázia, školy hlavního města Prahy*. 1. vyd. Praha: Kliment a Mrázek, 1996. ISBN není uvedeno.

HRUŠKOVÁ, Marie aj. *Almanach Gymnázia Praha 1, Štěpánská*. Praha: Řed. Gymnázia, [1986]. 144 s.

JÁNSKÝ, Jiří. *Almanach 20. výročí Gymnázia Nad Alejí*. 1. vyd. Praha: Tiskárna Daniel, 2004. ISBN není uvedeno.

JÁNSKÝ, Jiří. *Mozaika GT: Jubilejní sborník k 30. výročí založení Gymnázia v Praze 5 - Košířích, Nad Turbovou 100*. 1. vyd. Praha: SRPŠ Gymnázia pro svou potřebu, 1984. ISBN není uvedeno.

7.1.4 Rozhovory

Jiří Jánský, nar. 1941. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Ilona Navrátilová, nar. 1944. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 27. 8. 2013 a 19. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Miloslav Hrubeš, nar. 1949. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013 Uloženo v archivu autorky.

Vlasta Bílková, nar. 1945. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 28. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

Milada Jánská, nar. 1943. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová 29. 8. 2013. Uloženo v archivu autorky.

Jiří Růžička, nar. 1948. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová dne 11. 10. 2013 a 25. 4. 2014 Uloženo v archivu autorky.

Jarmila Machová, nar. před 2. sv. válkou, blíže neupřesněno. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová dne 16. 11. 2013 a 20. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Libuše Balatková, nar. 1934. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová dne 17. 11. 2013 a 26. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Jana Beková, nar. 1943. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová dne 23. 11. 2013 a 18. 2. 2014. Uloženo v archivu autorky.

Irena Skolilová, nar. 1954. Rozhovor vedla Pavla Sýkorová dne 9. 12. 2013. Uloženo v archivu autorky.

Rozhovor s Evou Hrstkovou, nar. 1937, vedl Zdeněk Doskočil, Chomutov, prosinec 2006 a únor 2007, in VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8. str. 253-285.

Rozhovor s Jaroslavou Wollerovou, nar. 1947, vedla Jana Nosková, Domažlice, prosinec 2007, in VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8. str. 1220-1290.

Rozhovor s paní Růženu Ryglovou vedl Lukáš Dulíček, Hradec Králové, únor 2008. DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. *Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků*. 1. vyd. Hradec Králové: Gymnázium J.K.Tyla, 2008. 482 s. ISBN 978-80-254-3814-5.

7.2. Literatura

7.2.1 Oficiální dobová literatura

1945-1975 Třicet let socialistického školství v Československé socialistické republice: Střední školy. 1. vyd. Praha: SPN, 1975. ISBN není uvedeno.

30 let budování pražského školství: Nástin vývoje školství v ČSSR od roku 1945-1975 se speciálním zřetelem k pražským podmínkám. 1. vyd. Praha: Pedagogický ústav hl. m. Prahy, 1975. ISBN není uvedeno.

40 let československého školství. 1. vyd. Praha: ÚŠI při MŠ ČR, 1985. ISBN není uvedeno.

Cesta učitelů v boji za jednotnou školu. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1981. ISBN není uvedeno.

CIPRO, Miroslav. *Výchova v socialismu.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1976. 253, [2] s. Socialistická státní politika.

Dějiny učitelstva ČSSR: 1848-1968: osnovy. Praha: Min. školství, 1968. 75, [2] s. Knižnice dějin učitelstva; sv. 1.

DOSTÁL, A. M. *Pedagogické problémy dnešní doby.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN 14-013-67.

FOJTÍK, Jan. Socialistická výchova mladého pokolení a jeho příprava pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti: Zpráva předsednictva ústředního výboru KSČ přednesená soudruhem Janem Fojtíkem dne 3. července 1973. *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973.* 1973. *Zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973.* 1. vyd. Praha: Ústřední výbor komunistické strany Československa, 1973, 93 s. ISBN 25-086-73.

KOLÁŘ, Zdeněk a Marie FRÝBOROVÁ. *Formování socialistického učitele.* 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1985. ISBN 60-038-85.

KOHOUT, Jan, ed. aj. *Zápisník agitátora. 1985.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 279 s.

KOTÁSEK, Jiří. *Učitelství vzdělání: Zprávy ústavu pro učitelství na Univerzitě Karlově*. 1. vyd. Praha: Ústav pro učitelství na Univerzitě Karlově, 1966. ISBN není uvedeno.

KUJAL, Bohumil. *Třicet let československé jednotné školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. ISBN 14-716-79.

LENIN, Vladimír Iljič. *Vybrané spisy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974. Vybrané spisy v pěti svazcích. ISBN není uvedeno.

MERTLÍK, Rudolf. *Nebezpečí jednotné školy*. 1. vyd. Praha: Václav Petr, 1947., ISBN není uvedeno.

Pražské školství v 6. a 7. pětiletce: Nástin vývoje od r. 1975 do r. 1985. Praha: Pedagogický ústav hl. m. Prahy, 1982. 66 s. ISBN není uvedeno.

Práce: Český deník v českých rukou. Praha: Deník Práce, 1981, roč. 37.

Práce stranických organizací na školách a učilištích: (Sborník stranické práce). 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 175, [4] s. Knihovna výstavby strany a stranické práce. ISBN není uvedeno.

PŘÁDEK, Milan. K některým problémům utváření profilu socialistického učitele. *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení pedagogické fakulty UJEP v Brně*. 1978.

Slovo agitátora: materiál pro agitátory a referenty. Praha: odbor propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952-1989. *Slovo agitátora*. 15. [sv., Sborníček]. [Praha]: ÚV KSČ, 1972. 47. ISBN není uvedeno.

Stranická organizace a škola: [Sborník]. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. Knihovna výstavby strany a stranické práce. ISBN není uvedeno.

SÝKORA, Jaroslav. *Výchova socialistického učitele: Sborník materiálů ze slavnostního zasedání vědecké rady pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně a z konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 1976 u příležitosti založení*

pedagogické fakulty UJEP v Brně. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1978. ISBN 55-994-78.

TMEJ, Karel. *Uvádění začínajících učitelů základních a středních škol do praxe*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. ISBN není uvedeno.

Výroba a škola: Časopis pro teorii a praxi polytechnického vzdělání a pracovní výchovy na všeobecně vzdělávacích školách. Praha: SPN, 1984, XXX, č. 2.

7.2.2 Články z dobového tisku

DAVID, Jan. Stranické organizace a přestavba školy. *Učitelské noviny*. 1959, X, č. 35.

DVOŘÁK, Antonín. Brány pražských škol se otevřely. *Život strany: časopis Ústředního výboru KSČ*. 1970, č. 19.

ERNST, Josef. Ke změnám v přijímacím řízení na střední školy. *Učitelské noviny*. 1971, XXI, č. 16.

GRUND, Antonín. Jen otevřené hodnocení je předpokladem ideového sjednocení. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 17.

HAVLÍN, Josef. Splnění úkolů nového školního roku závis na iniciativě a aktivitě všech učitelů a školských pracovníků. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, č. 28.

HRBEK, Jaromír. Jak se konsolidovalo naše školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 29-30.

HRUBÁ, Věra. K přijímání na vysoké školy. *Učitelské noviny*. 1972, XII, č. 11.

CHOVANEC, Karel. K úloze ředitele a inspektora. *Učitelské noviny*. 1971, XXI, č. 34.

JŮVA, Vladimír. Odešel profesor Miroslav Cipro. *Pedagogická orientace*. 2003, č. 4.

Konsolidace na pražských školách. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 10.

KŮSTKA, J. K současné situaci na našich školách. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 6.

NOVOTNÝ, Antonín. Projev na slavnostním zahájení školního roku na pedagogickém institutu v Hradci Králové dne 7. září 1959. *Učitelské noviny*. 1959, IX, č. 37.

Prosadit vedoucí úlohu KSČ v celém školství. *Učitelské noviny*. 1970, XX, č. 50.

RŮŽIČKA, František. O práci školní inspekce. *Učitelské noviny*. 1971, XXI, č. 39.

RŮŽIČKA, František. Školní inspektorka. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, č. 25.

WDOWYCZYNOVÁ, Marie. Úloha ZO KSČ v učitelském kolektivu. *Učitelské noviny*. 1972, XXII, č. 7.

7.2.3 Slovníky a encyklopedie

KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 1. díl, A-O*. 1. vyd. Praha: SPN, 1965. [1] s. Pedagogická teorie a praxe. ISBN není uvedeno.

KUJAL, Bohumír, ed. *Pedagogický slovník. 2. díl, P-Ž*. 1. vyd. Praha: SPN, 1967. [1] s. Pedagogická teorie a praxe. ISBN není uvedeno.

Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, 928 s. ISBN není uvedeno.

7.2.4 Současná odborná literatura

Analýza předpokladů a vzdělávacích potřeb pedagogických pracovníků pro zkvalitňování jejich práce: Učitelé ZŠ a SŠ. In: [Http://www.msmt.cz/](http://www.msmt.cz/) [online]. 2009 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/predpoklady-a-vzdelavaci-potreby-pedagogu>

DULÍČEK, Lukáš, HUTLA, Jan a RUFFER, Roman. *Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků*. 1. vyd. Hradec Králové: Gymnázium J.K.Tyla, 2008. 482 s. ISBN 978-80-254-3814-5.

GÍMEŠ, Emil, ed. a KOUDELKA, František, ed. *Počátky normalizace na severní a střední Moravě: sborník studií*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 1996. 136 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 24. ISBN 80-85270-56-0.

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Vyd. 1. Editor Gérard Namer, Marie Jaisson. Překlad Yasar Abu Ghosh. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 289 s. Klas: klasická sociologická tradice. ISBN 978-807-4190-162.

HRADECKÁ, Vladimíra a František KOUDELKA. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. ISBN 80-85270-83-8.

JAREŠ, Jakub, Matěj SPURNÝ a Katka VOLNÁ. *Náměstí Krasnoarmějců 2: učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, 400 s. ISBN 978-807-3084-264.

KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 645 s. Šťastné zítřky (Academia), sv. 5. ISBN 978-802-0020-

KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté : 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha : Mladá fronta, 2010. 280 s. ISBN 978-80-204-2307-8.

Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000. 255 s. z Českého ráje a Podkrkonoší, suppl. 5. ISBN 80-86254-02-X.

PULLMANN, Michal. *Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2011, 243 s. ISBN 978-808-7271-315.

RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010, 455 s. Vysokoškolská učebnice (Oeconomica). ISBN 978-802-4516-967.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. et al. *České země v evropských dějinách*. Praha, 2006. 4 sv., str. 173

Školství v pohybu: výroční zpráva o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v letech 1995 - 1996. 1. vyd. Praha: MŠMT, 1996, 136 s. ISBN není uvedeno.

ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Čeština a škola - úryvky skrytých dějin: český jazyk a jeho vyučování na středních školách 1918-1989.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 517 s. ISBN 978-80-246-1692-6.

URBÁŠEK, Pavel a PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-2979-3.

URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 234 s. ISBN 978-80-244-1879-7.

VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Pedagogika pro učitele.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 402 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1734-0

VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence.* Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin.* 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-045-8.

VANĚK, Miroslav a Milan OTÁHAL. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění.* Praha: Lidové noviny, 1999, 859 s. ISBN 80-710-6337-1.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie.* 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, 293 s. ISBN 978-807-2851-454.

VÁŇOVÁ, Růžena. *České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století.* In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání: sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně.* 1. vyd. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2000, s. 101-114. ISBN 80-86254-02-X.

VORLÍČEK, Chrudoš. *Z historie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.* 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1996. ISBN 80-86039-06-4.

8 Použité zkratky

CO	civilní obrana
CŠV SSM	celoškolový výbor SSM
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSS	Československá spartakiáda
ČSSR	Československá socialistická republika
FF	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FTVS	Fakulta tělovýchovy a sportu Karlovy Univerzity
IPCHO	improvizované prostředky chemické ochrany
IPVU	ideově politická vyspělost učitele
JŠŠ	jedenáctiletá střední škola
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
KV	krajský výbor
MČSP	Měsíc československo-sovětského přátelství
MDŽ	Mezinárodní den žen
MFF	Matematicko-fyzikální fakulta Karlovy Univerzity
MV KSČ	Městský výbor komunistické strany
NDR	Německá demokratická republika
NV	národní výbor
OV KSČ	obvodní výbor komunistické strany
OV SSM	obvodní výbor Socialistického svazu mládeže
PK	předmětová komise
PO	požární ochrana
RA	Rudá armáda
ROH	Revoluční odborové hnutí
Sb.	Sbírka zákonů
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SNB	Sbor národní bezpečnosti

SRPŠ	Sdružení rodičů a přátel školy
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (Sovětský svaz)
StB	státní bezpečnost
SVVŠ	střední výchovně vzdělávací škola
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VSOP	volitelný soubor odborných předmětů
VŠ	vysoká škola
VUML	Večerní univerzita marxismu-leninismu
ZBV	závody branné všestrannosti
ZDŠ	základní devítiletá škola
ZHN	zbraně hromadného ničení
ZO KSČ	základní organizace Komunistické strany Československa
ZOP	základy odborné přípravy
ZTE	základy techniky a ekonomiky
ZV ROH	závodní výbor Revolučního odborového hnutí
ZVOP	základy výroby a odborné přípravy

Abstrakt

V diplomové práci je představen profesní život učitelů pražských gymnázií v období tzv. normalizace pomocí životopisných vyprávění, tehdejších dokumentů a archivních materiálů. Zmiňován je výběr samotné profese učitelů, jejich studium a následně vstup do učitelské praxe, jenž probíhal koncem šedesátých let. V rámci období tzv. normalizace je kladen důraz na zmapování vedoucí úlohy KSČ na pracovišti tak, jak ji vnímali sami učitelé. Práce ukazuje úlohu komunistické strany pomocí učitelských prověrek, přijímacích zkoušek a komplexních hodnocení. Dále jsou rozebrány mechanismy, jež pomáhaly udržet školu socialistickou až do roku 1989: kontrola, porady, schůze, školení, školní frazeologie, materiální zabezpečení, oslavy výročí, brigády, lyžařské a branné kurzy, družební zájezdy a postavení učitele ve společnosti. Závěrem je zachycen rozpad vedoucí úlohy KSČ ve škole a přechod na demokratické školství po roce 1989.

Abstract

A professional life of secondary school teachers of Czech gymnasiums (rough equivalent of British grammar schools) in so called normalization period is presented in this thesis using autobiographical recounting, contemporary documents and archival materials. The author mentions the choosing of their careers, their studies and ensuing start of their teaching practice that took place in late sixties. Author puts emphasis on mapping of the leading role of the Communist party of Czechoslovakia in the workplace during the so called normalization period and how it was perceived by the teachers themselves. Author shows the role of the communist party using teacher's reviews, entrance examinations and complex assessments. Later on, author elaborates the mechanisms used to keep school "socialistic" up to the year 1989: controls, deliberations and meetings, schoolings, school phraseology, material provision, anniversary celebrations, voluntary works, skiing and defense courses, sister trips and teacher's role in society. In the end, the thesis maps a downfall of communist party's leading role at schools and the transition to a democratic education after the year 1989.